Serie nouă, nr. 8 (1253), Joi, 12 aprilie 1990

Fondat în 1867 de „Junimea"

CONVORBIRI LITERARE

SĂPTĂMÎNAL EDITAT DE UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA

„Deci Iisus le-a zis iarăşi: Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi.

Şi zicînd acestea, a suflat asupra lor şi le-a zis: Luaţi Duh Sfînt!

Cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine vor fi ţinute".

(Ioan, 20. 21—23)

Pentru noi, românii, Paştele a căzut anul trecut, ca niciodată, în decembrie. Aproape că ne luaserăm orice gînd de la libertate. Speram, de atîta vreme, într-un miracol şi miracolul refuza să se producă. Aşteptam un semn, cît de mărunt, că Dumnezeu nu şi-a întors definitiv faţa de la păcătoşii de noi, dar el întîrzia ori poate, noi nu eram pregătiţi a-l percepe. Ne simţeam părăsiţi, goi pe dinlăuntru, copii ai nimănui şi ajunseserăm a ne suporta calvarul ca pe o fatalitate împotriva căreia e inutil să te revolţi. Şi cînd eram mai convinşi ca niciodată că nu există ieşire s-a petrecut minunea. Revoluţia noastră n-a izvorît din via credinţă în triumful binelui, ci din nesfîrşita disperare a unui popor ce-şi pierduse credinţa. Cei meniţi să o apere şi să o întărească, păstorii declaraţi ai turmei, o părăsiseră demult ei înşişi, trecînd fără ruşine de partea duşmanilor credinţei. Tocmai ei, clericii, ajunseseră să ia numele Domnului în deşert, rugîndu-se în văzul lumii pentru sănătatea tiranilor, îndemnîndu-şi enoriaşii la supunere şi afurisindu-i pe nesupuşi, contribuind nemijlocit la marasmul general. Spaima de golul din noi ne-a trezit din amorţire, ne-a scos pe străzi, ne-a dat curajul de a întîmpina cu mîinile goale blindatele. Acolo, în pieţe, umăr lîngă umăr, solidari ca niciodată, am avut revelaţia colectivă a existenţei lui Dumnezeu. Abia acolo ne-am recăpătat pierduta credinţă. A trebuit să vedem şi să pipăim, precum Toma, semnele martiriului, pentru ca îndoiala să ne părăsească şi să rostim, aidoma scepticului Geamăn, „Domnul meu şi Dumnezeul meu!".

ÎNVIEREA

Am fost, în decembrie, martorii învierii lui Iisus. Nu o săptămînă durase pătimirea sa, ci patruzeci şi cinci de ani. Patruzeci şi cinci de ani de hăituiri, de vînzări, de interogatorii, de cazne, ce au culminat cu izbăvitoarea răstignire. Cruzimea romanilor instalaţi în Galileea păleşte dinaintea infinitei cruzimi a comuniştilor instalaţi la putere de ruşi în România. Vînătoarea credinţei strămoşeşti a îmbrăcat aici forme greu de imaginat. Tortura fizică şi morală, crima, ştergerea bisericilor de pe faţa pămîntului, batjocorirea sfintelor sărbători, cumpărarea preoţilor, urmaşi ai Iscarioteanului, s-au împletit într-o metodică acţiune de anulare a credinţei. Omul nou, mult trîmbiţatul ideal al comunismului, era de fapt omul fără Dumnezeu, animal de povară deprins a asculta de plesnetul biciului. Nesocotirea trebuinţelor sufleteşti fusese ridicată la rangul de principiu. Porţile erau deschise numai celor lipsiţi de suflet, tocmai pentru că nimic nu-i împiedica pe aceşti nefericiţi să scoată sufletul din oameni.

Ne-am redobîndit în decembrie credinţa. Avem iarăşi coloană vertebrală şi nimic nu ne va mai putea sili de acum înainte să mergem în patru labe. Ştim mai bine ca oricînd că El s-a înălţat la ceruri, de-a dreapta Tatălui, şi simţim Duhul Sfînt revărsat asupră-ne. Ne-am recîştigat punctul de sprijin, reazemul sufletesc, şi urmează să ne îngrijim a face mai bună lumea în care trăim. Dorim să ajutăm la instaurarea adevărului, binelui, dreptăţii şi iubirii creştine pe acest pămînt. „Pace vouă!", le-a zis Mîntuitorul ucenicilor şi nu rîvnim decît să-i urmăm cuvîntul. Căci, deocamdată, numai pace nu e. Şi cum ar fi, cînd tocmai cei ce ridicaseră ieri piatra s-au aşezat iarăşi în capul mesei, refuzînd să împartă bucatele cu ceilalţi? Cînd tocmai necruţătorii hăitaşi de ieri s-au transformat peste noapte în zeloşi credincioşi? Cînd ateii cu acte ţin să ne convingă, probabil unde îi cheamă Petru şi Ioan, că sînt urmaşii legitimi ai Sfinţilor Apostoli? Cînd însuşi Sfîntul Sinod a rechemat în fruntea sa pe strănepotul lui Iuda? Cînd minciuna şi fărădelegea continuă a domni nestingherite? Cînd asasinii sînt declaraţi curaţi ca lacrima? Cînd pînă şi sacrul ritual al prăznuirii morţilor e întrebuinţat ca mijloc de propagandă? Cînd învrăjbirea oamenilor e, pe mai departe, dirijată de sus? Cînd faţa sărmanei noastre democraţii plesneşte de subţire ce e, lăsînd să se zărească dedesubt inconfundabilele gheare ale totalitarismului?

Sărbătorim anul acesta, în mod legal, învierea Domnului. Dar fericirea ce ne umple sufletele e însoţită de îngrijorare. Nici măcar în aceste înălţătoare zile nu ne lasă realitatea să ne lepădăm de nelinişti. Rugămu-ne dar, Doamne, să ne dai destulă tărie pentru a birui răul ce se încăpăţînează a rămîne printre noi!

AL. DOBRESCU

HRISTOS A ÎNVIAT!

Hristos a înviat din morţi,
cu moartea pe moarte
călcînd şi celor din morminte
viaţa dăruindu-le

ASCUNŞI AU FOST, ASCUNŞI SÎNT ÎNCĂ

■ Un interviu cu Mircea Horia Simionescu

REMUS RADINA

TESTAMENTUL DIN MORGĂ

în serial

Alexandr ZINOVIEV: **GORBACIOVISMUL**

D. N. ZAHARIA

DILEMA PREŞEDINTELUI PROVIZORIU

Diversele sondaje întreprinse în ultimul timp acordă prima şansă la preşedenţia ţării, cum era de aşteptat, celui ce o ocupă cu titlu de provizorat. Totuşi, solicitat la o recentă conferinţă de presă să se pronunţe în acest sens, dl. Iliescu îşi rezervă dreptul de a se mai gîndi „pînă la 20 aprilie". Simplă cochetărie, ca instrument din arsenalul preelectoral? Puţin probabil. În pofida aparenţelor, preşedintele provizoriu are serioase temeiuri să stea pe gînduri. Nefiind nicidecum din clasa a doua a diviziunii lui Brucan, dumnealui înţelege bine, că perspectivele sale nu sînt de invidiat. Drept este, numărul celor care îl susţin depăşeşte cu mult pe cel la care poate spera orice alt candidat. Dar el ştie mai bine ca oricine că, în asemenea situaţii, nu contează numărul, ci greutatea voturilor obţinute. Ce încredere îi pot inspira adepţii săi? Are de partea sa, mai întîi, toţi foştii activişti şi securişti, categorii sociale care, fără nici o îndoială, vor fi încet-încet marginalizate de viguroasa democraţie românească ce acţionează implacabil de jos în sus. Apoi, o altă categorie, care în fapt reprezintă „grosul" voturilor sale virtuale, i se va întoarce împotrivă de îndată ce nivelul de trai va reveni la cota anterioară vremelniciei redresări prin ştiutele măsuri artificiale şi prin ajutoare de la occidentul acela al cărui lux „nu ne trebuie". Nu este Ion Iliescu omul care să nu ştie că simpatia acestei categorii are drept sorginte o rea-înţelegere (ca să nu spunem malentendu) atît a revoluţiei din decembrie, cît şi, mai ales, a înlesnirilor ce i-au urmat. Dar problema este încă şi mai complexă. Ion Iliescu ştie la fel de bine că întreaga lume civilizată are repulsie faţă de comunişti. O Românie cu un vajnic comunist în frunte riscă să reînvie resentimentele de pînă mai ieri ale occidentului; or, fără sprijinul acestuia, pe toate planurile, ţara noastră (ca de altfel orice ţară est-europeană) nu are nici o şansă să depăşească starea pe care însuşi Iliescu a apreciat-o drept „catastrofală". Îşi poate el asuma răspunderea pentru nefasta izolare în care va ajunge ţara cu un lider comunist? Sigur, se poate replica acestei temeri că Iliescu se va detaşa, ba chiar se va putea opune ideologiei comuniste. Este greu de crezut că se va întîmpla aşa, dat fiind că nu demult (cu prilejul interviului televizat, luat de E. Valeriu) a ţinut să precizeze că nu se poate dezice de comunism precum alţii, întrucît comunismul a fost pentru el, totdeauna, o convingere profundă, etc., etc. Dar chiar de ar face-o, la modul sincer, nimeni nu l-ar mai crede (ca să nu spun că o asemenea metamorfoză ar friza ridicolul).

Iată, aşadar, suficiente motive pentru ca actualul preşedinte să privească îngrijorat spre perspectiva depăşirii stării de provizorat. Oricît de îmbietoare i-ar apărea gloria de şef al statului, luciditatea îl va fi îndemnînd să se abţină de la acest pas ce-i poate fi fatal. Căci, vorba lui Gabriel Liiceanu, vai de cel ce va mai minţi acest popor de aici înainte.

Dar, dacă atari pricini par suficiente pentru renunţarea la preşedinţie, există altele la fel de puţin neglijabile care îl vor fi împiedicînd pe provizoriul preşedinte să se retragă din fruntea ierarhiei. Mă gîndesc la unele „oale sparte", foarte concrete, dar şi la acele probleme tulburi din zilele revoluţiei, care s-au tulburat apoi încă şi mai mult, lor agăugîndu-li-se treptat altele de aceeaşi factură. Este de ajuns să pomenim enigmatica ieşire din scenă a „teroriştilor" pe care-i aşteptam cu toţii să apară în faţa tribunalului extraordinar spre a fi condamnaţi după procedura de urgenţa, încă la finele lui decembrie. Cine altul dacă nu preşedintele provizoriu este cel mai în măsură să dea explicaţii (sau socoteală?) la asemenea probleme pe care populaţia nu le poate nicicînd uita? Hotărît lucru, nici de renunţat la putere nu mai este simplu, acum.

Se verifică, deci, şi în acest caz particular, sentinţa de extracţie populară după care ceea ce-şi face omul cu propria-i mînă, nu mai poate desface nici atotputernicul din ceruri.

Că ambele solicitări ale tensionatei dileme îl încearcă acut pe preşedintele provizoriu, nu trebuie să ne mai îndoim. Ne îndoim doar că dînsul întrevede ieşirea onorabilă, singura care, totuşi, mai există.

Înainte însă de a o contura, să notăm că adevărata dramă a poporului nostru în prezent este îndărătnicia manifestată de o parte a populaţiei în respingerea unor soluţii *sine qua non* pentru ieşirea ţării din impas. Aversiunea faţă de privatizare, capital străin, etc. şi spaima faţă de presupusele lor consecinţe sînt atît de adînc infiltrate în subconştientul unora încît orice încercare de lămurire a lucrurilor degenerează spre absurde invective. Nu ştim dacă, în acel 29 ianuarie, liderii F.S.N. credeau cu adevărat în vorbele de ocară adresate occidentului sau vor fi recurs la ele doar spre a compromite în ochii mulţimii forţele de opoziţie. Cert este că între timp aceşti lideri au făcut cu totul uitate acele vorbe, dezicîndu-se de ele prin fapte, în timp ce marea parte a mulţimii instigate atunci contra occidentului a rămas fermă pe poziţii (că nu se nelinişteşte de ciudăţenia atitudinii prin care totdeodată aşteaptă ajutor de la occident şi respinge orice prefacere în sensul acelui occident — aceasta este o altă problemă). Ca atare, dezamorsarea acestei drame este posibilă doar prin intervenţii explicite ale domnului Iliescu în vederea spulberării acestor grave prejudecăţi care scindează naţiunea şi face cu neputinţă conjugarea eforturilor în sensul veritabilei „salvări naţionale". Această însemnată parte a populaţiei are o neţărmurită încredere în dl. Iliescu, aureolîndu-l cu binefacerile revoluţiei; în consecinţă, numai dînsul o poate lămuri să aibă deplină încredere în capacitatea specialiştilor noştri de a găsi cele mai adecvate soluţii la complexele probleme cu care se confruntă ţara în prezent. Regăsindu-şi astfel unitatea, de dinainte de 12 ianuarie, poporul va rămîne recunoscător virtualului preşedinte care, în acest fel, face loc unei personalităţi neinfestate din start de animozităţi pustiitoare (personal, mi-ar place să intre în scenă o personalitate cu totul nouă decît acelea care au dat pînă acum tîrcoale puterii, una care să cucerească fără rezerve toţi cetăţenii ţării; ştiu asemenea personalităţi şi sînt convins că există în ţară încă multe altele pe care nu le ştiu).

Să nădăjduim că ispita puterii nu are accentul maladiv care să erodeze luciditatea şi să pulverizeze în pustiu glasul raţiunii.

Radu ANDRIESCU

AVATARURI ALE POLARIZĂRII SOCIALE

Ideea de consens nu este decît o iluzie utopică ce se naşte, sau mai precis este construită artificial sub semnul unui şablon binecunoscut nouă de multă vreme: acela al „propăşirii patriei". Dacă este normal să gîndim că există mai multe căi, la fel de bune şi de necesare pentru a atinge acest ţel, pornind de la multitudinea de idei ce se pot naşte — de data aceasta în modul cel mai natural — atunci cînd personalitatea omului îşi spune, la orice nivel, cuvîntul, ar fi probabil pueril, ca să nu spunem periculos, să trăim cu iluzia unei posibile coordonări a acestor idei în vederea trasării unei căi unice infailibile. Aici ar fi şi unul din aspectele fundamentale ale polarizării societăţii noastre, polarizare care, după cum vom vedea, poate duce, în formele sale exacerbate, pînă la ruptură şi criză.

Polarizarea în spectrul politic se reflectă în existenţa unui şir întreg de partide care, pornind de la un deziderat comun (faimoasa „propăşire a patriei"), propun, în măsura în care sînt capabile, un set întreg de metode, ireductibile la o „cale unică" şi incompatibile, în ultimă instanţă, cu noţiunea de consens: ceea ce pentru un partid poate însemna „propăşire" pentru altul poate foarte bine să însemne mizerie morală şi materială. Tabloul este mai departe încărcat de organizaţiile ce nu pornesc neapărat de la ideea „propăşirii patriei" (chiar dacă aceasta este întotdeauna subînţeleasă) ci reprezintă interese de grup, funcţionînd deci ca grupuri de presiune: sindicatele şi în general asociaţiile create pe baze profesionale pe de o parte şi organizaţiile fundamentate etnic. În acest din urmă caz divergenţele de opinii dintre UDMR şi Vatra Românească au demonstrat de curînd modul în care o polarizare socială prea intensă poate duce la un moment de criză şi la o ruptură ale cărei urmări pe termen lung sînt greu de calculat.

În discuţia noastră dorim însă a ne limita la un singur aspect al polarizării vieţii noastre sociale, la un fenomen pe undeva asemănător cu cel ce a dus la naşterea unei falii adînci între majoritatea română şi minoritatea maghiară în Ardeal. Dacă însă divergenţele etnice au un caracter mai mult regional, rezultatele fiind şi aşa suficient de grave, cele la care ne vom referi aici riscă să scindeze întreaga societate românească: este vorba de riscul unei rupturi între intelectuali şi muncitori, risc neglijat în ultima vreme, tocmai datorită evenimentelor din Ardeal, evenimente ce au concentrat în jurul lor aproape întreaga atenţie a opiniei publice, lăsînd absolut descoperite zone largi de interes.

Care ar fi motivul prim al rupturii ce se întrevede la acest nivel? Natura revendicărilor, de o parte şi de alta, din ultimele luni ne-ar putea probabil da un răspuns. Astfel dacă revendicările muncitoreşti au urmărit un rezultat imediat, palpabil (îndeosebi scăderea numărului de ore/zile lucrătoare şi mărirea salariilor), cele ale intelectualilor au avut un caracter aparent mai abstract (autonomie universitară precum şi autonomizarea altor instituţii de cultură, cum ar fi a unor muzee ori a Uniunii Cineaştilor, eliminarea oricărei forme de cenzură, politică ori tehnică, iar pe un plan mai larg, liberalizarea mai rapidă şi mai concludentă a vieţii politice şi economice). Dacă primul tip de revendicări poate fi satisfăcut imediat fără acoperire reală — deci fără să fie creat în prealabil cadrul care să facă posibilă o cît mai rapidă rentabilizare a industriei, mulţumind doar grupurile de presiune cele mai puternice, prin cel de-al doilea tip de revendicări sînt doar subînţelese avantaje concrete, primatul avîndu-l totuşi schimbările de fond.

Bineînţeles că nu trebuie trasată o linie prea clară între cele două poziţii, mulţi muncitori fiind conştienţi de necesitatea unor schimbări de fond, pe cînd o serie de intelectuali preferă structurile mai stabile asigurate de un stat puternic în defavoarea individului. Dacă o astfel de linie s-ar contura precis, am ajunge la un gen de ruptură similar celui care s-a produs recent la Tîrgu Mureş. Probabil însă că lupta reală se duce acum pe un plan mai puţin vizibil publicului larg, între economişti şi ideologi. Dacă ideologii partidelor şi formaţiunilor politice de stînga încearcă să adapteze economia la o anumită platformă ideologică, negînd în fond afirmaţiile domnului Iliescu din luna decembrie cum că noi nu plecăm de la idei preconcepute şi fetişuri, economiştii, chiar şi cea mai mare parte a celor independenţi, pledează în general pentru liberalizarea vieţii economice fără construirea unor bariere ideologice artificiale. Credem că vocea specialistului trebuie în primul rînd ascultată, ea fiind singura punte posibilă între poziţiile pătimaşe dictate de false „interese de clasă", de frică ori de obişnuinţă.

În final vom da un exemplu al violenţei care este de aşteptat atunci cînd se produce o polarizare socială prost pregătită prin explicaţii prealabile susţinute ale specialiştilor, mai ales cînd se produce în forma sa cea mai periculoasă, şi anume printr-o liberalizare *parţială*, îngrădită, care nu face decît să tensioneze sentimentele celor ce nu beneficiază aproape în nici un fel de aceasta. Este vorba de o cooperativă din Uniunea Sovietică, una din destul de multele care au apărut în ultimii ani pe baza iniţiativei particulare. Cooperativa, numită Sovinterkontakt — Agroservice, a fost iniţiată de un specialist în probleme de import-export ieşit la pensie şi oferă salarii foarte mari (în jur de şapte sute de ruble pe lună) specialiştilor săi. Aceste salarii mari produc însă nemulţumirea celor foarte mulţi care sînt prost plătiţi de stat, chiar şi pentru munci grele, în U.R.S.S. Primul lor reflex nu este de a încerca să iniţieze, la rîndul lor, o astfel de cooperativă aducătoare de mari beneficii, ceea ce ar fi dealtfel cam greu avînd în vedere sistemul de piedici legale, pe care l-am cunoscut şi noi prin decretul-lege (rămas încă în vigoare, în ciuda unor modificări de substanţă preconizate) privind organizarea şi desfăşurarea unor activităţi economice pe baza liberei iniţiative, ci mai curînd de a reacţiona violent sub imperiul mîniei şi al frustării în faţa unei aparente nedreptăţi sociale. Prin urmare numita cooperativă a fost nevoită să angajeze, în afară de specialişti, sportivi (în special boxeri, luptători şi halterofili) împotriva racket-ului care însoţeşte dezvoltarea cooperativelor în U.R.S.S. Pledăm deci în favoarea evitării unor astfel de tensiuni; acest lucru însă nu poate fi făcut decît lăsînd mînă liberă specialiştilor şi îngrădind, dacă este nevoie să se îngrădească ceva, posibilitatea ideologilor de a influenţa cursul schimbărilor în ţara noastră.

COLECTIVUL DE REDACŢIE: Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor şef adjunct), Emil BRUMARU (redactor şef adjunct), Sânziana CARAMAN, Mariana CODRUŢ, Nicolae DABIJA, Nichita DANILOV, Daniel DIMITRIU, Alexandru DOBRESCU (redactor şef), Gabriela GAVRIL, Valeriu GHERGHEL, Ion HADÂRCA, Nicolae IONEL, Silviu LUPESCU (prezentare grafică), Constantin PRICOP (secretar general de redacţie), Horia ZILIERU.

Remus RADINA

TESTAMENTUL DIN MORGĂ

CAPITOLUL 5

Motto: „A fi filosof este a învăța să mori"
(Montaigne)

Am pașit pe pamântul românesc cînd ziua se îngâna cu noaptea. O liniște stranie învăluia cerul și pământul. Am mers cîteva zeci de metri printr-o iarbă uscată, apoi am intrat intr-un lan de porumb.

Am căzut în genunchi și am început să sărut pămîntul. Apoi mi-am facut semnul crucii și am plecat mai departe.

Unde? Unde va da Dumnezeu! Am trecut cîteva tarlale și tocmai mă pregăteam să ies din porumb pentru a trece un drum, cînd doi ostași au apărut lîngă mine, trăgînd rafale de

pistol mitralieră pe deasupra capului meu. Ei tremurau de frica și mi-au strigat:

— Mîinile sus!

Mi-au făcut percheziție, apoi m-au condus la un post, unde m'au predat comandantului lor, un tânăr ofițer care avea misiunea să mà ducá imediat la Timișoara. Până la Dela am fost dus cu o căruță, iar de acolo cu trenul. Coincidența a făcut ca tânarul ofițer care m-a escortat să fie un coleg de la Liceul Militar „D. A. Sturdza" din Craiova. Era mai mic decât mine și el m'a recunoscut. S'a simțit foarte jenat de misiunea lui. În aceeași zi am ajuns la securitatea din Timișoara. În curtea securității, un tânăr gemea întins pe o pătură. Dupa cum am aflat in celulă, fusese zdrobit în bătaie.

În celula am întâlnit un grup de studenți de la politehnica din Timișoara, unii dintre ei în greva foamei Mi-am dat seama că ma așteaptă zile foarte grele, ca pe atâția Români

Shakespeare spunea că „fiecare rob, în propria mână, deține puterea de a sfărâma robia". Dar cum să o sfarâmi?

Din câte am înțeles eu atunci, nu puteai sfărâma robia decât prin sinucidere. Numai prin sinucidere aș fi putut scápa de umilințele și suferințele groaznice care știam cá mă așteaptă, fără a face cuiva vreun rău.

Dar ce te faci cu morala creștină? Pacatul sinuciderii este considerat mai mare decât păcatul uciderii aproapelui, fiindcă prin sinucidere încalci una din cele trei virtuți teologice: speranța.

Nu! Sinuciderea este numai o soluție a ateilor! Cu ajutorul Domnului, trebuie să suport toate nenorocirile! Nu mă avertizase, oare, Schiller cá „nenorocirea cutreeră liberă tot pământul?"

Trebuie sá fiu gata în orice clipă să mor cu curaj, fará a face nici cel mai mic rau aproapelui din inchisoare. Montaigne rostise, parcă, pentru noi cuvintele: „A fi filosof este a învăța să mori". Fiindcă am întâlnit în închisori mii de deținuți politici care se străduiau în permanență sa învețe să moară oameni.

La începutul lunii septembrie 1949, aveam 25 de ani. Intram în apocalipsul închisorilor comuniste din România cu un suflet tare, dar cu un trup slabit la maximum de suferințele îndurate în Jugoslavia. Abia mă mai puteam ține pe picioare. Așa respectase Tito „dreptul sfânt de azil" în care mă facuse sa cred profesorul Dașcovici! Mă urmărea mereu plânsul sfâșietor al femeilor și fetiței care, într-o noapte, pe frontiera, sub amenințarea armelor automate, erau împinse spre moarte!

Dar ce s'a întâmplat, oare, cu ceilalți refugiați, după extradarea mea?

Românii din lagărul de la Zrenianin au fost repartizați la lucru, în diferite regiuni ale Jugoslaviei. De acolo, unii au reușit să fugă și sá ajungă în Occident. Mulți Români care în fuga lor treceau prin Zagreb făceau o haltă la Petru Indrieș, Ardelean, care-i găzduia și le dădea și cele necesare pentru drum. Așa fusese Indrieș la Banovici și așa a rămas: un bun creștin, totdeauna cu sufletul vibrând la suferințele aproapelui său.

Pe alți Români, U.D.B. i-a omorât.

Am arătat cum au fost omorîți: Horeanu, Tutoveanu și Negoescu. Voi cita numele altor Români despre care știu că au fost uciși: inginerul Economu, cu soția și cu cei doi copii; studenții Liciu, Iuga, Gheorghe Caramiciu și Tudor Grigorescu; Doamna Timofte; Tase Tudor, fost magistrat militar; Cimpoieru, învățător, și Báncilă, subofițer, ambii originari din județul Gorj. Numărul morților, este însă, mult mai mare.

Familia Economu ar fi fost ucisă lângă granița greco-jugoslavă, împreună cu un grup de Români. Ei erau sub escortă, dar la un moment dat, Jugoslavii au început să tragă cu armele automate în ei, până i-au omorât pe toți.

Ar fi scăpat un singur Român, care se ascunsese puțin mai înainte în iarbá, de unde a vazut tot masacrul. Iuga și Caramiciu ar fi fost uciși lângă frontiera italiană. Cruzimea cu care au fost împușcați niște oameni nevinovați este greu de imaginat în secolul nostru. Au trecut aproape treizeci de ani de atunci și parcă i-am intîlnit ieri. Privirea băiatului inginerului Economu, de o căldură fára margini, parcă mă intreabă când scriu aceste rânduri:

— Pentru ce ne-au omorît?

Oare, de uciderea acestor oameni nevinovați nu va raspunde nimeni, niciodată?

Pedepsele celor care au ucis pe deținuții lagărelor naziste nu se prescriu niciodata!

Este o obligație de onoare pentru refugiații romări din Occident, care au trecut prin Jugoslavia, să scrie despre tratamentul inuman la care au fost supuși acolo. Eu nu cunosc totul, fiindcă am stat în Jugoslavia numai zece luni, iar acum nu am timpul sa scriu mai amănunțit.

Cînd scriu această mărturie, aud parcă, în permanență o voce care-mi spune cuvintele lui Dante: „Andiam'che la via lunga ne sospinge!" („Să mergem că lunga cale ne îmboldește").

În țara au fost extradați mulți Români, dintre care citez pe: profesorul Popovici Axente-Sever, fost elev al lui Nae Ionescu; generalul Seraciu, din Arad; colonelul Badea Constantinescu, din Craiova; maiorul Barbulescu cu soția, din București (nepot al lui Radescu); avocat Licea, din Turnu Severin; avocatul Valeriu Cristescu din Ploiești; avocatul Drescanu; profesorul Valeriu Basarabeanu, din Basarabia, care în lagarul din Zrenianin a vărsat cazanul cu mâncare, ca protest pentru faptul ca se dadea mazăre cu gărgărițe; profesorul Staicovici, din București, preotul Barna, ardelean; preotul Voștioaru, din Lugoj; Dan Cernovodeanu din diplomație; studentul Pârlețeanu; studentul Goțea din Alba Iulia; studentul Șerban Negrețu, din Cetate, jud. Dolj; comisarul Vasile Mușat, din Brăila, comisarul Burlacu, din Basarabia; funcționarul Octavian Negru, cu soția, din Timișoara; subofițerul Ioan Preda, din Segarcea; subofițerul Ciobotaru; Micu; Tărabuță; Miron; Craciunaș; Giulescu; Casapu.

Toți au cunoscut blestemul canalului, au plătit cu grele suferințe setea lor de libretate!

La securitatea din Timișoara am rămas două zile. Am fost chemat la ancheta numai sá-mi spună ca voi merge la București și sá se laude că ei știu de extrădarea noastră și că în noaptea de 30—31 August „mari unități militare" împânziseră frontiera româno-jugoslavă, pentru a ne captura pe toți.

Întors în celulă, m'am întrebat de unde sá fi știut securitatea din Timișoara că vom fi extrădați în noaptea aceea. Oare să le fi comunicat U.D.B.? Exclus! Cele două securități se urau de moarte. Răspunsul l-am aflat peste câțiva ani. La securitatea din Timișoara lucrau ca anchetatori și niște Sârbi. Îmi amintesc de Bugarschi și Vida. Ei torturau îngrozitor pe deținuții politici români. În special Vida, o femeie din Becicherecul Mic, de o rară cruzime, care batea bărbații peste organele genitale.

Dar toți aceștia făceau spionaj pentru Tito. Pentru a câștiga încrederea Ministerului de interne român, ei primeau din Jugoslavia anumite informații, cum a fost extrădarea noastră. Prinși cu mâța în sac, torsionarii ce odinioară au fost anchetați de colegii lor și condamnați la moarte. Dar la reluarea legăturilor cu Tito, [illegible] grațiați.

Vida, de teama celor pe [illegible] turase în timpul anchetelor [illegible] jurasera s'o omoare, a fugit imediat în Jugoslavia.

În seara zilei de 2 septembrie am plecat cu trenul spre București. Ajuns în gara de nord, am fost îmbarcat într'o dubă și dus la Ministerul de interne, pe calea Victoriei, vis-à-vis de fostul palat regal. Am coborît în subsol, unde m'a primit un hidos cap de mort, desenat pe perete. Apoi m'a luat în primire călăul de tristă amintire Brânzaru, un fost boxeur de categorie grea, lat în spate și cu un rânjet permanent pe buze. În timpul când îmi întocmea formalitățile de încarcerare, o femeie a bătut în ușa unei celule alăturate. I-a deschis Brânzaru. Femeia, intelectuală, i-a spus:

— Constituția țării nu va permite să mă țineți aici fără motiv!

Brânzaru i-a raspuns:

— Ha... ha... ha... ha...!

Apoi i-a închis ușa cu violența.

Privind această brută, care era torsionarul nr. 1. la Ministerul de interne, mi-au venit în minte reptilele din era secundară, cu forța lor gigantică, dar cu creierul subdezvoltat. Un ofițer mi-a pus apoi faimoșii ochelari de tablă prin care nu străbătea nici cea mai mica raza de lumină. Apoi m'a apucat de braț și m'a împins înainte. Subofițerul avea o plăcere deosebită să ma conducă astfel ca să mă izbesc de pereți sau să cad pe scări. Fiindcă orb, orb, dar trebuia să mergi foarte repede. Din câte am aflat mai târziu, celula în care am fost închis se afla la subsolul II. Celula era mică și în ea am gasit trei oameni, care s-au speriat de halul de slăbiciune în care venisem. M'am așezat pe prici (un pat lat de lemn) și am început sa răspund la intrebările colegilor mei.

Peste puțin timp, am fost scoși la W.C. În loc de hârtie igienica, mi s'au aratat niște cutii de conserve cu apă, pentru spălat. Dar această metoda necesita o corecta spălare a mâinilor, ceea ce nu era posibil, fie pentru că nu aveai sapun, fie pentru cá nu ți lăsau timpul necesar spalatului.

Aceasta mi s-a părut o înjosire deliberata a persoanei umane. Probabil că de aici le-a venit ideea ca la închisoarea Pitești, studenții, mândria de totdeauna a neamului românesc, să fie depersonalizați, în primul rând, prin obligația de a mânca fecale și de a bea urină! Fiindcă un om care a acceptat sa facá aceasta de frică nu se mai poate redresa niciodată în proprii ochi! Astfel va fi aplicat în anii 1950 principiul marxist „Omul este cel mai prețios capital"!

A doua zi am fost scos la anchetă. Anchetatorul meu era un om foarte simplu, fost dulgher. Mi-a arătat o declarație dată de un alt Român venit din Jugoslavia, în care acesta spunea despre mine: „maltratat în mod bestial in lagarele din Jugoslavia".

Anchetatorul mi-a spus:

— Vezi cá tot mai buni suntem noi, Românii?

Mi-a mai spus că pentru frontieriștii veniți din Jugoslavia ancheta merge repede, deoarece există probe certe pentru condamnare. În curind voi pleca la o altă închisoare, depozit al Ministerului de interne, unde voi aștepta câteva luni, până vor cerceta tot trecutul meu.

Mâncarea era foarte proastă, dar mai bună decât cea din închisoarea Vârșeț. Terciul de dimineață, puțin mălai fiert în apă, ni se va parea tot restul închisorii o mâncare excelentă, iată care era parerea lui Nechifor Crainic despre terci:

În țara turmelor și-a pâinii,
Visez o mână de ciuperci,
Lăsați-mă la cir, cu câinii,
La raiul unui blid de terci!

Tratamentul de la Ministerul de interne este redat și de poezia „La interne" a lui Mihail Manoilescu, pe care am învățat-o chiar de la el și din care citez începutul:

Când zi de zi spăl, în genunchi, celula,
Ascultator, trudind cu brațul gol,
Salutul prosternat dat dimineții
Îmbracă înțelesuri de simbol
Mișcarile aiceea mi le'ndruma
Porunci cu vorbe tari, ce ma'nfior!
Mâncarea pusă'n blid, jos pe podele,
Mi-o'mpinge gardianul cu'n picior

„Pe Soarele cel mai înainte de soare, Care a apus oarecînd în mormînt, întîmpinatu-L-au către dimineață, căutîndu-L ca pe o zi, mironosițele femei și una către alta strigau : o, prietenelor, veniți să ungem cu miresme Trupul cel de viață purtător și îngropat. Trupul care a înviat pe Adam cel căzut, Care zace în mormînt. Să mergem, să ne sîrguim ca și magii și să ne închinăm și să aducem mirurı în loc de daruri Celui ce nu în scutece și în giulgiu a fost înfășurat și să plîngem și să strigăm : O, Stăpîne, scoală-Te, Cel ce dai celor căzuți ridicare".

Icosul Învierii

OBSERVATOR

Liviu ANTONESEI

De la CRĂCIUN la PAȘTE

În ultimii ani, repetam mereu, pe urmele lui Heidegger, dar nu referindu-mă la soarta întregii lumi, ci doar la aceea a bietei noastre nații, că numai Dumnezeu ne-ar mai putea salva. În martie trecut, Mircea Dinescu își încheia interviul din *Liberation* cu dureroasa frază : „Spuneți acolo unde o să mergeți că Dumnezeu și-a luat fața de la români", iar „din primăvară pînă-n toamnă" Dumnezeu chiar părea a-și îndepărta mereu chipul de la acest neam. Dar lucrarea dumnezeiască nu este lăsată întotdeauna la vederea omului, pentru că, pe măsură ce părea că se îndepărtează, Cel de Sus se apropia de noi, pentru a se arăta în întreaga sa lumină în preajma Crăciunului. După baia de sînge, după sacrificiul nevinovaților, în care trebuie să vedem o plată pentru iertarea păcatelor celor rămași — și dacă e ceva de regretat omenește, aici, e faptul că au plătit mai ales cei curați pentru cei plini de păcate —, Antichristul a părăsit și el această lume, întorcîndu-se la locul ce i se cuvine. Cine n-a înțeles sensul christic al revoluției noastre din decembrie, cine nu și-a spălat sufletul de ură, de meschinărie, cine dorește să se chivernisească de pe urma acesteia, acela n-a înțeles nimic din tot ce s-a întîmplat atunci, a rămas la fel de mic și strîmb sufletește cum era și înainte.

Copiii și tinerii ce s-au aruncat în calea gloanțelor, sub roți și șenile ne-au oferit șansa nesperată de a ne salva — și nu doar în viața pămîntească, dar și pentru eternitate. În primele zile, cînd pe chipurile tuturor puteai vedea o lumină ce păruse definitiv pierdută, cu toții păream a fi înțeles șansa uriașă ce ni se dăruise. Dar iarăși, și pentru a cîta oară, n-a fost să fie. Antichristul murise, dar și-a lăsat, bine ascunși printre noi, discipolii și, bine ascunsă în noi, sămînța. Iar din ianuarie încoace, forțele răului lucrează, cînd ascuns, cînd la suprafață, pentru a compromite sensul christic al revoluției. Copiii și tinerii au murit strigînd „Fără violență !", iar noi am trecut foarte ușor de la violența verbală la violența pură și simplă. Forțele răului au relansat mai întîi ura de clasă, ațîțînd pe muncitori împotriva intelectualilor și studenților, iar apoi și ura națională, amplificînd pînă la crimă tensiunile dintre români și unguri. Copiii și tinerii nu s-au mulțumit să întoarcă și celălalt obraz, după ce fusese lovit primul, dar și-au sacrificat darul cel mai de preț, viața. Noi în schimb, adulții, maturii, nu numai că am ripostat imediat, dar, adesea, am fost cei dintîi care ne-am grăbit să lovim. Privind din lumea de jos, Antichristul poate să se bucure, sămînța sa a încolțit, iar noi sîntem în stare să smulgem buruiana răului. Și, fără îndoială, în smoala aprinsă în care se zvîrcolește, în loc să sufere, el își alină durerea privind la învrăjbirea și lipsa noastră de înțelepciune. Dar dacă ne-am opri o clipă, dacă ne-am privi în ochi și ne-am întreba ce se întîmplă ? Dacă i-am refuza jocul ? Dacă am încerca să smulgem buruiana de la rădăcini ? Dacă nu vom reuși să facem asta, sînt pierduți, iar sacrificiile nevinovaților inutile. Mai mult, pe lîngă vina eliberatoare a morții lor, va trebui să o purtăm și pe aceea infinit mai rușinoasă a profanării memoriei lor. Putem oare purta această rușine pînă la sfîrșitul vieții ?

De la Crăciun și pînă spre Paște am reușit să pierdem aproape cu totul sensul unei revoluții. Poate ne ajută, încă o dată, Cel de Sus și vom reuși să-l regăsim. Sîmbătă 31 martie, la aniversarea a 100 de zile de la victoria revoluției, la slujba în memoria celor uciși pentru libertatea noastră, am putut vedea foști atei convinși cu lumînarea în mînă, i-am văzut apoi îngenunchind și rugîndu-se la locurile unde aceștia au căzut. Vreau să cred că gesturile lor erau un început de convertire, vreau să cred că le încolțea în suflet, cu adevărat, sămînța smereniei, că nu era o fățărnicie mai mult. Iar dacă era fățărnicie, îmi place să sper că, uneori, formele își creează singure fondul, iar posibila fățărnicie de azi se va preschimba în credința lor adevărată de mîine.

Dacă vom păstra în memorie că Iisus moare și învie pentru noi de aproape două mii de ani, dacă nu vom uita de cei care au murit întru Christos pentru libertatea noastră pămîntească și salvarea noastră cerească, atunci, poate, vom reuși să smulgem din noi și dintre noi ura, fățărnicia, violența, minciuna, pizma și celelalte păcate ce amenință să ne întunece viața pînă la sfîrșitul lumii ! Iisus ne-a spălat o dată de păcate, tinerii martiri ne-au spălat și ei o dată, nu a venit, oare, clipa să învățăm să ne purificăm și singuri ? Fie ca măcar în noaptea Învierii, cînd ne vom spune unii altora „Christos a înviat / Adevărat a înviat", să avem sufletele curate. Am alina, după puterile noastre, și chinurile Crucificatului, și pe cele ale martirilor care, privindu-ne din ceruri, se întreabă, probabil, ce sens va fi avut sacrificiul lor dacă în noi — și între noi — nu pare a se fi schimbat nimic. Dumnezeu să-i aibă în paza sa, iar pe noi, păcătoșii, să ne lumineze.

P.S. Am spus, de mai multe ori, în acest articol că răul se află *între noi* și *în noi* înțelegînd prin aceasta că foarte puțini sînt curați cu totul. De aceea, atîta vreme cît toți cei care poartă în ei o vină cît de mică nu vor ispăși — și nu e vorba neapărat de o ispășire exterioară administrată de ceilalți — lumea pe care dorim s-o instaurăm va fi minată de rău ca de un fel de al doilea „păcat originar". Și la această a doua cădere avem a ne gîndi în preajma Paștelui ce se apropie...

Dan CIACHIR

CRIZA SĂRBĂTORII

Sînt lucruri care ni se transmit, întocmai ca și trăsăturile ereditare, pe care mai întîi le trăim și abia apoi devenim conștienți de ele ; de sensul și de semnificația lor. Așa sînt și sărbătorile. Am simțit în copilăria mea fiorul sărbătoresc al zilelor de Paști și de Crăciun sau al zilei de Sf. Nicolae (patronul tatălui meu). Sărbătoarea, prin natura ei, este o apropiere de sacru. Una interiorizată, asumată, misterioasă chiar. Tocmai caracterul ei tainic o deosebește profund de așa-zisa sărbătoare laică. Nu aș crede pe cineva care mi-ar mărturisi că se pregătește să prăznuiască Unirea țărilor române, la 24 Ianuarie, în felul în care se pregătește de Crăciun sau de Paști (mă refer la pregătirea lăuntrică). După cum nu l-aș crede că ar dori să sărbătorească cu cineva anume data nașterii unui poet sau a unui savant. Căci sărbătoarea reală e prilej de comuniune și de dragoste. Nu se împacă oamenii între ei tocmai de Paști și nu li se pare un păcat faptul de a rămîne certați ori dezbinați în timpul acestei sărbători ?

E straniu cum bucuria sărbătorii, capacitatea de-a o interioriza, scade pe măsura înaintării în vîrstă. Creangă, în **Amintiri**, evocînd marile praznice petrecute în sat, are nostalgia unui paradis pierdut. Poate și pentru că sărbătorile calendarului creștin sînt sobornicești — participă toată lumea la ele, întreaga comunitate, și, la țară, evident, comunitatea e mai omogenă și mai compactă. Probabil că scriitorul resimțise deosebirea : **duhul** sărbătorii sufla mai puternic la Humulești decît în Iașul populat, în ultimul pătrar din secolul trecut, de surtucari raționaliști și închinători în fața progresului.

Aș defini capacitatea unui om de a participa la sărbătoare drept capacitatea de a se bucura. Și e sigur că înaintașii noștri ne întreceau sub acest aspect. Am pomenit de Creangă, dar se cuvine să pomenesc de marea dimensiune a sărbătorilor, împărtășită de toate straturile sociale, în **Evgheni Oneghin** de Pușkin. Lumea rurală, spre deosebire de cercurile citadine, are simțul praznicului care înfrățește și chiar egalizează în mod real : sărbătoarea e **pentru toți.** Înrădăcinată în creștinism, e firesc ca sărbătoarea să nu discrimineze între oameni.

Apoi, noi cunoaștem — fiind ortodocși — sărbătorirea în accepția și în desfășurarea ei răsăriteană. De Paște, de Crăciun sau la onomastică poți să te duci neanunțat în casa unui om. Iar trăsătura noastră (specifică și rușilor sau bulgarilor) de a întinde cu prea multă ușurință masa și a o prelungi, trăsătură reproșată de apuseni, este tot un reflex al nevoii de trăire sărbătorească. În Biserica ortodoxă sînt lungi slujbele, privegherile dar în viața de toate zilele sînt lungi și mesele sau întîlnirile între oameni. Acele „nesfîrșite discuții" al căror secret, spunea Cioran, aparține Balcanilor. Și cred că filozoful le regreta.

G. Călinescu, care a vrut, ca majoritatea intelectualilor noștri, să fie **european,** reproșa și el compatrioților înclinația excesivă spre comuniune. Astăzi sînt de partea babei din **Tot mai înveți, maică ?** iar imboldul său de a ridica gigantice catedrale, foruri și portice mi se pare pe jumătate naiv, pe jumătate excesiv de italienizat (sau romanizant). Dacă a iubi pe cineva înseamnă a-l **înțelege,** atunci mai degrabă ne-a iubit Caragiale : odată prin **epicurismul creștin** pe care l-a mărturisit din toată inima și a doua oară prin comprehensiunea sa față de slăbiciunile omenești.

Severii asceți din vechime recomandau întreruperea celui mai drastic post dacă îți venea un oaspete sau dacă tu, postitorul, erai invitat la masă. Trebuia să procedezi așa „de dragostea fratelui", adică din grijă pentru comuniune. În primul caz, pentru că cea dintîi datorie față de un prieten sau de un străin este să-l ospătezi ; în al doilea pentru că nu se cuvenea să-l indispui cu reținerea ta oricît de motivată.

Occidentul protestant a redus la minimum slujbele în biserică, a scos de acolo zugrăveala și icoanele, dîndu-i un aspect de frigider. Corelativul a fost reducerea comuniunii, îngrădirea strașnică a locuinței, înstrăinarea omului și transformarea sa în **individ.** Fiecare își tălmăcea Biblia — care nu mai era **tîlcuită de liturg** în biserică —, fiecare devenea mai rece și mai distant. Acolo se află atît originea cît și explicația secularizării și a individualismului modern. De acolo vine și așa-zisa teologie a „morții lui Dumnezeu". Pentru a nu mai vorbi de frigidizarea raporturilor între semeni.

În 1936, V. Băncilă a publicat în „Gîndirea" eseul **Duhul sărbătoririi,** în cuprinsul căruia constata o diminuare, o răcire a bucuriei praznicului. Un regret, similar pe undeva cu acela înregistrat de Creangă în **Amintiri**, cu decenii în urmă.

Lumea însăși trece printr-o criză a sărbătorii, consecință a secularizării ei excesive, secularizare, care, trebuie totuși să recunoaștem, și-a încetinit ritmul. Revigorarea unor procesiuni religioase în Franța, în Italia, anul trecut, spune ceva.

Problema noastră, a românilor, este însă de altă natură. Vreme de peste patru decenii s-a luptat la noi consecvent și cu asiduitate sistematică împotriva sacrului, a creștinismului. E adevărat că o rezervă de sensibilitate sacrală, mai precis creștin-ortodoxă, s-a păstrat și se păstrează. Afluența pe care am văzut-o la mijlocul anilor '80 la mînăstiri din Moldova ca Bistrița, Secu, Neamțu mi-a dat motive concrete de nădejde. Moldova este centrul de greutate al ortodoxiei românești. Pelerinajele la mînăstiri nu au fost întrerupte aici. În paranteză fie spus, există o legătură între lirismul sufletului moldovenesc și trăirea în duh ortodox.

În alte părți ale țării însă adierea secularizantă s-a întîlnit cu ofensiva ideologică, care, așa cum a intuit Berdiaev, și ulterior a dezvoltat Mircea Eliade, tinde să înlocuiască dimensiunea sacră printr-o caricatură a ei ; s-o uzurpe și să i se substituie. Sub altă formă s-a încercat același lucru în Italia mussoliniană și în Germania hitleristă. Totalitarismul nu-l suportă pe Dumnezeu și nici prezența Lui. Totalitarismul tinde la o **modificare** ontologică a omului care dacă ar reuși l-ar estropia.

El nu ajunge decît rar să distrugă integral o ființă, însă reușește să mutileze, să corupă, să știrbească.

Condițiile materiale grele pe care le-am cunoscut au lucrat și ele împotriva acestui duh al sărbătorii existent în fiecare din noi într-o proporție sau alta și l-au subțiat în mod îngrijorător. Praznicul e de fapt o noțiune spirituală, care își are însă corelativul material. Originea lui e foarte veche în creștinism : coboară pînă la agapele comunitare din primele secole, cînd, la sfîrșitul liturghiei, masa se punea chiar în biserică și cheltuielile erau suportate de oamenii mai înstăriți. Am auzit o afirmație care m-a cutremurat : în ultimii ani era o nebunie să poftești la masă și o nesimțire să primești. Fără corelativul material, praznicul e o imposibilitate iar o masă de Crăciun sau de Paște nu e o reuniune la care fiecare acoperă cheltuielile „nemțește". Îmi amintesc, din copilărie, de obiceiul de a te **înnoi** de Paște, adică a primi sau a-ți cumpăra haine noi. Ori sărbătoarea se face prezentă și prin manifestările ei concrete : așa ne întîlnim cu ea. Sărbătoarea este **excepție**, ridicare deasupra obișnuitului și cotidianului. Așa a rămas și masa de nuntă cu toate degradările ei, începînd cu plicurile, continuînd cu precaritatea felurilor și sfîrșind cu vulgaritatea muzicii.

Mă întreb, sincer, neretoric, dacă vom putea împrospăta duhul sărbătorii din noi ? Unii ar trebui să-l reactualizeze, alții să-l întărească și alții să-l primească, transmis, insuflat de cei dintîi. Ar fi un prilej de înnobilare a propriei personalități ; de bucurie și de reculegere.

Continui să cred că mitingurile, stadioanele, marșurile înspre care țind oamenii sînt fenomene de deviere ale unui instinct colectiv al sărbătorii : instinct pervertit. Generații întregi, vreme de secole, s-au strîns acolo unde le era **propriu** să se strîngă : la biserică, la horă, la iarbă verde, la crîșmă, la iarmaroc de Sf. Maria, la Moși, la masa în jurul căreia se regăseau toți membrii familiei ș.a.m.d. Oamenii țind spre sărbătoare oricît de sărăciți sufletește ar fi. Și poate că sărbătoarea va deveni ceea ce a fost inițial : o formă de etilism la îndemînă.

Pr. Prof. Dumitru STANILOAIE

Învierea lui HRISTOS
ŞI LOGICA DEPLINĂ A EXISTENŢEI

Existenţa unui cosmos exclusiv material, lipsit de o conştiinţă care să ştie de existenţa lui, ar fi nu numai inexplicabil în privinţa originii existenţei lui, ci şi cu totul absurd, sau lipsit de sens. Cum s-ar explica existenţa lui şi ce rost ar avea? Absurditatea lui apare cu atît mai evidentă, cu cît toate în el se corup în formele existente, ca să se manifeste neîncetat în altele.

El capătă oarecare înţeles numai prin existenţa unor conştiinţe care se continuă neîncetat, ştiind de existenţa lui. Dar dacă aceste conştiinţe n-ar fi decît forme ale materiei care se corupe neîncetat în formele ei, manifestîndu-se în altele, deci dacă ar apărea şi ar dispărea succesiv şi, pe lîngă aceasta, n-ar însoţi existenţa materiei în toată durata pretins eternă a ei, ele n-ar aduce o contribuţie serioasă la explicarea originii şi sensului cosmosului. Ar produce doar scurte aparenţe amăgitoare ale explicării rostului ei.

Conştiinţele care ştiu de cosmosul material trebuie să aibă un suport propriu existenţei lor şi fiecare dintre ele trebuie să aibă un suport nepieritor ca să afle şi să menţină în ele un sens real al existenţei nepieritoare, al ordinii cosmice materiale. O conştiinţă care n-ar dura în veci avînd un suport propriu, care nu se corupe în toate formele sale materiale, s-ar întreba, cu drept cuvînt: pentru ce mai exist eu ca subiect care mă întreb de sensul existenţei, cînd nu pot da un răspuns real acestei întrebări, cînd de fapt nu există în veci decît o existenţă materială inconştientă şi în forme ce se corup continuu?

Dar nici nişte conştiinţe cu suporturi proprii, durabile în veci, nu pot da un răspuns satisfăcător la întrebarea despre sensul unui cosmos material durabil în veci.

Pe de o parte ea s-ar mira de ordinea uimitoare a acestui cosmos material, pe de alta n-ar găsi un răspuns cu privire la originea şi rostul existenţei, dat fiind că suporturile veşnice ale conştiinţelor n-ar avea o nevoie veşnică de acest cosmos iar pe de alta constatînd insuficienţele şi mizeriile legate de viaţa fiinţelor conştiente în cadrul ei: numeroasele insatisfacţii, bolile, moartea trupească. Ordinea în acest cosmos e indisolubil unită cu dezordinea, sensul cu non-sensul. Iar acestea amîndouă cer o explicaţie într-o cauză mai presus de ele; sau le arată ca neputînd exista prin ele.

Numai existenţa unui spirit superior acestui cosmos şi spiritelor omeneşti de care el are nevoie, sau pentru care el există, poate explica atît ordinea cît şi dezordinea acestui cosmos, căci numai spiritul uman poate organiza materia în trup avînd prin acelaşi trup nevoie de ea. Un spirit superior a creat acest cosmos ordonat atît de minunat şi de raţional pentru a se folosi de el spiritele umane, dar ele fiind înzestrate cu libertate, pentru un dialog liber cu Spiritul creator, au produs în el o dezordine care însă le mai lasă spiritelor umane să vieţuiască în el, dar nu veşnic în forma pe care au primit-o prin libertatea fiinţelor umane conştiente.

Dar dacă un spirit superior atotputernic şi atotînţelegător şi iubitor a creat acest cosmos material pentru oameni, pentru o viaţă veşnică a oamenilor în el, dar aceştia l-au făcut imposibil pentru o vieţuire fericită şi eternă în el, fiindcă au slăbit cu voia lor legătura cu Dumnezeu creatorul şi izvorul vieţii tot mai bogate şi deplin armonioase în legătura cu El, acest spirit creator şi atotputernic recurge la o altă cale pentru a reface viaţa fericită a oamenilor în cosmosul creat de El pentru ei, într-o comunicare strînsă cu El. Prin aceasta Dumnezeu Creatorul şi de oameni Iubitorul redă sensul complet existenţei create şi deci şi vieţii omeneşti în legătura cu cosmosul de care e legat şi cu El însuşi ca izvor de nesfîrşită viaţă.

Creatorul avînd conştiinţă şi iubire nu poate fi decît personal. Şi deplina persoană nu poate să n-aibă bucuria iubirii faţă de altă Persoană şi a altei Persoane din veci, dar şi bucuria participării la iubirea fiecăreia dintre ele faţă de cealaltă şi a unei a Treia Persoane. În acest sens credinţa creştină cunoaşte pe Dumnezeu ca Tată, ca Fiu şi ca Sfînt Duh.

Acest Dumnezeu care a creat lumea ca să-şi extindă iubirea şi la alte persoane conştiente şi să se bucure şi de iubirea lor şi acestor persoane le-a dat un mod de existenţă care să dea şi materiei un rost, le-a îmbrăcat pe acestea în trupuri, ca prin trup fiecare să dea spiritului posibilitatea să se manifeste în forme văzute şi astfel să dea şi cosmosului material un rost şi să vadă şi prin el pe creatorul lui, copleşindu-l împreună cu Creatorul de lumina spiritului divin şi uman.

Acalea aceasta este întruparea ca om a Fiului Unul Născut al lui Dumnezeu. Prin aceasta Fiul lui Dumnezeu se uneşte în modul cel mai intim cu oamenii, făcîndu-se Frate ale lor, prin firea omenească asumată de El şi comunicîndu-le prin ea din firea Sa dumnezeiască o putere tot mai mare pentru a se face asemenea Lui, fii ai Tatălui ceresc, plini de cunoaşterea şi bunătatea Lui în relaţiile dintre ei.

Fiul lui Dumnezeu nu ia însă trupul omenesc pentru a-l supune morţii definitive, cum au ajuns trupurile oamenilor, lăsînd şi cosmosul material subordonat unei mari opacităţi şi coruperi.

El primeşte în trupul asumat moartea, ca să învingă dinăuntru, spiritul uman umplut de puterea firii sale dumnezeeşti, moartea, înviindu-l la o viaţă copleşită de Duhul dumnezeesc în Sine şi ca să extindă această înviere şi la fraţii săi.

Dar prin aceasta El se face şi începătorul transfigurării întregii materii a cosmosului material, scoţînd-o din corupere şi făcînd-o tot mai transparentă pentru Dumnezeu prin puterea dumnezeească dar şi omenească revărsată în el.

Astfel universul material îşi descoperă şi el sensul deplin. El devine mediu transparent între oameni şi Dumnezeu. Materia îşi primeşte rostul ei pentru care a fost creată, ca mediu luminos al bogăţiilor spirituale, ca mediu prin care să se manifeste iubirea între oamenii scăpaţi de egoismul trebuinţelor materiale şi între ei şi Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, devenit pentru veci Frate al lor, care S-a făcut şi pe Sine şi pe oameni fii iubiţi şi iubitori ai aceluiaşi Tată ceresc, din care izvorăşte toată iubirea, toată lumina, explicarea bogăţiei armonioase a tuturor sensurilor.

În starea de veşnică înviere a tuturor oamenilor în Hristos şi de transparenţă luminoasă a întregii ordini materiale pentru prezenţa iubitoare a lui Dumnezeu şi pentru intima comuniune între El şi între oameni ca şi între oamenii înşişi, toate devin explicabile, toate se înalţă la starea în care li se cunosc sensurile pentru care au fost create. Tot întunericul şi toate tensiunile între egoismele centrifugale dispar. Bucuria deplinei comuniuni într-un univers prin care toţi comunică între ei şi cu Dumnezeu, izvorul sensurilor şi al iubirii.

le va umple pe toate. Toate vor fi pline de bucuria înaintării nesfîrşite în comuniunea iubirii interpersonale avînd în centru şi ca focar pe Fiul lui Dumnezeu făcut om şi înviat ca om pentru veci.

Materia îşi arată şi ea toată justificarea şi valoarea existenţei. Ea se arată ca mijloc de unire reală spirituală deplină între oameni şi între oameni şi Dumnezeu.

Omul învie cu trupul pentru a revela valoarea pozitivă şi de cel mai înalt folos pentru om.

Omul însuşi ca fiinţă în trup e pus în evidenţă în valoarea lui eternă şi maximă. Dacă Dumnezeu l-a făcut din iubire pentru a face şi altor fiinţe, sau unor fiinţe care nu sînt prin ele ci prin El, parte de fericirea ce le-o dă comuniunea cu El, de ce s-ar feri să le readucă la această fericire cînd ele au căzut din relaţia iubitoare cu El unindu-se în Fiul Său făcut om, în modul cel mai intim cu aceste fiinţe?

Dacă Dumnezeu n-a considerat că e înjositor pentru El să creeze fiinţe umane conştiente, capabile de relaţia iubitoare cu El, de ce ar considera că e înjositor să intre El însuşi în cea mai intimă relaţie cu ele, făcîndu-Se El însuşi om, pentru a le ridica la frăţietatea cu El ca Dumnezeu, umplîndu-le de puterile dumnezeirii Lui. Această pogorîre a lui Dumnezeu la oameni şi această înălţare a omului la frăţietatea veşnică cu sine şi la unirea cea mai strînsă cu Sine, nu e decît o pogorîre care pune şi mai mult în evidenţă măreţia Lui, odată cu măreţia ce o poate da omului.

Un Dumnezeu care n-ar fi în stare de această pogorîre n-ar fi un Dumnezeu înţeles ca Dumnezeul adevărat şi omul la care Dumnezeu ar socoti că nu se poate pogorî ca să-l înalţe la intimitatea cu Sine, ar fi un om nevrednic de calitatea de creatură a lui Dumnezeu. Un om creat cu o existenţă de care Dumnezeu se scîrbeşte să şi-l facă apropiat ar arăta un Dumnezeu care nu poate fi lăudat pentru măreţia lui.

Între forma necreată şi creatoare a existenţei şi între cea creată de toate gradele — inclusiv cea materială — nu e discrepanţă care face imposibilă apropierea lor, ci putinţa unei armonii şi a unei uniri nesfîrşite în progresul ei.

Cuvînt de învăţătură

Al celui între sfinţi Părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, în sfînta şi luminata zi a slăvitei şi mîntuitoarei Învieri a lui Hristos, Dumnezeul nostru:

De este cineva binecredincios şi iubitor de Dumnezeu să se bucure de acest praznic frumos şi luminat. De este cineva slujitor înţelept, să intre, bucurîndu-se, întru bucuria Domnului său. De s-a ostenit cineva postind, să-şi ia acum răsplata. De a lucrat cineva în ceasul cel dintîi, să primească astăzi plata cea dreaptă. De a venit cineva după ceasul al treilea, mulţumind să prăznuiască. De a ajuns cineva după ceasul al şaselea, să nu se îndoiască, nicidecum, căci cu nimic nu va fi păgubit. De a întîrziat cineva pînă la ceasul al nouălea, să se apropie, nicidecum îndoindu-se. De a ajuns cineva abia la ceasul al zecelea, să nu se teamă din pricina întîrzierii, căci darnic fiind Stăpînul, primeşte pe cel de pe urmă ca şi pe cel dintîi, odihneşte pe cel din al unsprezecelea ceas ca şi pe cel ce a lucrat din ceasul dintîi; şi pe cel de pe urmă miluieşte, şi pe cel dintîi mîngîie; şi aceluia plăteşte, şi acestuia dăruieşte; şi faptele le primeşte; şi gîndul îl ţine în seamă şi lucrul îl preţuieşte, şi voinţa o laudă.

Pentru aceasta, intraţi toţi întru bucuria Domnului nostru; şi cel dintîi, şi cei de ai doilea, luaţi plată... Cei ce v-aţi înfrînat şi cei ce nu v-aţi înfrînat, cinstiţi ziua. Cei ce aţi postit şi cei ce n-aţi postit, veseliţi-vă astăzi. Masa este plină, ospătaţi-vă. Viţelul este mult, nimeni să nu iasă flămînd. Gustaţi toţi din ospăţul credinţei; împărtăşiţi-vă toţi din bogăţia bunătăţii. Să nu se plîngă nimeni de lipsă, că s-a arătat Împărăţia cea de obşte. Nimeni să nu se tînguiască pentru păcate, că din mormînt iertare a răsărit. Nimeni să nu se teamă de moarte, că ne-a izbăvit pe noi moartea Mîntuitorului; a atins-o pe ea Cel ce a fost ţinut de ea. Prădat-a iadul Cel ce s-a pogorît în iad; umplutu-l-a de amărăciune, fiindcă a gustat din trupul Lui. Şi aceasta mai înainte înţelegînd Isaia, a strigat: Iadul, zice, s-a amărît, întîmpinîndu-Te pe Tine jos: amărîtu-s-a, că a fost stricat. S-a amărît, că a fost batjocorit; s-a amărît, că a fost omorît; s-a amărît, că s-a surpat; s-a amărît, că a fost legat. A primit un trup şi de Dumnezeu a fost lovit. A primit pămînt şi s-a întîlnit cu cerul. A primit ceea ce vedea şi a căzut prin ceea ce nu vedea. Unde-ţi este, moarte, boldul? Unde-ţi este, iadule, biruinţa? Înviat-a Hristos şi tu ai fost nimicit. Sculatu-s-a Hristos şi au căzut diavolii. Înviat-a Hristos şi se bucură îngerii. Înviat-a Hristos şi viaţa stăpîneşte, Înviat-a Hristos şi nici un mort nu este în groapă; că Hristos, sculîndu-se din morţi, începătură celor adormiţi s-a făcut. Lui se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Ștefan AFLOROAEI

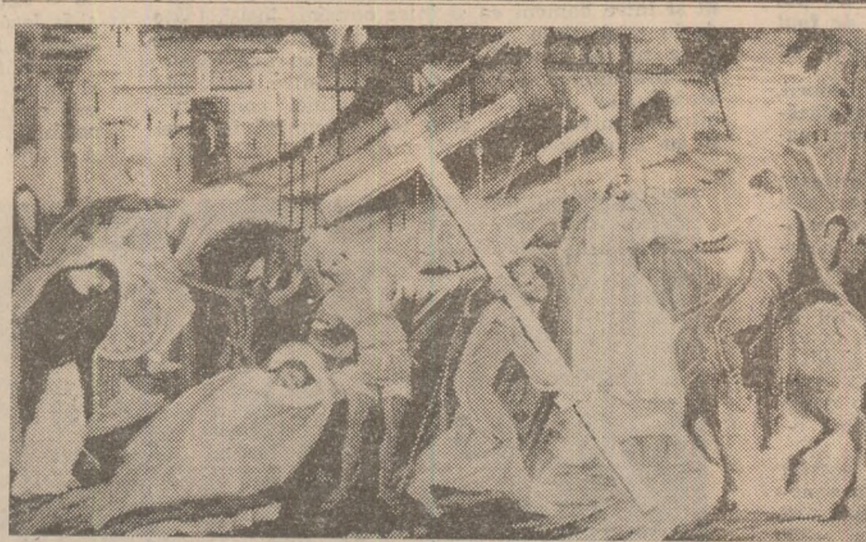
ÎNTRE AGAPÉ ȘI PATIMA DIVINĂ

– avatariile unui verset biblic –

Într-un fragment din *Confesiuni*, Augustin va relua în acest fel o mai veche spusă: «căci ne-ai făcut pe noi întru Tine și neliniștit este sufletul nostru *(et inquietum est cor nostrum)* pînă ce se va odihni în Tine» (I, 1, 1). Acea stranie neliniște a sufletului (sau a inimii) este o mărturie privind atît îndepărtarea ce a survenit între muritori și zeu, cît și năzuința de a regăsi ceea ce a fost pierdut dintru început. Numele năzuinței ce tinde să apropie îndepărtarea, să cuprindă acel ceva de necuprins, va fi cel al «iubirii de Dumnezeu». Aflăm într-un alt loc din Augustin: «Așadar, două iubiri au făcut (cele) două cetăți: iubirea de sine pînă la disprețul lui Dumnezeu a făcut cetatea pămîntească, iar iubirea de Dumnezeu pînă la disprețul de sine *(amor Dei usque ad contemptum sui)* a făcut cetatea cerească» *(De civitate Dei*, XV, 28). Nu cu mult timp înainte, lumea răsăriteană recunoaște doctrinar (prin scrierile lui Athanasie, Vasile cel Mare, Grigorie din Nazianz, Grigorie din Nissa) acea singulară iubire ce exprima raportul esențial cu Dumnezeu. Ei regăseau, în această privință, cuvîntul celor care au mărturisit, răscolind iubirea față de zeul unic și față de semeni (cum aflăm în *Matei*, 22, 27—29). Pregătirea omului în suferință și efort pare să traducă mai vechiul *philein*, cuvîntul pe care Heidegger îl citea ca trezire și întreținere a nostalgici logos-ului, tensiune și dorință de a regăsi Ființa deja ocultată. Prin urmare, o dată cu îndepărtarea (sau «căderea în timp») va fi adînc resimțită și iubirea «mai presus de iubire». Cale a întoarcerii, pe ea suferința este dorință a vieții conform spiritului (cu o spusă din *Epistolele* lui Ioan). De o maximă însemnătate va fi pentru oricine tocmai această iubire «străină», ieșire din sine și apropiere de ceea ce ține totul în ființă.

Nu întîrzii mai mult asupra chestiunii, întrucît altceva m-a adus pe această cale. În una din prelegerile sale din 1928/1929 și cuprinse în *Metafizica, I (Teoria cunoștinței metafizice. Cunoașterea imediată)*, Nae Ionescu se va întreba ce înseamnă «iubește pe aproapele tău...». Dar nu atît iubirea aproapelui avea să-l preocupe, ci posibilitatea dificil de gîndit pe care iubirea față de cele «cu totul altfel» o asigură cunoașterii. Poți vorbi despre o conștiință cunoscătoare, în sens metafizic, atunci cînd ea „se preface pe rînd în toate obiectele care îi sunt date spre cunoaștere". Or, „fiind un fel de depășire a individului, / iubirea /înlesnește ceea ce se numește, cu un cuvînt cam învechit din mistica de pe vremuri, «transformatio amoris», ceea ce înseamnă transformarea subiectului în obiectul care îi stă în față..." *(Metafizica*, I, 1942, 131). Dar s-a întîmplat un fapt cu urmări greu de cuprins. Anume, în creștinism iubirea nu mai înseamnă cunoaștere, ci nemijlocit acțiune. Exact această rătăcire („o falsă interpretare a iubirii și o falsă interpretare a creștinismului") cată să o desvăluie Nae Ionescu. Multe întrebări se ivesc în acest loc, spre a ști dacă rătăcirea este a creștinismului în genere sau doar a uneia din versiunile sale, dacă în joc este mentalul occidental sau un altul, mult diferit de acesta, sau dacă există o dispută ascunsă privind înțelegerea «iubirii de Iubire».

Dar să urmărim mai întîi interpretarea pe care Nae Ionescu o dă legii rostite de Christ («Iubește pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima și din tot cugetul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuți»). Aflăm aici, ni se spune, două feluri de iubire, una întru Dumnezeu și o alta față de semen. Aceasta din urmă nu este însă univoc prescrisă, ci se află la latitudinea fiecăruia: să-l iubești pe celălalt «ca pe tine însuți». Iubirea de mine însumi generează o alta similară față de semen, ceea ce asigură un echilibru acțiunilor mele, împiedicîndu-le a se dispersa oricum. Dar ne întîmpină acum o întrebare de-a dreptul devastatoare: ce se întîmplă cînd eu nu mă iubesc pe mine însumi? Atunci „preceptul nu mai are nici un fel de semnificație (...). Vedeți dar că iubirea către aproapele nu este esențială creștinismului. Ceea ce înseamnă că esența creștinismului nu este orientarea morală, creștinismul nu este o societate de binefacere, iar toată interpretarea ce reduce creștinismul la această iubire către aproapele, la caritate și la fapte bune, este protestantism) (133). Nu urmează de aici că a săvîrși binele față de celălalt este ceva interzis ori ignorat în doctrina creștină. Numai că una este a face bine spre a găsi echilibrul propriu, *făptuind*, și altceva este a face bine celuilalt ca o formă de renunțare la sine. În cel dintîi caz, iubirea va rămîne doar un izvor de caritate; ori trecere dincolo de mine însumi nu duce la identitatea cu altul, fie acesta chiar și altul absolut („eu și aproapele meu rămînem două obiecte perfect deosebite", 135). În cel din urmă caz, fapta bună are un sens purificator, întrucît „duce la afirmarea lipsei de iubire către tine, la dezinteresarea de tine însuți". Partea a doua a versetului apostolic nu ar fi, așadar, caracteristică viziunii creștine. Rămîne doar prima parte («iubește pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima și din tot cugetul tău»), exprimînd atitudinea extatică față de zeul suprem („Tot «tu» să fie absorbit de Dumnezeu, nimic din ceea ce se mișcă în tine să nu cadă alături de Dumnezeu, ținta întregii tale activități, încordarea ta de fiecare moment să tindă tocmai înspre Dumnezeu, înspre un centru de orientare a tuturor puterilor tale spirituale", 134). Se ajunge la ceea ce s-a numit «transformatio amoris», identificarea cu alteritatea absolută, trăirea unei realități «cu totul altfel» și, totodată, cunoașterea ei prin puterea mistică a iubirii.

Am fi tentați, cu această decriptare în față, să ne gîndim la cei care au situat în contrast două mentalități, una occidentală (dominată de faptă, concept și posesiune, de *principium individuationis* și detașată caritate) și o alta contemplativă, lipsită de istorie. Sau la cei care au întîrziat destul în preajma logos-ului heraclitic: Hegel, Nietzsche, Heidegger. Ultimul va gîndi la distanța ce separă logos-ul grec de cel iohanic (una din ipostazele Trinității, Verbul izbăvitor, Mijlocitorul care prin întrupare consumă din suferința timpului; *Ioan*, I, 1—11). Și va vorbi de violența lor, fie aceasta violența unor oameni liberi, ne-stăpîniți, în cazul logos-ului heraclitic, fie violența unor oameni sclavi, stăpîniți, în spațiul poruncii testamentare. Entitățile reunite prin logos-ul grec sînt într-adevăr opuse și ținerea lor împreună presupune violența pe care o manifestă sacrul păgîn, multiplu. Acesta îi împiedică să se distrugă reciproc. Diferit de el, logos-ul iohanic este expresia unei divinități tiranice și crude, cu o putere de supunere maximă, deși inutilă. El apare — pentru mulți gînditori moderni — drept un servitor terorizat și abilitat numai pentru a transmite poruncile stăpînului arbitrar, căruia ferocitatea nu-i este străină (cf. René Girard, *Des choses cachées depuis la fondation du monde*, 1978, 291). Diferența care ține la distanță logos-ul iohanic de cel heraclitic va fi percepută și *altfel*, cu privirea celui venit din altă parte (ca să amintesc doar de Levinas, Derrida sau B-H Lévy). Iar Girard află «cuvîntul» lui Ioan ca fiind prin excelență al iubirii pentru aproape. Ar fi, prin urmare, străin faptei imperiale și teatrului public în care un personaj marțial comunică legile supreme și asigură salvarea generală. Nimic din mecanismul autoritar, în care Mijlocitorul ar fi un servil purtător de cuvînt, nu caracterizează prezența sa. Dimpotrivă, străin violenței, este întotdeauna expulzat și lipsit de un loc anume, revelînd adevărul violenței în chiar timpul izgonirii sale și nerecunoașterea sa de către ceilalți ca pe un destin istoric (294). El nu determină și nu fondează nimic în felul în care o face orice rațiune monologică, iar expulzarea sa apare ca un «dat fundamental» al umanității. Este pusă în discuție, așadar, însăși acea diferență în sînul violenței. Ea ar fi „iluzia prin excelență a gîndirii sacrificiale"; se pune în seama logos-ului iohanic ideea modernității raționaliste cu privire la textul vetero-testamentar: raporturile dintre Iahve și supușii săi sînt atunci văzute prin dialectica hegeliană dintre stăpînire și servitute, stăpînirea fiind a unui potentat oriental, tiranic și arbitrar. Se cere însă știut, spune Girard, că numai părțile primitive ale textului vetero-testamentar mai rețin reprezentarea «victimei emisar» și «violența sacră» de care ea se leagă (288—291). Trecînd dincolo de pomenita diferență în sînul violenței, «iubirea de Dumnezeu» (și de aproape) află punți către eros-ul din *Symposion* și din gîndirea plotiniană.

Dar să ne întoarcem la interpretarea pe care Nae Ionescu o dă versetului creștin. Înțelegem că are în atenție unul și același logos, cel al revelației christice, cu iubirea ce-i este proprie. Și că vede protestantismul a nu fi deloc străin de gîndirea «păgînă», prelungită în mentalul, cum s-a spus, de tip faustic. Mai elocventă mi se pare însă o altă remarcă pe care o face. Cînd iubirea (ori jertfa) pentru aproapele nostru va fi înțeleasă în felul carității, atunci între om și ceea ce îi stă în față se va păstra o deosebire de ființă. Cu atît mai apăsătoare va fi aceasta cu cît sufletul are a căuta zeul spre care nesfîrșit tinde. Cînd însă iubirea pentru aproape înseamnă depășire esențială de sine, atunci între om și zeul său devine posibilă uniunea totală (numită și *unio mystica)*. Iată deslușită mai tîrziu această distincție în scrierea lui Denis de Rougemont din 1939, *L'Amour et L'Occident*, III, 4: „Din punct de vedere teologic problema este clară. Primul curent este cel al *misticii unificatoare:* el reprezintă aspirația către *contopirea* totală a sufletului cu divinitatea. Al doilea curent poate fi numit al *misticii epitalamice:* el reprezintă aspirația către *căsătoria* între suflet și Dumnezeu, și presupune deci că între creatură și Creator se menține o deosebire de esență" (vers. românească 1987, 173). Distincția o sugerează autorul celebrei scrieri *Das Heilige*, anume Rudolf Otto, cel care în *Westöstliche Mystik* (1929) avea să deosebească între mistica germană din secolul XIV (Meister Eckhart) și cea hindusă (Sankara Açarya, secolul IX). Pentru cea dintîi, „iubirea este virtutea creștină a lui *Agapé*, puternică precum moartea, dar nu îmbătată; intimă, dar cît se poate de umilă și în același timp voluntară și activă precum «iubirea practică» a lui Kant. Aceasta mai ales este trăsătura prin care se deosebește radical Eckhart de Plotin, despre care se susține cu insistență că i-ar fi fost maestru. Plotin propovăduiește și el iubirea mistică, dar iubirea plotiniană nu este deloc identică cu acea *agapé* creștină: ea corespunde Erosului grec, care înseamnă plăcere, și anume plăcerea resimțită în fața Frumuseții naturale și supranaturale (..), mare Daimon care, de la patima instinctului de procreare, se înalță, purificîndu-se pînă la patima divină, nu fără a păstra elementele omului înflăcărat" *(ibidem*, 174). Mistica hindusă caută identitatea totală, fiind mai aproape cu aceasta de eros-ul grec și de extazul plotinian («patima divină» ce face posibilă unitatea desăvîrșită). Nu mă voi opri la amendamentul cu care Denis de Rougemont privește alegerea de către Rudolf Otto a misticii eckhartiene ca una vizibil epitalamică. Dar mi se pare uimitor că și la Nae Ionescu vom regăsi amintit un contrast similar: cel dintre iubirea hindusă, pe de o parte, și cea protestantă, pe de altă parte. O apropie pe cea dintîi de eros-ul platonic, acea forță ascunsă prin care existențele sau tipurile corupte tind să realizeze iarăși unitatea originară. „În hinduism iubirea este la baza tendinței individualului de a se destrăma în realitatea adevărată; în platonism, iubirea este tendința disociatului de a reface unitatea reală a ideii. Platon spunea că nu există om-bărbat și om-femeie, că prototipul om este asexual, că om-bărbat și om-femeie sunt forme de realități concrete, corupte, ale tipului real, ideea de om" (135). Nimic însă nu mă determină să cred că Nae Ionescu se abandonează polarității pe care a înțeles-o și a pus-o deja la lucru în interpretarea sa. Din faptul că există o iubire de felul celei mistic hinduse și o alta diferită, de felul celei catolice, nu decurge că oricare alta se reduce fie la cea dintîi, fie la cealaltă. O anumită apropiere dintre ele, cum este cea regăsită între iubirea hindusă și eros-ul platonic, ajută într-o privință înțelegerea lor. La fel și apariția contururilor tari, precum cele ale protestantismului în spațiul unei mai extinse *agapè*. Rămîn, însă, lumi simbolice și forme ale iubirii de zei și de oameni ce nu se dizolvă în polaritatea numită.

Să mai încercăm un pas. E greu să crezi cît de cît lămurită chestiunea la care se oprește metafizicianul. Căci adaugă într-un loc apropiat: depășirea de sine, pentru cel care tinde să se identifice cu zeul, nu înseamnă părăsire de sine, ci tocmai purtare sau preluare de sine în virtutea acestei tendințe. „Eu nu mă părăsesc pe mine, conștința nu se părăsește pe ea însăși, ci ea devine obiectul din afară" (136). Nu știu în ce măsură mistica hindusă acceptă ne-părăsirea de sine în chiar actul identificării cu principiul suprem; pentru Sankara, se știe, „*nirvana* nu poate îngădui *samsara*" și, cu aceasta, nu îngăduie lumea. Dar nu este aceasta singura diferență insinuată de gînditorul român, atît față de iubirea unificatoare, cît și față de iubirea comuniune, epitalamică. Nu vom mai întîlni, în cunoașterea prin iubire de care discută, știuta opoziție dintre o metafizică activă și o alta contemplativă. Sau dintre o mistică activă și o alta contemplativă, cu prima — sufletul devenind numai asemănător zeului, cu cealaltă — devenind întrutotul divin. Cînd ajunge doar asemănător zeului, «distanța esențială» (prăpastia ce ne desparte de Dumnezeu, cum a numit-o Ruysbroek) se păstrează. Atunci iubirea va fi activă, iar acțiunea ei pare să nu aibă sfîrșit. Cînd sufletul ajunge el însuși divin, orice distanță esențială dispare. Dar nu ne aflăm cu interpretarea lui Nae Ionescu în vreunul din acești poli. Tinde să creadă, la un moment dat, că orice mistică ar fi „de natură contemplativă", însă ne dăm seama că înțelesul ultimului cuvînt nu se înscrie în frusta opoziție activ/contemplativ; aceasta ține doar de exercițiul intelectului analitic. — Sînt «resturi» ce pregătesc, din cîte văd acum, înțelegerea unei lumi diferite. Pregătesc înțelegerea unui fel de *intermundium*, greu de cuprins prin ceea ce este propriu spiritului apusean sau celui asiatic. În acest *intermundium*, creștinismul avea să cunoască o versiune mult deosebită. Nu e întîmplător, atunci, că și «iubirea de Iubire» pe care o conservă diferă atît de cea unificatoare cît și de iubirea comuniune, acea recunoscută «agape».

Mihai EMINESCU

PAŞTELE

Să mîncăm dis-de-dimineaţă şi în loc de mir cîntare să aducem stăpînului, şi să vedem pe Christos, soarele dreptăţii, viaţa tuturor răsărind!

Şi la sunetele vechei legende despre suferinţele, moartea şi invierea blîndului nazarinean, inimile a milioane de oameni se bucură, ca şi cînd ieri preconsulul Pilat din Pont şi-ar fi spălat mînile ş-ar fi rostit acea mare, vecinică îndoială a omenirii: „Ce este adevărul?"

Ce este adevărul?

De două mii de ani aproape ni se predică să ne iubim, şi noi ne sfişiem. De mai multe mii de ani Buddnacakya-Muni vizează împăcarea omenirii, liniştea inimei şi a minţii, îndurarea şi nepizmuirea, şi cu toate aceste de tot atîtea mii de ani, de la începutul lumii, războaiele presură pămîntul cu sînge şi cu cenuşă. În locurile pe unde au înflorit odinioară cetăţi frumoase pasc pe risipe turmele, şi ceea ce necesitatea au ridicat, ura au dărîmat: ba, chiar în numele celuia care propăvăduia iubire, s-a ridicat în nenumărate rînduri sabia şi chiar astăzi aceiaşi cruce, acelaşi simbol de mîntuire e în ajunul de a încurca (ca pretest, nu negăm) Europa într-un război a cărui sfîrşit nici un muritor nu-l poate prevedea.

La întrebarea ce şi-o face David Strauss, scriitorul vieţii lui Isus, de mai sîntem noi creştini sau ba, o întrebare la care răspunde negativ, noi adăogăm alta: fost-am vreodată creştini? — şi sîntem dispuşi a răspunde nu.

Mai adevărate sînt cuvintele lui Calist, patriarhul de Constantinopol, care, într-o fierbinte rugăciune pentru încetarea secetei, descrie caracterul omenesc:

Nu numai dragostea ta am lepădat, ci şi ca fiarele unul asupra altuia ne purtăm şi unul altuia trupurile mîncăm prin feluri de lăcomii şi prin nedireaptă voinţa noastră. Deci, cum sîntem vrednici a lua facerile de bine ale Tale? Tu eşti dirept, noi nedirepţi: Tu iubeşti, noi vrăjmăşuim: Tu eşti îndurat, noi neînduraţi: Tu făcător de bine, noi răpitori! Ce împărtăşire avem cu tine, ca să ne şi împărtăşim bunătăţile Tale? Mărturisim direptatea Ta: cunoaştem judecata cea de istov a noastră; propovăduim facerile Tale de bine: a mii de morţi sîntem vinovaţi; iată, sub mîna Ta cea lucrătoare şi care ţinea toată petrecem. Lesne este măniei Tale celei atotputernice ca într-o clipeală să ne piarză pe noi, şi cît este despre gîndul şi viaţa noastră, cu direptul este nouă să ne dăm pierzării, prea direpte judecătoriule! Dar... Îndurării cei nebiruite şi bunătăţii cei negrăite nu este acest lucru cu totul vrednic, prea iubitorule de oameni stăpîne!

Rar ni s-a întîmplat să vedem şiruri scrise cu atîta cunoştinţă de caracterul omenesc: Tu eşti bun, recunoaştem că noi sîntem răii-răilor, dar bagă de seamă că nu-i vrednic de tine să-ţi răsplăteşti asupra noastră pentru că ai sta în contrazicere cu calităţile tale de atotbun îndelung răbdător, lesne iertător.

„Video meliera proboque, deteriera sequer".

„Vedem cele bune şi le aprobăm, dar urmăm cele rele".

Astfel, cu multă umilirie strigăm: **Călcînd aceste porunci ale tale şi în urma poftelor şi a voilor noastre umblînd, tot păcatul în fieştecare zi cu osîrdie facem: clevetire, hulă, ţinere în minte de rău, călcare de jurămînt, vorbă mincinoasă, vorbă de ruşine firească şi afară de fire, şi ceea ce nu se află nici în dobitoacele cele necuvîntătoare, acestea foarte păgîneşte de nou la izvodim. Stînsu-s-au întru deşertăciune zilele noastre: de ajutorul tău ne-am golit; batjocură şi rîs ne-am făcut celor dimprejurul nostru: numele Tău cel prea sfînt şi închinat prin noi a se huli de păgîn l-am făcut. Învechindu-ne în răutate şi în cărări neînţelepte şchiopătînd, toţi ne-am abătut, împreună netrebnici ne-am făcut; nu este cine să înţeleagă, nu este pînă la unul. Ciuma şi robia şi îmbulzeala şi sărăcia şi multe feluri de morţi şi dese pre noi de trei ori ticăloşii! ne-au despărţit, ca prin nişte bătăi ca acestea să ne tragi la tine măcar nevrînd noi; ci nici aşa nu s-au făcut ceva mai mult despre noi. Datune-ai pe noi păgînilor spre robie şi spre pradă şi spre junghiere şi spre jefuire celor fără de lege şi nici aşa n-am înţeles, nici ne-am depărtat de la vicleşugurile noastre şi de la fără-delegile noastre. Nici prin cele de întristare, nici prin cele rele nu ne-am înţelepţit, nici prin facerile tale de bine şi prin darurile tale nu ne-am făcut mai buni!**

Şi astfel a fost totdeauna.

În loc de a urma prescripţiunile unei morale aproape tot atît de veche ca şi omenirea, în loc de a urma pe Dumnezei, omenirea necorigibilă nu-l urmează, deloc; ci, întemeiată pe bunătatea lui, s-aterne la pămînt în nevoi mari şi cerşeşte scăpare. Şi toate formele cerşirei le-a întrebuinţat faţă cu acea putere înaintea căreia individul se simte a fi ca o umbră fără fiinţă şi un vis al înşelăciunii. Conştie despre nimicnicia bunurilor lumii, înţelegînd că această viaţă cu trebuinţele ei prime e deja destul de grea pentru a o mai îngreuia cu alte scopuri deşerte decît cele pe care le are din natură, omul totuşi pune o deosebită valoare pe împrejurarea de a domni asupra altora, de a robi pe alţii, de a-şi întinde stăpînirea peste tot pămîntul, de s-ar putea.

Ce-i ajută lui Cezar c-a fost un om mare? Astăzi poate cenuşa lui lipeşte un zid vechi împotriva ploii şi furtunei.

Stau oare în vreun raport mijloacele cele punem în mişcare cu rezultatele la cari ajungem?

Într-adevăr, privită prea de aproape, ce ne prezintă viaţa decît împlinirea normală a unor trebiinţe din cele mai simple? A bea, a mînca, a dormi, a se îmbrăca, adică a-şi hrăni existenţa şi a o apăra contra intemperiilor. Conform cu acest scop, albina adună vara ca să aibă iarna; furnicile îşi zidesc locuinţele lor simple grămădind în ele merinde; bursucul îşi adună provizii pentru iarnă, şi încolo fiecare din aceste animale lasă lumea lui Dumnezeu să fie precumu-i, neinteresîndu-se mai departe nici de politică nici de nimica.

Omul, pentru îndeplinirea tot a acestor trebuinţe primare, are nevoie de un stat cu zeci de mii de funcţionari, de o oaste cu sute de mii de oameni, de drumuri de fier, de căi de comunicaţie, universităţi şi şcoale, diplomaţi, adunări legiuitoare, biruri, advocaţi, societăţi academice, gazete, marşandemode, teatruri, bani de hîrtie, tunuri, corăbii, prafuri de dinţi, mînuşi, cîini de vînat, biblioteaci, cazarme, filozofi, cafea, spitale şi altele ca acestea.

Nu-i asta o socoteală de mofluz?

De aceea Faust, în care se întrupează omenirea cu poftele, ambiţia şi deşertăciunea ei, dar şi cu geniul şi setea ei de ştiinţă, stînd înaintea ultimei probleme, îşi toarnă venin dintr-o fiolă veche într-un pahar şi voieşte să-l bea... cînd iată că sună încet clopotele şi cîntecele de la Înviere... şi paharul îi cade din mînă... el e recîştigat pentru viaţă.

Înviere-renaştere?

Paralel cu istoria reală a faptei, războiului, cruzimii şi răutăţii, paralel cu acea ţesătură de egoism, vicleşug, tiranie de uliţă şi tiranie personală, din care cea din urmă e de preferat, alături cu voinţa acelui soi de oameni pe cari Calist îi descrie aşa de bine în rugăciunea lui — trăieşte creierul omenirii o mică parte din viaţă deosebită, nesupus nici politicei, nici diplomaţiei, nici războaielor şi, în acele puţine momente ale lui proprii, el măsură depărtarea stelelor şi adîncul mărei, greutatea pămîntului şi uşurinţa eterului, aude florile crescînd, întrupează în marmură frumuseţea liniilor şi în pictură a colorilor, discompune lumina soarelui, află limba ce au vorbit-o asirienii, numără biblioteca lui Ptolomeu şi desleagă un vechi papyros ce cuprinde leacuri egiptene.

E în aceasta... mîntuirea?

Fi-va omenirea cultă, omenirea ştiutoare mai bună decît cea neştiutoare?

După cîte ştim din trecut şi vedem azi, nu.

Va rămîne într-adevăr un tezaur în urma generaţiilor, însă totuşi, omul armei şi acela al vicleşugului, ostaşul şi dimplomatul, vor însemna mai mult în vremea lor, vor fi mai mult vieţuind decît pictorul Rafael sau muzicantul Mozart sau astronomul Newton.

De aceea, la ademenirea muzicei cereşti, Faust răspunde: **„Aud solia, dar îmi lipseşte credinţa în ea!"**

Vin zile de înviere şi trec. Ici se salută oamenii cu **„Surrexit! Vere Surrexit!"**, dincoace cu **„Hristos Voscres!"** şi în toate limbele pămîntului se repetă acest cuvînt, dar noi zicem ca Faust:

„Die Botschaft hor'ich wohl, allein mir fahlt der Glaube!"

Ba credem c-a înviat în inimele sincere cari s-au jertfit pentru învăţătura lui, credem c-a înviat pentru cei drepţi şi buni, al căror număr mic este; dar pentru acea neagră mulţime, cu pretexte mari şi scopuri mici, cu cuvînt dulce pe gură şi cu ura în inimă, cu faţa zîmbind şi cu sufletul înrăutăţit, el n-a înviat niciodată, cu toate că şi ei se închină la acelaşi Dumnezeu. Tiranul ce mînă la moarte sute de mii fără de nici un scrupul, demagogul ce prin vorbe măsluite trezeşte patimile cele mai negre şi mai uricioase ale mulţimii sînt adesea mai credincioşi vechei legende religioase decît Faust; poate că, după orice crimă comit, s-aruncă înaintea icoanei şi şoptesc cuvintele lui Calist, cerşind iertare de la lesne iertătorul Dumnezeu. Dar cu aceştia chemaţi, cari sînt mulţi, nesfîrşit de mulţi, nu sporeşte comunitatea creştină; puţini sînt cei aleşi şi ştiuţi au fost de-apururi.

Dar rămîie datina şi înţelesul ei sfînt, aşa cum e de mult; şi, de nu va sosi niciodată acea zi din care să se-nceapă veacul de aur al adevărului şi al iubirii de oameni, totuşi e bine să se creadă în sosirea ei, pentru ca să se bucure cei buni în „ziua Învierii", cînd ne luminăm prin sărbătoare şi ne primim unul pe altul şi zicem fraţi celor ce ne urăsc pe noi şi iertăm pe toţi pentru înviere, strigînd cu toţii: „Christos au înviat!"

(16 aprilie 1878)

SCRISOARE NETIMBRATĂ

PETRE STOICA

Stimate domnule Caţavencu,

Salut din inima reapariţia dumitale, după lupte seculare, în arena vieţii politice româneşti. Metamorfozat acum în pagină de ziar, ai posibilitatea ca să contribui substanţial la redresarea României, pustiită de Ceauşescu Nicolae care, paralel, a izbutit să compromită şi cauza sfîntă a comunismului. Dar satisfacţia mea exprimă şi o latură de amărăciune. Să trec la obiect. Dumneata mă confunzi cu PETRE STOICA. Mare păcat! Mulţumită informaţiilor obţinute prin agenţii mei, pururea perfect informaţi, am aflat că acest individ are o biografie mizerabilă. Scriitor recalcitrant, a stat sub ancheta securităţii iar apartamentul i-a fost percheziţionat. Totodată, precizez că părinţii săi au lenevit şapte ani sub soarele primitor al Bărăganului, zonă importantă pe harta Gulag-ului românesc de odinioară. Pfui! Eu, în schimb, sunt o persoană de notorietate universală, cunoscută pînă şi de papuaşi. Cît despre biografia mea... Curată ca lacrima! Străbunic mi-e Lenin, bunic Iosif Visarionovici Stalin, tată Gorbaciov. Vezi, domnule Caţavencu? Ca atare, indiferent de situaţie, fie ea şi negativă (ca bunăoară cea menţionată în numărul dumitale din februarie curent) te rog transcrie-mi numele aşa cum este el în realitate şi lasă-te naibii de jocuri de cuvinte.

Cu sentimentul că m-ai înţeles corect, primeşte cele mai vii salutări, urări de succese în muncă etc., etc.

Al dumitale,
PERESTROIKA

P.S. Ţi-am scris cu o oarecare întîrziere, fiind acaparat de spinoasele probleme ce se ivesc zilnic pe vastul teritoriu al patriei mele.

P.P.S.
Data viitoare sper să-ţi pot aşterne gîndurile pe hîrtie direct în limba ţării dumitale, întrucît pentru o bucată de vreme voi locui în R. S. S. Moldovenească, unde sunt pregătit a învăţa româna care, ştii prea bine, a devenit limbă oficială de stat.

Bartolomeu V. ANANIA

PÎINEA DIN EMAUS

Omul dintotdeauna a năzuit nu numai să cunoască, ci și să înțeleagă, iar de la aceasta nu s-au abătut nici ucenicii Domnului, inclusiv cei doi răzleți de pe drumul de la Emaus. Luca și Cleopa îl cunoscuseră destul de bine, pe Învățătorul lor, nu se îndoiau de realitatea, propovăduirea, minunile și puterea Lui, dar nu erau în stare să priceapă cum de fusese cu putință ca El să pătimească și să moară. Înainte de a ajunge la înțelegerea Învierii e necesar să descoperi sensul Crucii, dar tocmai aceasta era piatra lor de poticnire, nedumerirea și tristețea cu care se întorceau acasă și pe care nu s-au sfiit să le împărtășească și Călătorului ce li se alăturase,cam pe neașteptate și cam din senin, în drumul către sat.

Acesta le vorbește ca un înțelept și se pare că nu avea nimic altceva decît să le tîlcuiască în mod corect profețiile asupra lui Mesia, în sensul că iconomia Sa biografică trebuia să cuprindă, neapărat, suferința și moartea, că acestea nu erau simple accidente menite să descumpănească, ci o condiție esențială a biruinței finale.

Cei doi îl ascultă, dar nu-L recunosc. Nu e un caz de exepție. Maria Magdalena îl confundase cu grădinarul ; cei unsprezece nu îndrăzneau să-L întrebe cine este, deși știau că era El ; Toma va cere evidența probei tactile. Dar cu Luca și Cleopa se întîmplă altceva : nu era vorpa de incapacitatea lor de a percepe Învierea, ci de faptul că însuși Cel înviat le ține ochii la distanță, operează asupră-le neputința de a-L identifica. Cu alte cuvinte, El refuză să li se descopere, dar nu ascunzîndu-se sub o oarecare mască, în spatele unui alt chip sau al unei alte înfățișări, ci punîndu-i în situația de a nu-L recunoaște.

Așa se face că, odată ajunși în sat, ei îi oferă ospitalitatea ca unui anonim și-L primesc în casă ca pe un drumeț ostenit și flămînd — care are nevoie de hrană și de adăpost —, fără să știe că gestul lor întrupează unul din avertismentele esențiale ale Învățătorului, anume că El însuși e prezent în fiece act de iubire față de nevoiașii lumii. Firește, libertatea le-a aparținut. Ei ar fi putut tot atît de lesne să se despartă de El mulțumindu-i de vorba înțeleaptă, cu părerea de bine că se întîlniseră pe drum ; e atributul de politețe al celor mai mulți dintre noi. Dar opțiunea întru omenie avea să-i ducă la revelație.

Cine începe, Oaspetele ia pîinea, își ridică privirea spre cer, mulțumește, binecuvîntează și frînge... E clipa în care solzii cad de pe ochii celor doi ; ei își recunosc Învățătorul, dar nu în chip, ci în gest (de altfel, El se și face deîndată nevăzut). Luca și Cleopa au de acum certitudinea Învierii, știu că ceea ce se petrecuse cu ei nu era joacă divină de-a v-ați ascunselea, ci modalitatea prin care Dumnezeu ne implică în propria Sa descoperire, că El primește să ne intre în casă cu condiția ca noi să-I ținem ușa deschisă, indiferent de înfățișarea sub care l-am intuit. Dar, mai presus de toate, ucenicii pricep că în timp ce se întrebau pe drum, tînguindu-se, asupra Hristosului istoric, alături și împreună cu ei mergea Hristosul euharistic.

Aici se încheie Scripturile ; evangheliștii vor consemna în secundar evenimentele istorice și în principal faptele semnificative ; nu cunoașterea e importantă, ci înțelegerea ; putem avea goluri de informație, aproximații cronologice, nedumeriri exegetice, variante iconografice, dar în Emaus ni se descoperă că de aici înainte Hristos cel răstignit și înviat străbate istoria întru frîngerea pîinii, actul de identitate prin care El ne devine accesibil nouă, nepricepuților. Începe era liturgică.

„Oare nu era inima noastră arzînd întru noi cînd ne vorbea pe cale și ne tîlcuia Scripturile ?" — se întreabă cei doi după ce rămîn singuri. Așadar, în timp ce ochii le erau ținuți să nu-L cunoască sensibilitatea lor lăuntrică primea imbolduri divine. Ei L-au îmbiat, într-adevăr, la cină, cu bunăvoința elementară a gazdei ospitaliere, dar nu era mai puțin adevărat că și El li se îmbiase din interior, discret, printr-o inepuizabilă dogoare duhovnicească. Omului i se lasă libertatea de a alege, dar sufletul său nu este niciodată un teren neutru ; Dumnezeu merge pe-aproape, totul este să-i simți căldura. Ucenicii i-o simțiseră fără să priceapă : acum înțeleg, în sfîrșit, că nu fuseseră singuri și că n-au rămas singuri : au cu ei Pîinea, în care stăruie nu numai gestul preacuratelor Sale mîini, ci și ființa Sa cea mai presus de chip și de cuvînt.

Mircea ELIADE

DISPERARE SAU CREDINȚĂ

(...) Acest dialog între omul arhaic și omul modern e fără urmări pentru problema noastră. Oricare ar fi adevărul privind libertatea și virtualitățile creatoare ale omului istoric, e sigur că nici una dintre filosofiile istoriciste nu-l poate apăra de teroarea istoriei. Am putea să imaginăm o ultimă tentativă de a salva istoria și a întemeia o nostalgie a ei considerînd evenimentele ca o serie de „situații" grație cărora spiritul uman ia cunoștință de nivelele realității care, altfel, i-ar rămîne inaccesibile. Această încercare de a justifica istoria nu e lipsită de interes (...). Însă putem chiar de pe acum să observăm că o atare poziție nu ne pune la adăpost de teroarea istoriei decît în măsura în care ea postulează cel puțin existența Spiritului Universal. Ce consolare am găsi aflînd că suferințele a milioane de oameni au permis revelarea unei situații-limită a condiției umane, dacă dincolo de această situație-limită nu ar pîndi decît neantul ? Încă o dată, nu-i locul aici de a judeca validitatea unei filosofii istoriciste, ci numai de a constata în ce măsură o atare filosofie poate înlătura teroarea istoriei. Dacă e suficient tragediilor istorice pentru a fi scuzate de a fi privite ca mijlocul care a permis omului să cunoască pragul rezistenței sale, o atare scuză nu ar putea în nici un caz să exorcizeze disperarea.

În fond, orizontul arhetipurilor și al repetiției nu poate fi trecut nepedepsit decît dacă aderăm la o filosofie a libertății care nu-l exclude pe Dumnezeu. Este, de altfel, ceea ce s-a verificat cînd orizontul arhetipurilor și al repetiției a fost pentru prima oară depășit de către iudeo-creștinism, care a introdus în experiența religioasă o nouă categorie : **credința.** Nu trebuie să uităm că dacă credința lui Abraham se definește : pentru Dumnezeu totul este posibil, credința în înțelesul creștin implică, de asemenea, că totul este posibil și pentru om. «Aveți credință în Dumnezeu ! Adevărat vă spun că, dacă va zice cineva muntelui acestuia : „Ridică-te și aruncă-te în mare" și dacă nu se va îndoi în inima lui, ci va crede că ce zice se va face, va avea lucrul cerut. De aceea vă spun că orice lucru veți cere, cînd vă rugați, să credeți că l-ați și primit și-l veți avea» Marcu, XI, 22—24). Credința în acest context ca și în altele semnifică emanciparea absolută de sub orice specie de „lege" naturală și, prin urmare, cea mai înaltă libertate pe care omul și-o poate imagina : aceea de a putea interveni în statutul ontologic însuși al Universului. Ea este, în consecință, o libertate **creatoare** prin excelență. Cu alte cuvinte, ea constituie o nouă formulă a colaborării omului la creație, prima dar de asemenea singura, care i-a fost dată după depășirea orizontului tradițional al arhetipurilor și repetiției. Numai o asemenea libertate (în afara valorii sale soteriologice și deci religioase în sens strict) este capabilă să apere omul modern de teroarea istoriei : adică o libertate ce își are originea și-și află garanția și sprijinul în Dumnezeu. Orice altă libertate modernă, oricare ar fi satisfacția pe care ar putea să o procure celui ce-o posedă, este lipsită de puterea de a justifica istoria ; ceea ce, pentru orice om sincer cu sine însuși, echivalează cu teroarea istoriei.

Am putea spune, de altfel, că creștinismul este „religia" omului **modern** și a omului **istoric,** a celuia care a descoperit simultan **libertatea** personală și **timpul continuu** (în locul timpului ciclic). Este, de asemenea, interesant de notat că existența lui Dumnezeu se impunea cu o și mai mare urgență omului modern, decît în cazul omului culturilor arhaice și tradiționale, care pentru a se apăra de teroarea istoriei dispunea de toate miturile, riturile și comportamentele menționate de-a lungul acestei cărți. De altfel, cu toate că ideea de Dumnezeu și experiențele religioase implicate de ea au existat din timpurile cele mai îndepărtate, ele au putut fi înlocuite uneori prin alte „forme" religioase (totemism, cultul strămoșilor Marile Zeițe ale fecundității etc.), care răspundeau cu mai multă promptitudine nevoilor religioase ale umanității „primitive". În orizontul arhetipurilor și al repetiției, teroarea istoriei, cînd s-a ivit, a putut fi suportată. După „inventarea" credinței în sensul iudeo-creștin al cuvîntului (= pentru Dumnezeu totul este posibil), omul detașat de orizontul arhetipurilor și repetiției nu mai poate de acum înainte să se apere împotriva acestei terori decît prin ideea de Dumnezeu. Într-adevăr, numai presupunînd existența lui Dumnezeu, el cucerește pe de o parte **libertatea** (care îi acordă autonomie într-un Univers guvernat de legi, sau, altfel spus, „inaugurarea" unui mod de a fi nou și unic în Univers) și, pe de altă parte, **certitudinea** că tragediile istorice au o semnificație transistorică, chiar dacă această semnificație nu e întotdeauna transparentă pentru actuala condiție umană. Orice altă situare a omului modern, la limită, conduce la disperare. O disperare provocată nu de propria sa existențialitate, ci de prezența sa într-un univers istoric în care evasi-totalitatea ființelor umane trăiește pradă unei terori permanente (chiar atunci cînd nu este conștientizată).

În această privință, creștinismul se vădește incontestabil religia „omului căzut" : și aceasta în măsura în care omul modern este iremediabil integrat **istoriei** și **progresului** iar istoria și progresul sînt o cădere implicînd amîndouă deopotrivă abandonul definitiv al paradisului...

Traducere de Valeriu GHERGHEL

Le mythe de l'eternel retour, Gallimard, 1969, cap. **Teroarea istoriei,** pp. 184—187.

V. BĂNCILĂ

CORESPONDENȚE

Din volumul : BASIL MUNTEANU : CORESPONDENȚE, ed. Ethos — Ioan Cușa, Paris 1979.

[Plic : Monsieur Basile Muntenano, 17 Rue Dr. Jacquemaire-Clemenceau, Paris, XV, France. — De mâna lui B.M. : Băncilă, 8 Mai 1935.]

Brăila, Pastele 1935

Dragă Muntene, am primit rândurile tale și m'am bucurat ca de întruchiparea din nou a unui bun gând vechiu

Cu puțin timp în urmă fusesem la București și după **cinci ani**, îl văzusem pe Nandriș. Am tăinuit mult împreună despre toți și despre tine. Tu ai fost în centru discuțiilor noastre. Scrisoarea ce mi-ai trimes, prea a fost chemată de această actualizare în doui a ta, în locurile pe unde acum doisprezece — șaisprezece ani ai hălăduit și tu când purtat de treburi obligatori, când consumat de gândurile fierbinți ale tinereții. Acum e Paștele. Toată săptămîna încheiată cu această zi a Învierii a avut o melodie cosmică a sa transfigurată suprem de înțelesul inefabil al marei suferințe divine. Lucrul acesta l-am simțit aici, la noi, unde se mai păstrează structuri de filologie patriarhală. Dar tu, acolo, ce-ai putut simți? În Occident, timpul e ori pură aritmetică ori un dinamism haotic ce se excită de el însuș. Aici timpul e tradiție, refren, apariție a zeului, schimbare la față, mit cosmic. Nu e la toți, dar tot mai e. Iată, cu toată săptămâna aceasta am auzit pe mama cântând melodii pascale — tot așa cum la Crăciun cânta tot felul de colinde. Mama mea are un suflet foarte vechiu. Istoria țărănească sedimentată și tot mitul primordialității vieții trăesc în chip organic în ea. La ea trăiește o antologie străveche, în stare implicată. Deaceea la toate zilele mari ale anului, ea simte nevoia să intoneze ca pentru ea frânturi de cântece în legătură cu semnificația acestor zile. Își vede de treburi și cântă fără să știe dece, fără nici un program, dar totdeauna în acord cu articulația sipirituală a timpului. Cântă în acord cu cerul cu pămîntul, cu misterele existenței, cu vegetația, cu istoria, cu Dumnezeu, așa cum un copac sonorizează vântul, neștiind ce sens are, dar luând intens parte la un sens universal, la o liturghie a vieții.

Deaceea în România sărbătorile încă se mai pot trăi — cel puțin pentru cine vrea. La Paris și în tot Apusul, sărbătoarea e anulată sau e o higienă ori o tehnică a huzurului. Oamenii la noi respiră mai multă vechime, mai multă istorie, sunt mai impersonali nu fiindcă ar fi mai săraci, ci fiindcă participă mai mult la experiența colectivă a trecutului. Ceeace e strict personal, nu e mai sărac decât la oamenii Apusului, dar e cu mult depășit de valorile experienței colective. În Occident, omul e mai denudat de istorie. Și din cauza asta ajunge adesea la un rezultat curios : acela că devine, dintr'un alt punct de vedere, **mai vechiu** decât omul de la noi : istoria anulându-se în el, el trăiește eul zoologic, individualitatea fără structuri regionale, trăiește un egoism primar fără tradiții, fără obsesii de istorie, amintiri și nostalgii. E un om mecanizat gata ori de inerție monocromă ori de aventură, fiindcă nici o istorie nu-i colorează viața ori nu-l leagă de un loc. Pentru noi cei de aici Dumnezeu a creiat lumea în atâtea locuri câte sate sunt și lumea a fost o minune. Cultura apuseană însă nu mai cunoaște acest laborator de grave și pitorești înțelesuri, cum e **satul**. Și ce mai rămâne din sărbători fără pitorescul organic? Văduviți de pitoresc, apusenii îl caută în exotismul literaturii — adică într'o artificialitate, tot așa cum cauți istoria în muzee. La noi, din fericire, încă mai e pitoresc în casele oamenilor și încă mai e istorie pe drumurile oamenilor.

La noi, oamenii trăiesc o întreagă lume interioară cuprinsă între lumea eului zoologic și cea actuală — adică lumea formelor istorice Acesta e o diferențiere în geologia spiritului care oferă poate tot ce e mai mângâietor și mai fermecător pe lume Această lume a istoriei am găsit-o și când am vizitat — pentru acest Paști — pe tatăl și mătușa ta. Cât am stat de vorbă mi-au trecut pe dinainte frânturi din viața lor, cu aroma agrestă și cu blândeți de mare resemnare, cu vitalitate biologică și cu spiritualizări date de valorile experienței și ritmul colectivității : doui mocani veniți pe drumul oilor și al brașovenilor, poposiți în târgurile Bărăganului și odrăslind urmași dintre cari unul, cu suflet bărbat, a ajuns pe malurile Senei. Și în tine Muntene trăiesc oierii Ardealului, cari ajungeau cu turmele până în Crimea și Caucaz Tu ai poposit departe de punctul de plecare, dar instinctul ce te-a purtat e instinctul oierilor În loc să conduci o turmă mare, ești baci peste valori de cultură : alt material, altă subtilitate, dar forța și armonia sufletească sunt aceleași. Deaceea cum vechii stăpâni de turme și oameni se întorceau acasă uneori după zece-douăzeci de ani chear, tot așa cred că și tu o să te întorci odată. E în sufletul mocănesc o energie de pionieri domoli, dar implacabili, care într'o vreme a salvat orașele noastre, a populat Dobrogea și Bărăganul — și de la care așteptăm acum creații în cultură. Fără să știi dece tu continui o misiune.

Dar să-ți mai vorbesc de tatăl și mătușa ta. Când am intrat în casă tatăl tău era singur. După primele secunde, m'a recunoscut și s'a luminat. Mi-a spus că «leica Nica» nu e acasă, dar vine îndată : «de ce-i spui leica Nica (Anica)?» l-am întrebat. «Fiindcă e cu 25 de ani mai mare decât mine» — a glumit bătrânul. Dar pe urmă, m'a deslușit spunându-mi că el merge pe 77 de ani (îi împlinește la 29 August), iar sora sa, pe 64 de ani. Și a adăogat «m'am facut moș» Cași când ar fi spus : «afară e ziuă». — În acest timp a venit și mătușa ta. Mi-au cerut relații despre tine și eu le-am cerut relații despre tine. Apoi am vorbit de necazurile vremii de astăzi, de viața mea A venit vorba de marile popasuri din viața tatălui tău Brăila, Megedia, Suleanca. De rubedenii, de un frate sălășluit prin Dobrogea și de la care nu mai are știre de zeci de ani Discuția noastră era însă mereu învrâstată de conjecturări pe cari le făceam despre viața ta acolo Întrebări simple, în cuvinte puține, învăluite într'o mare cuviință, veneau din partea bătrânilor și înfloreau anonim pe tărâmuri de mister Eu mă uitam la ei și din nou aveam prilejul să mă întâlnesc cu **timpul** : vedeam în ei un precipitat al timpului timpul convertit parcă în spațiu, în bulgăre sau, mai degrabă timpul madreporie. Două capete de expresie, obiectivitate, tipizate, două respirații de ale lui Cronos. Ce-mi place la acești bătrâni e umanitatea largă din ei obiectivitatea, ritmul generic în care se lasă prinși, încadrarea în realitate, totalul farmec al sufletului patriarhal pulsând în continuarea vieții plantelor pământului, animalelor, moravurilor cu caracter de rit, sinteză de geologie și de mister spiritual.

Întors acasă, iarăș m'am întâlnit cu timpul și iată cum luptăm cu nevoile și încercăm să ne creiem condițiile unei vieți rodnice. Mă lupt să creiez o bază de existență familiei și, apoi, condiții mai clemente pentru sensurile productive din mine. Dar merge greu. Cei mai mulți oameni au azi impresia că parcă înoată în susul apei. Timpul ne stă împotrivă. Până acum o serie de ani, nu era așa : timpul era un aliat, un dinam ori era neutru. Fiind prielnic ori neutru, oamenii au sfârșit prin a-l uita. Timpul era ca o arenă netedă, pe care diferiți pioni își hotărau pozițiile numai după forțele dinăuntrul lor. De aceea civilizația secolului al 19-lea a fost o civilizație lipsită de sentimentul timpului Dar azi timpul începe să se facă prezent Gelos, el își reia domeniul vieții în primire Oamenii trebuie să-și dispute cu el dorința de mai bine. În tot ce faci, simți voința timpului, care se amestecă și te învinge oricând o vrea cu tot dinadinsul. Ca urmare, timpul începe a deveni o obsesie Chear și Occidentul începe să se gândească la timp, dacă nu pitoresc dar ca problemă. Căci unde ne întoarcem, dăm de timp — de această mare zeitate metafizică. Biologia e un neajuns, dar pentru spirit e un câștig. Pierde biologia dar câștigă metafizica.

Tu, Muntene, ce faci și ce spui de toate aceste inponderabile, cari ne țes destinul? Pe măsură ce trece viața și e mai multă în urmă, încep să-mi dau seama că oricât ar fi fost ea uneori de bizară sau de dureroasă și oricâte ocazii o fi pierdut dar din ea se desface o unitate perfectă : unitatea destinului. Și o plenitudine perfectă, căci în fond n'a pierdut nici o ocazie cu toată aparența contrară, ci a făcut ceeace trebuia să facă : cu fiecare moment a mai realizat un tact din armonia destinului Căci nu există destinuri disarmonice Când te uiți în urmă, vezi că ai făcut exact ceeace trebuia să faci.

Dragă Muntene, te salută un vechiu prieten, care adesea se oprește și contemplă destinul tău, destinul tău în mijlocul destinului nostru. Cu dragoste frățească.

Nac IONESCU

DUMINICĂ

În mormînt, viață, pusă ai fost... Jertfa Dumnezeiască se săvîrșise. Greu. Și de la bietul sclav liberat Pilatus (Pileatus!), temător mai mult pentru locul lui de proconsul, decît de grija sufletului amorțit în scepticismul descurajator și sterp al întrebării „ce e adevărul" ; și de la Claudia Procula, soția lui, femeie de neam mare probabil, frămîntată de îndoială și temeri în care superstiția era de bună seamă depășită de presimțiri tulburi ; și de la tetrarhul Herodes Antipa — aflat întîmplător în Ierusalim — bestie incestuoasă, avidă de putere, spion al împăratului Romei împotriva alor săi, tremurînd încă sub uciderea celor 14 000 de prunci, care apăsa asupra neamului său.

Dar trebuia să se întîmple. Toate momentele de ezitare și de întoarcere in desfășurarea dramei judecății și a crucificării, nu sunt răscruci de la care acțiunea ar fi putut să pornească și altfel. Ci doar amănuntele de realizare concretă — deci nu absolut indispensabile — a unei sentințe mai dinainte hotărîte, în altă parte.

Cum se agită poporul in piață „la locul pardosit cu pietre"! Cum ergotează bieții Hannuk, Kaipha și ceilalți, închipuindu-și că au ceva de hotărît, — neînțelegînd că sunt doar bieți actori cu roluri mai dinainte scrise, în cutremurătoarea tragedie a mîntuirii!

„Iartă-le lor, că nu știu ce fac". Să le ierte? Ce? Dialectica păcatului este foarte întortocheată. Au păcătuit cei care au dat sentința de condamnare? Desigur. Dar patima lui Christos era însăși legea lui. Dacă nu l-ar fi trimis la moarte, judecătorii ar fi ocolit păcatul de a condamna pe un drept, -- desigur. Dar împiedicînd drama crucificării, nu ar fi înfrînt legea lui Christos, care TREBUIA să fie spînzurat pe lemn. Dacă procesul mîntuirii noastre urma să se împlinească. Din această dilemă nu puteau ieși

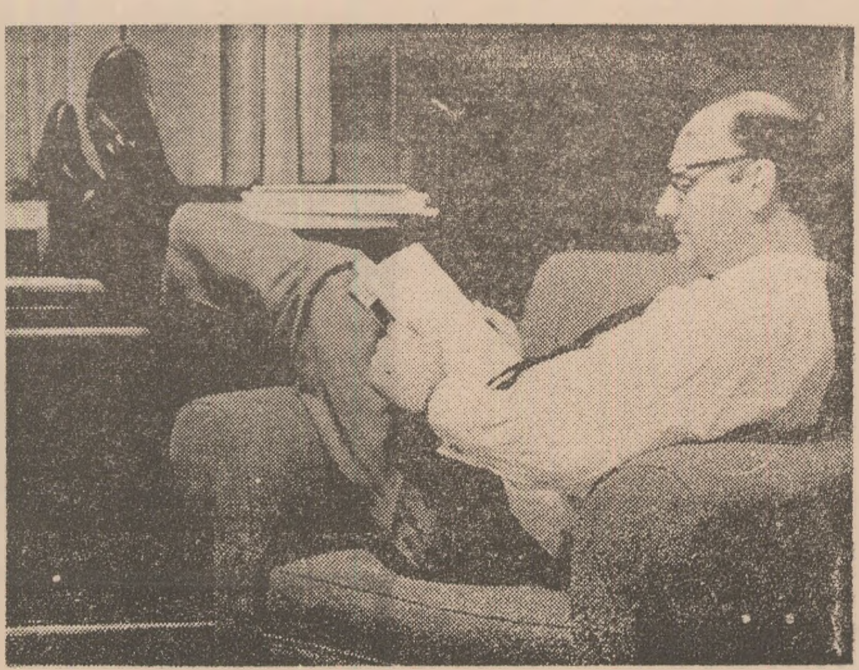
Ce lipsea tuturor acestor triști actori pentru a se sustrage păcatului de moarte în care îi aruncă „greșala" lor? Nimic, decît CONȘTIINȚA păcatului, în care omul se recunoaste pe de o parte instrument în mîna lui Dumnezeu, iar pe de alta se mărturisește gata a face pocăință Conștiința tragicei funcțiuni pe care o îndeplinesc, și care apasă asupra vieții lor întunecate.

Vă amintiți înaintea cui se pleacă și cui îi sărută cismele murdare starețul lui Dostojevski în romanul fraților Karamazov?... Gîndește deci de două ori nu cînd osîndești dar cînd crezi că poți urî pe fratele tău căzut în păcat!

15 aprilie 1928

„Ascunși au fost, ascunși sînt încă"

- un interviu cu Mircea Horia Simionescu

■ Oricum frica nu ne-a ieșit din oase ■

— Vă rog, domnule Mircea Horia Simionescu, să ne acordați un interviu „liber" pentru revista „Convorbiri literare" și, pentru că democrația noastră e în floare, încep cu întrebarea: cărui domeniu (politic, literar, social, militar etc.) ați vrea să-i dăm întîietate?

— Oricăruia și tuturor. De-a lungul a peste patru decenii, feluritele tipuri de cenzură și desimea de obstacole așezate abil de-a curmezișul drumului meu, șlefuindu-mă multilateral, m-au învățat să dansez credibil pe ringuri cărora adesea nu le-am mai știut marginile. Cunoscîndu-mi bine specialitatea, care este foarte limitată, m-am surprins adesea pe teren străin și, ca să evit schimonoseala, cazna și incompetența fatală, m-am oprit doar la figuri, la poze. E amuzant că, aceleași decenii care mă expandau — ca drojdia aluatul — m-au constrîns să umplu formele, figurile, înseși părțile suitei executate improvizat, cu elemente de viață adevărată. Istoria acestui exercițiu de virtuozitate am povestit-o într-o piesetă intitulată „Ah, fericitele zile cînd mă urmăreau cu pușca", inclusă în volumul „Dicționar onomastic", tablou „coregrafic" descriind trecerea mea (penibilă și înspăimată) prin redacția „Scînteia", unde un Sorin Toma trăgea apăsat în Blaga, Voiculescu, Ion Barbu... Ca să nu fiu luat în plutonul lui de execuție, am inventat o rubrică muzicală — vezi bine că dansul fără muzică e ca mașina de cusut fără ață... Și, am devenit... muzicolog, mai tîrziu chiar directorul Operei Române. Impostură? Ieșirea imprudentă din r... și căderea (totuși) în picioare — c... figura înțepenită face parte din ars...alul coregrafic — era dans, dar drama nu lipsea, am trăit-o cu mare cheltuială nervoasă, m-a costat insomnii și m-a purtat și la spitalul „neînțelegerilor cu sine".

Specialitatea mea, literatura-literatură, s-a îmbogățit — pe vrute, pe nevrute — cu o experiență: am convertit violența, presiunile morale, poziția piezișă într-o lume care mă agresa și umilea, într-un fel de virtute: nepricepîndu-mă să-i joc jocul dizgrațios, am răspuns cu dansul, gen acceptat și chiar iubit în acea perioadă, fiindcă lumina venind de la răsărit murea după balete și nu puțini oficiali... după balerine. Am îngrijit rubrici ale gazetei (învățămînt, cultură de masse, știință, scrisori către redacție) dansînd grațios și discret, ascunzîndu-mi cu străsnicie pasiunea pentru literatură și caietele: numai cîțiva prieteni au cunoscut, înainte de debutul meu la 40 de ani, că scriu proză... Dacă ar fi știut ce și cum scriu, cine îmi sînt prietenii adevărați (Radu Petrescu, Costache Olăreanu, Tudor Țopa...), șefii ziarului m-ar fi trimis cu siguranță dacă nu la Canal, în orice caz în locuri foarte inconfortabile...

In acea perioadă (1950—59), am scris pentru sertar „Comentariu asupra lucrurilor particulare", nouă volume din „Tezaurul sau Scara bogățiilor (scrisori rapetaneze)" și vreo șase caiete de jurnal, toate „ascunse" de-o probabilă privire indiscretă și pedepsitoare sub paravanul alegoriei, parabolei, fabulei, falsei recenzii. O literatură... evazionistă, de grafoman (am dansat și rolul Incultului, pe cel al Inactualului și Caraghiosului, preventiv desigur, pentru ca în cazul că se află...). Făceam politică, „teoretizam" printre rînduri o nouă literatură picarescă, părîndu-mi-se că „epoca de aur", „măreață" prin proiectele sale (Gheorghiu-Dej începuse, să nu uităm) se aseamănă mult cu Secolul de aur spaniol — pe deoparte fastul și puterea, pe de alta mizeria, închisorile, exproprierile de persoane, lagărele și cerșetoria. Și securitatea ca suprem arbitru... „Academi..." asta mi-a perfecționat dansul pînă mai ieri, aș spune că încă și după Revoluție... Satana te îndeamnă să faci cele mai frumoase cruci, dovadă cîte am putut învăța de la...

— A propos: ce știri dețineți despre partidul securiștilor liberi? Cînd va ieși din ilegalitate?

— Dețineți informații (ca să utilizez limbajul lor) că securiștii au intrat vreodată în ilegalitate?

— Mă refeream la partidul lor, care, în condițiile noi (degeaba m-aș strădui să evit același limbaj), trebuie să se fi înscris în registrele legale...

— Au fost înscriși și înscriși au rămas, vorbesc de cei de care ne temem în continuare. Ascunși au fost, ascunși sînt încă. Dacă nu mai trag, dacă nu mai trag cu urechea, pentru că li s-au luat jucăriile, ei supraviețuiesc încă în număr mare și cam peste tot. Nu mă îndoiesc că lucrează nestingheriți, deși puțin jenați de opinia publică nemaiîngăduitoare, fie individual, fie în grupe de studiu și pe căprării. Li s-a pus în vedere că nu-i frumos să ne destabilizeze la strîmtorare, oamenii și-au dat cuvîntul, au primit unul echivalent, observați că înțelegerea e respectată în liniile ei principale. Dar multe din tulburările care ne produc insomnii (nevinovate diversiuni și discrete avertismente) poartă marca serviciilor specializate, emblema partidului despre care vorbim. Oricum, frica nu ne-a ieșit din oase, surprize ne mai pîndesc. E bine de știut că și frica și surprizele posibile sînt născătoare de mari încurcături. Important e că există un remediu miraculos: tineretul. Cel care e gata să moară pentru democrație, cel care vrea să știe... Și care va afla ce dorește să știe. Abilii și muții de azi vor vorbi, mărunții ceaușești din ființa lor au învățat de la victimele lor, prin contaminare, ce înseamnă frica. Ce fantastică forță e frica iscată artificial și din motive murdare; de o mie de ori mai puternică și mai eficace e frica dinaintea adevărului a setei de libertate, a democrației.

■ Vom afla foarte tîrziu cum s-au petrecut lucrurile ■

— Unde v-a prins Revoluția?

— Vreți să spuneți Răscoala...

— Revoluție se cheamă.

— Revoluție să o numim... Dar o revoluție presupune o înțelegere între bărbații care o pregătesc, un plan de luptă, o minimă organizare, o schiță tactică etc. (Observați că abia acum vă răspund la prima întrebare, fiindcă abia acum ating acele „margini" ale ringului de care vă vorbeam, zona nespecialității mele. Ca atare, luați cele ce urmează cu oarecare rezervă, sînt om politic, militar sau sociolog doar în măsura în care dansul m-a trimis în zone limitrofe, de interferență, și pot lesne greși). Toată țara era împotriva lui Ceaușescu, și mai mult decît o țară împotriva comunismului. Cu toate că izolați și paralizați, necunoscîndu-se și temîndu-se să se cunoască, oamenii se știau foarte bine. Tehnica sofisticată a urechilor și ochilor iscoditori s-a dovedit o invenție-copilă pe lîngă vastul sistem ocult — dar de-o rară precizie — care unea om cu om și grupuri cu mari colective. Mizeria morală și materială, opresiunea dezagregantă au creat un sistem de comunicare și recunoaștere ce n-a avut nevoie nici de gazete nici de telefon. De-aș avea puterea și finețea de-a scrie odată despre această nemaipomenită mașinărie a lui Dumnezeu dăruită românilor! Ici-colo, cîte un cutezător, — nerăbdător, neîndemînatic sau erou — a scăpat la vedere travaliul mașinăriei și a devenit dizident, victimă, țintă armelor represiunii. Inima mașinăriei și articulațiile miriapodului au rămas într-un întuneric sau o ceață care n-ar fi dat nici pe departe indicii despre dimensiunile și energia bine disimulate. Cine poate pretinde că mizeria și descompunerea se asemuie cu un plan? O conspirație neconvenită, statornicită printr-un gest neutru, să zicem compostarea unui bilet de tramvai sau întoarcerea pînă la refuz a butonului magnetofonului cu muzică rock. Explozia odată pornită, fiecare a știut zece persoane cu care să se însoțească. In mai puțin de 90 (nouăzeci) de minute — comparați cu lungimea istoriei — cei care trebuiau să se găsească s-au găsit, aflîndu-și și locul de unde puteau să acționeze. Fenomenul e uluitor. Eroii-personalități care se perindă acum prin comitete, parlament, pe ecranul televiziunii, n-au organizat nimic sistematic înainte de explozia maselor: s-au știut doar: cei mai mulți s-au cunoscut în studioul televiziunii sau pe culoarele fostului sediu al C.C. S-au recunoscut fără să se fi cunoscut mai înainte. Nu mai departe de vara trecută, generalul Militaru, vecinul meu, mă întreba dacă îl cunosc pe Ion Iliescu și-mi cerea părerea despre capacitatea sa politică. I-am spus că sînt convins de cinstea și capacitatea acestui om a cărui activitate îmi era cunoscută, pe care îl simpatizam sincer, adăugînd că știu bine că, prin 1970, partidul îl pregătea ca succesor al lui Ceaușescu, dar căzuse în dizgrație anul următor, odată cu „tezele din iulie", ghilotină ce îmi întrerupsese și mie șederea (cam ilegală) într-un cabinet al Ceceului. Generalul m-a rugat să trec pe la „Casa Scînteii" („se pare că lucrează acolo la o editură"...), să-l tatonez. M-am scuzat: eram supravegheat îndeaproape de securitate, așa cum și generalul și Ion Iliescu erau, mărturisesc că mi-a fost frică să marșez. Ne-am mulțumit să „formăm guverne" utopice, să cîntărim cine ar fi potrivit la Cultură într-un caz de..., cine la Învățămînt... Mă îndoiesc că ar fi reușit să discute mai spre toamnă, unde!, într-un parc, știut fiind că numele și personajele erau îndeaproape vizate de supraveghetori. Vom afla foarte tîrziu cum s-au petrecut lucrurile. Intrarea în luptă a generalului a fost decisă de știrea de la radio precum că generalul Milea s-a sinucis, a fost un act eroic decurgînd din sincera indignare și revoltă a vecinului meu, care îl cunoscuse și-l prețuise pe Milea. Faptul de-a fi schițat guverne pe trotuar, pe șoptite (cîte scenarii de acest fel am făcut și cu alți prieteni!) nu mă convinge că ar fi conspirat ceva. Sînt mai înclinat să cred că, schimbîndu-și hainele civile cu cele militare (pînă atunci se pregătea să meargă la frizer) și cerînd unui fost camarad să-i trimită o mașină care să-l ducă la o unitate, vecinul meu trebuie să-și fi amintit unul din scenarii și, odată reintrat în cazarmă, să fi cerut să fie chemat Iliescu... Așa-i că această variantă seamănă cu o piesă literară?

— S-o luăm ca pe una din povestirile din „Bibliografia generală", publicată de dumneavoastră în 1970...!

— Multe dintre „fabulele" înșirate în acea carte, fanteziste la prima vedere, s-au adeverit în deceniile care au urmat. Curînd, veți citi în noua revistă „Ideea europeană", în pregătire, o parte a textelor premonitorii publicate în 1970 și vă veți întreba, cum eu însumi mă întreb, dacă nu cumva mă bucur de darul previziunii. Eu zic că e vorba de intuiția artistică, în stare să adune fenomene disparate și să le lege cu nodul adevărului... probabil.

■ Cuminte, temător și de umbra mea... ■

— Revin: unde v-a prins Revoluția?

— In dimineața lui 17 decembrie, mă aflam la Pietroșița și mă pregăteam să revin, după două luni de ședere acolo, la București. Pregătirile mă reținuseră să ascult radiourile italiene, franceze și „Europa liberă", cum făceam de obicei. Habar n-aveam ce se întîmplă în țara. Am ieșit pe terasă, ca să închid ușița podului, și am fost izbit de frumusețea acelei dimineți: undeva, spre munte, două curcubee concentrice se arcuiau viu pe cer. Mai văzusem curcubee de-o atît de vie intensitate, dar niciodată în partea de nord-vest, ca acum. Am crezut că am halucinații, m-am adresat unor vecini să mă încredințez că văd corect. Vecinii au interpretat fenomenul ca pe un semn de la Dumnezeu. Am zîmbit, eu, cel prea puțin dispus să cred în semne. Mai tîrziu, în trenul care mă aducea în capitală, am aflat — ca de la zece posturi de radio — toate veștile, mulțime de amănunte. Deși bolnav, cu febră și stări de amețeală, am primit veștile și semnul de mai înainte ca pe un dar. Toate speranțele s-au redeșteptat în inima mea, tot ce a urmat s-a învăluit într-o aură de vis adolescentin. Cu ochii mereu înlăcrimați de emoțiile noutăților, am retrăit, odată cu imaginile revărsate de televizor, de mișcarea străzii, mulțimea de umilințe și eșecuri ale ultimelor două decenii. De parcă Revoluția venise ca să mi le răzbune.

— Ce ați făcut în ultimii cinci ani? Intrebarea se poartă...

— Am suferit. Nu doar din pricina ceaușismului, a supravegherii permanente a celor care mă socoteau, neștiindu-mi statutul, „unul dintre cei care au ieșit din rînduri" și care, în concepția partidului acum răposat, sînt mai periculoși decît dușmanii declarați. Dar am suferit și din cauză că, în familie, am avut parte numai de boli, operații, decese... Am stat la Pietroșița (120 de kilometri de casă), nu doar să degrevez familia de-o povară (dealtfel, patul și camera mea de lucru erau solicitate de cumnata mea, bolnavă incurabil), ci și pentru a scăpa de sub ochii celor care, pesemne, își închipuiau că scriu romane... pentru mai tîrziu. Mă vizitau uneori, politicoși, se interesau dacă am inspirația trebuitoare, dacă și cartea la care lucrez „e tot așa de plină cu pile și șopîrle". La țară, am stat zilnic cîte patru pînă la șase ore pe întuneric, am mîncat mai nimic (în sat nu se găseau nici biscuiți, ah ce delicioși sînt biscuiții cu puțină slană!) M-am abținut de-a cere cel mai mărunt favor autorităților de la Tîrgoviște, care erau altfel harnice în ce privește îndesarea dosarului meu (corespondență deschisă sau netransmisă, convorbiri telefonice ascultate, declarații cerute foștilor mei colegi de școală, ba și o spargere foarte fin camuflată). Am muncit, singur, la construcția casei mele în veci neterminată, mi-am stricat inima cu căratul găleților cu var și ciment, cu rostogolirea bolovanilor, cu îmbinarea grinzilor. Eforturi duse pînă la prăpăd, doar ca să nu înnebunesc. Sau să înnebunesc frumos... În răstimpuri, am mai scris cîte o carte, mereu mai subțire, mai temperată. Jurnalul meu e foarte neinteresant, plin numai de socoteli derizorii, frica m-a înghețat cînd am vrut să consemnez fapte grave. Cuminte, temător și de umbra mea (în fond ce făptuisem de mi se umbla în hîrtii?), îl numeam — cînd era să-l numesc pe Ceaușescu: „șeful", sau Pass. (de la Passepartout), sau Cut. (abreviere a Cutezătorului), într-o vreme am încercat chiar cerneala simpatică... Mă minunez cum Paler, în jurnalul zilelor lui de strînsă supraveghere, putea să pună pe hîrtie „Dictatorul", cînd era primejdios să așezi în pagină și numai numele lui Nero sau Caligula...

■ Ei nu văd și nu pot vedea viitorul ■

— Ca un „ingenios bine temperat" ce sînteți, cum ați defini într-un nou Dicționar onomastic „independent" personalitățile în vogă la această oră: Ion Iliescu, Petre Roman, Corneliu Coposu și alții?

— I-aș trece în categoria sau genul celor intens marcați de trecutul lor. Subiectivitatea sau numai ținuta lor publică îi așează printre idealiști. Unii dintre ei, deși s-ar voi liberi în gîndire și faptă, sînt literalmente blocați în acțiunea l...r de formația ideologică și de ticurile ce decurg din frecventarea acesteia, alții sînt ținuți de oculte angajamente ale căror paragrafe au devenit, datorită rapidității evenimentelor, anacronice. Privesc (aș privi) evoluția lor numai în plan moral, politica ar reprezenta numai cadrul, decorul și elementul de provocare a portretulu... Fapt cert e că despre viziunea acestor personaje despre viitor n-am o părere strălucită: ei nu-l văd și nu-l pot vedea. Pentru că ideologiile tind să alunece în preconcepții (ca să nu le numesc prejudecăți), pentru că contactul cu puterea și cu pîrghiile acesteia modifică neprevăzut viziunea și acțiunea pragmatică. De unde și posibilitatea înmulțirii erorilor (mă aflu în domeniul meu de studiu — psihologia sau fenomenologia erorilor) și a compromisurilor. Spectacolul, pentru un caracterolog ca mine, în plus și

romancier, este fascinant. Tetralogia „Ingeniosul bine temperat", șir de portrete aproape inodile, se poate prelungi acum asumîndu-și domeniul fiziologiei : personajele au toată libertatea de mișcare, ego și posibilitatea mai largă de-a cădea în eroare. Gîndesc de mai multă vreme la un codicil intitulat „Ingeniosul netemperat". Ideile, care au stagnat destul, mă asaltează acum din afară, prin intermediul gazetelor, al televizorului.

Am nevoie de un timp mai relaxat, n-aș vrea ca observația morală să se coloreze prea viu cu tușul pamfletului sau al caricaturistului. Mecanismele prea înfierbîntate se gripează, or definițiile mele trebuie să-și păstreze măcar răceala enunțurilor științifice. Pe de altă parte, dacă din principiu Politica și Morala se cam încurcă una pe cealaltă, născînd hibrizi, o dificultate se iscă și din nepotrivirea — în acțiunile oamenilor politici — dintre principii și faptele vieții. Sper ca libertatea, la țeserea căreia oamenii politici lucrează cu sîrg, să-mi risipească temerea că adevărul ochilor mei ar putea să supere pe un oarecare care nu-i un oarecare... Nu-s ispitit să scriu cărți-tulumbă, romane-cocteilmolotov, nuvele-baricadă sau platforme-program. Cu toată trista experiență a ...ultimilor cinci ani. cînd eram sistematic iscodit ce urmărește „Școala de la Tîrgoviște" (despre care mi s-a interzis net să vorbesc la radio, că ...„se supără tovarășa..."), care e story-ul viitoarei cărți și pe cine vizează etc., aș fi fericit să fiu întrebat într-o zi cum va arăta „Ingeniosul netemperat". Aș răspunde : monstruos și aș da cele mai detaliate, copioase informații.

■ Iașul se află jur-împrejurul terasei mele de la Pietroșița ■

— Intre ce partide optați : partidul revendicărilor absolute, partidul retardaților administrativi, partidul lejerelor revendicări sau partidul licențios ? (Le-am dat numai pe cele mai cunoscute, puteți opta și pentru altele.)

— Partidul averescan mai supraviețuiește ? Îmi amintesc că aprindea cîndva multe spirite, de dragul lui s-au spart și vitrine, pe vremea copilăriei mele... Bine ca a dispărut vitro- sau sticlofobia, asemenea maladii erau foarte rușinoase...

— S-ar putea să mai existe...

— Știu la ce vă referiți. Dar între timp sticla a fost înlocuită cu plasticul, ura se descarcă mai silențios la contactul cu pungile... Ca să revenim la întrebare : aș opta și aș vota pentru partidul care și-ar trimite liderii săptămînal la Operă, la Filarmonică, prin cîte un muzeu... însoțiți de neveste frumoase și bine îmbrăcate. Spune-mi ce fel de nevastă ai lîngă tine, ca să înțeleg ce șanse are politica partidului pe care ni-l oferi pe listă.

— Primul drum în străinătate spre ce țară ar fi ? Bănuiesc că ultimul ar fi spre Iași.

În răstimpul a trei luni de zile, de cînd n-am mai fost la Pietroșița (acolo locuiam înainte zece luni din an), localitatea atît de dragă mie s-a înstrăinat de nerecunoscut. Țara dorită de mine ați înțeles ce nume poartă. Cum s-a înstrăinat ? Cu șase-șapte luni în urmă, toată suflarea era de partea Național-Țărăniștilor, fiindcă părinții și bunicii lor făcuseră politică P.N.Ț. și, în anul 1946, bătrînii pe atunci tineri, îi aruncaseră în gîrlă, de pe pod, pe comuniștii care veniseră (bine înarmați, mai ales de la Arsenalul din Tîrgoviște) să-i învețe minte. Acum, aflu de la pietroșițenii care mă vizitează, cu care mă întîlnesc aiurea, că toți sînt de partea Frontului, că a opta pentru alt partid e primejdios. Lucrarea n-a făcut-o Televiziunea, pentru că oamenii nu au timp de ea, nici presa (cum ne-am putea închipui, cînd oamenii care s-au abonat la diverse ziare primesc invariabil „Adevărul" ?) ci pentru simplul motiv că, pedepsiți de-a lungul deceniilor că i-au bătut în '46 pe comuniști, nu gîndesc decît... să fie cu Frontul. Ca să știți cum s-a aplicat pedeapsa despre care v-am vorbit, voi spune că magazinele, depozitele, serviciile Pietroșiței au fost de-a lungul deceniilor vitregite de la centru ; nu tu alimente, nu medicamente sau un oarecare ajutor de la regiune, de la județ... Întocmai ca în romanele acelea rusești în care pedeapsa se întindea peste trei generații.

Țara dorită de mine e la țară. Dar cînd mă voi reîntoarce acolo, voi pune un aviz pe poartă cu inscrisul că nu fac politică și că n-am scris ce am scris în „Convorbiri literare". Înlătur riscul de-a primi un cuțit în spate. (Cu Frontul oricum nu merg...).

Ultimul drum, desigur, la Iași. În „Dicționarul onomastic" am scris că Ion Creangă, Ibrăileanu, Sadoveanu, alți ilustri ieșeni trăiesc aievea în preajma Bucegilor mei... Așadar, Iașul se află jur-împrejurul terasei mele de la Pietroșița... Acolo aș vrea să mor.

— Din „Bibliografia generală" care sînt ultimele apariții ?

— Ultimul roman apărut : „Asediul locului comun", Editura Militară 1988. Înfățișam în el o cetate transilvană ale cărei ziduri și bunuri sînt surpate și jefuite de propriii ei locuitori. In zilele noastre. Am lucrat destul de transparent pentru ca cititorul să înțeleagă — și a înțeles — că este vorba despre țara întreagă. Unul din cititori, un student, mi-a spus într-o librărie — era înainte de Revoluție : „V-am citit cartea „Asediul locului comunismului"... Greșise ? Gîndise așa ? Fapt sigur e că, la începutul scrierii romanului, am gîndit să intitulez cartea cum a numit-o studentul, dar m-aș fi predat din capul locului și-apoi ochii și urechile cititorilor s-ar fi supărat din cauza dublării terminațiilor : suna urît.

Lucrul tulburător în această carte a fost „teoria" unui colonel în rezervă, împărtășită cîtorva prieteni, după care un viitor război n-ar mai putea fi purtat decît de copii, nici un om matur nemaiacceptînd să tragă asupra semenului. Copiii viitorului, arăta colonelul fantezist, se vor juca pasionant cu aparatele electronice, vor fi fascinați de competiție și iscusință, nu vor avea nevoie de forță fizică pentru punerea în mișcare a arsenalului, deja două generații au tot manevrat acele jocuri mecanice și electronice simulînd doborîri de avioane, urmăriri de bande viclene, ucideri de păsări și animale, ca să nu mai vorbim de filmele în care oamenii sînt cosiți ca popicele și sîngele curge pe asfalt spectaculos... Copiii, conchidea colonelul, nu-și reprezintă moartea, pentru ei căderea unui împușcat echivalează cu înscrierea unui gol în poartă... De bună-seamă, am împănat „teoria" cu destule accente ironice subliniind subțire grotescul viziunii. Iată că numai la un an și jumătate de la scrierea cărții mele, faptele au dat dreptate colonelului. A fost o intuiție, ironia mea nu cred că mai funcționează după toate cele întîmplate în decembrie...

Aș mai prelungi seria de recenzii și povestiri ale „Bibliografiei generale" (unele schițe mi-au înnegrit fișele), dar mă abțin : mă tem de imaginația mea încă nărăvașă, de cine știe ce alte construcții fanteziste — pe care istoria (care e o matracucă) — le-ar putea traduce în realitate. Dacă aș mai încerca, totuși, m-aș limita să rezum bibliotecile cățeilor și pisicilor, fiindcă blîndelor patrupede nu le-ar trece prin cap să... Dar să lăsăm...

■ Ei sînt convinși că sateliții sînt simplă... propagandă ■

— Ce părere aveți despre hingherii sentimentali, minorele tradiționale și scriitorii tipici ?

— Mă simt citat sau mă înșel ? Cui aparțin aceste sintagme ? Înainte de-a scrie în cărțile mele tot felul de cuvinte, nume și expresii, fabricate de mine și de fratele meu Tityre în copilărie și chiar mai tîrziu, precum **chițcopasăre, Madamcoanadoamna, șușulină, mișchifiță, preducea-ducea, pipopolnicică** și altele, m-am folosit probabil de ele într-o conversație cu un amic, cu un cunoscut oarecare... Au trecut 40 de ani de cînd am venit din provincie la București și numai după vreo 20 — deci înainte de-a le utiliza în cărți — le-am auzit în gura colegilor mei de facultate sau de redacție. Făcuseră carieră. În cărțile publicate, asemenea construcții s-au înmulțit. Pericol de-a umple lumea cu prostioare. N-a făcut bine Madamcoanadoamna că, în 1978, a interzis republicarea cărților de succes ale scriitorilor încă în viață ? Avea grijă tova'șa de acuratețea limbii române, lucrul e atît de cunoscut...

Deci, despre hingherii de toate tipurile — numai cuvinte de slavă.

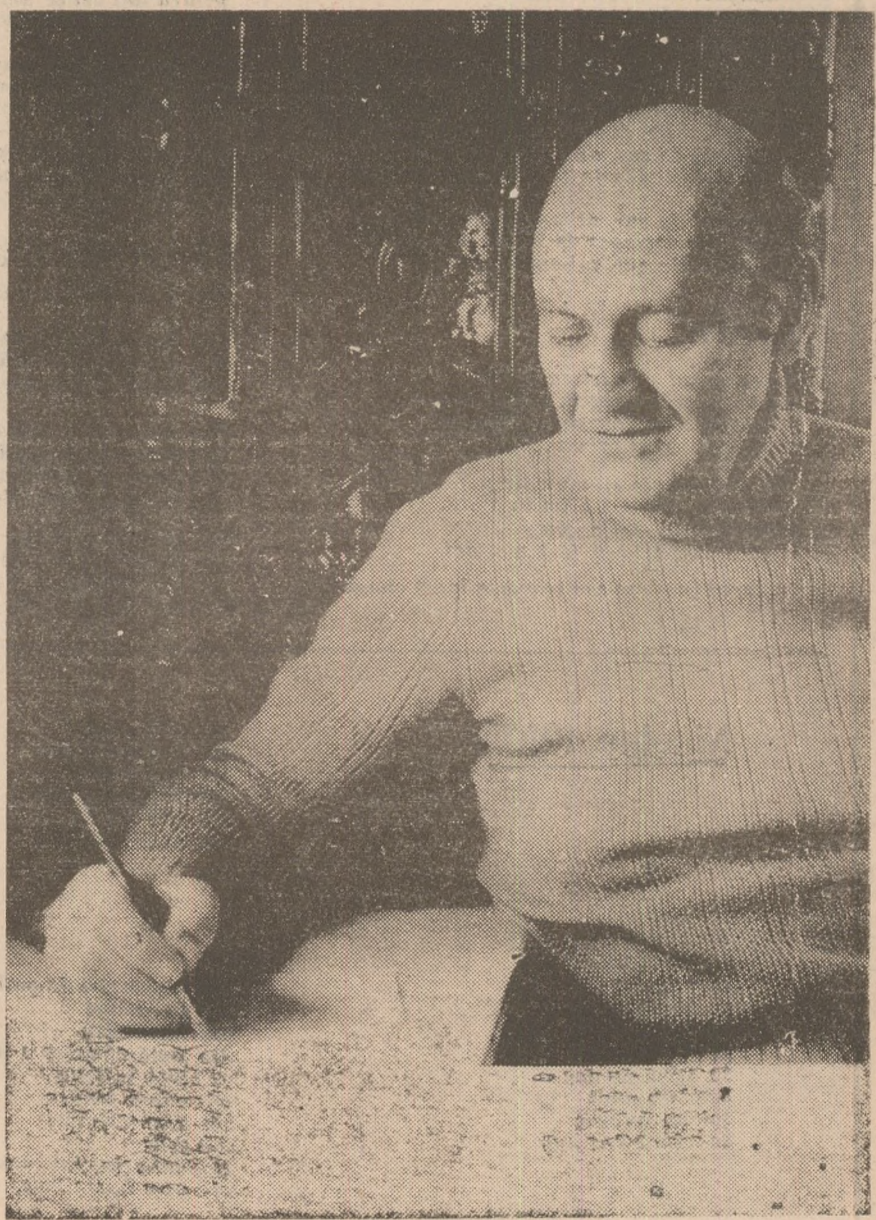
— Ce părere aveți despre învățămînt sau despre industria petrolului ?

— Despre istoria partidului aș putea înșira anecdote cu care să umpli o enciclopedie...

— Nu m-ați înțeles : am spus istoria petrolului... Petrol, gaz, benzină, vaselină, vax...

— Aha... Arabia care va să zică... Rezervele de combustibil ale lumii... Știu că sînt din ce în ce mai puține. Cu cît înaintăm spre secolul care ar putea să nu fie deloc, școala devine mai mică și petrolul mai subțire. E fantastic cum specializarea și intensa mobilare a creierului omenesc înmulțesc rîndurile analfabeților, cum categoria se diversifică. Văzurăm academicienii... Dar să nu mai revenim... Cît despre cifra octanică, la ea n-am obținut niciodată decît nota de trecere. Chimia nu mi-a plăcut nici în supă.

Abundența/penuria de petrol, expansiunea/sărăcirea școlii, jocul lui a avea și a nu avea îmi produc mai mari îngrijorări și dureri de cap : pietroșițenii mei sînt așa cum i-am descris, din cauză că n-au carte deși au mașini : unii dintre ei au făcut de mai multe ori ocolul Europei, au renunțat la cosit și la războiul de țesut covoare și s-au îmbogățit cumpărînd din străinătate baloane pe care le-au vîndut cu preț de trei ori mai mare copiilor de prin orașele apropiate. Una din marile lor bucurii era atunci cînd le murea vițelul și li se betegea vita. Ei sînt convinși, așa cum am mai povestit în altă parte, că eretele este un cuc revenit după un an din țările calde cu cioc și gheare, că sateliții artificiali lunecînd strălucitori pe bolta cerului nocturn sînt simplă... propagandă. Aproape toți sînt convinși că în anul 2000 pămîntul și cerul se vor face zob, rîd de proștii care stau de lemn în scaune ca să asculte la Ateneu o simfonie de Mozart, deplîngînd stricăciunea minților celor de la București („d-aia am ajuns să se-nsoare văr primar cu verișoară-sa"), așteaptă cu nerăbdare sîmbăta spre a merge cu trenul la Tîrgoviște și a trage, la înapoiere, semnalul de alarmă al garniturii, așteaptă duminica spre a se întîlni la bufet și a se tăia frumos cu cuțitele.

■ „Ce fantastică forță e frica iscată artificial și din motive murdare ; de o mie de ori mai puternică e frica dinaintea adevărului, a libertății, a democrației" ■

Bătrînii înțelepți, cîți mai sînt, spun că odinioară oamenii erau mai „cuviincioși", unele amintiri din copilăria mea îndreptățesc opinia, dar vina o dau toți pe mașini, pe medicamente și... pe apropiata destrămare a Lumii. Școala și cartea grăbesc dezastrul, zic bătrînii, de treisprezece ani caut să-i contrazic, nu reușesc decît să-i îndepărtez de mine. Acum încearcă dacă poți să le vorbești despre privatizare, despre Piața Comună și pluripartitism ! Pot să jur că cei mai mulți îl regretă pe dictator, el i-a adus la situația de-a avea automobil în ogradă și la înțelegerea că resursele pămîntului s-au terminat.

V-am făcut acest tablou al unei stări cu cauze prea bine cunoscute, pentru a vă spune că, dacă în comuna mea ar fi trăit cîteva familii de maghiari (sau francezi, putem presupune), n-ar fi rămas piatră pe piatră din casele lor și nici oscior din trupurile victimelor. Cutare român e scos din pepeni cînd, adresîndu-se nespălatei de la alimentară, i se răspunde pe ungurește că nu înțelege, dar trece cu aproape nepăsare pe lîngă înjurăturile unui vînzător de aceeași speță cu care acesta își însoțește răspunsul „n-avem bulion" — în românește ! — și tu ți-ai arătat nedumerirea ; fabrica e la doar 15 kilometri depărtare. Enorm mi se pare faptul că oameni școliți — români sau maghiari — se aliniază acestei ignoranțe.

Nu limba ci școala e vinovată, locul nostru comun a fost asediat și ținut încercuit de-a lungul deceniilor. Distinsul, înțeleptul și bravul filosof Mihai Șora ce poate să facă (voiam să spun : cum poate să înoate) în apele învolburate ale oceanului de ignoranță în care l-au aruncat cutezanța sa și destinul nostru al tuturor ?

Dacă un iscusit ideolog n-ar fi pus pietre la temelia unei societăți aberante (numele lui nu-l mai întîlnim decît în gazetele occidentale), aș fi de părerea lui — că avem nevoie de decenii pînă cînd vom putea discuta chestiuni ca, de pildă, rolul ciberneticii în economia modernă. Nu mă ispitiți, stimată intervievistă, că foarte ușor alunec în partida elitiștilor... Sau în tagma propovăduitorilor... A propos pentru că ne aflăm în plină campanie electorală, aș propune ca, înainte de înscrierea candidaților, fiecare din ei să fie supus unui mic test : să scrie pe-o foaie cuvintele **îngăduindu-i-se...**

— Domnule Mircea Horia Simionescu, vă rog în încheiere, să vă puneți singur o întrebare.

— Sînteți sigură că aș așeza la capătul ei semnul interogației ?

— Poate că da, poate că nu...

— Ei bine : Întrebare : ce ai dori să faci, dragă M.H.S., în următorii cinci ani ? Răspuns : să nu mai răspund nici unui interviu, pentru a nu adăuga la prostia universală propria-mi prostie. Să scriu numai literatură-literatură ; în proză, prostia proprie se dizolvă în cea generală, cartea iese oricum deșteaptă, vorba aceea : talentul merge și în cîrje...

Interviu realizat de
Sânziana CARAMAN

Nichita DANILOV

invocație

Tată al marilor și tată al micilor lucruri,
tată ce rîzi în ceruri
și tată ce hohotești sub pămînt,
tată al norilor și tată al vîntului!
Tată al răsăritului și tată al apusului,
tată al luminii și tată al întunericului,
tată al nimicului și tată al totului,
tată de pretutindeni
și tată de nicăieri...

...Singuri în fața nopții,
cumplit de singuri,
nici nu ne naștem, nici nu murim!

cină

Trupul spuzit, fum în fîntînă
arhanghel de aur, arhanghel la cină
Blidele granit, linguri de os, coliva țărînă
arhanghel de aur, arhanghel la cină
Sfeșnice vechi, bronz și ruină
arhanghel de aur arhanghel la cină
Aripi fumegînde, foșnind în mătăsuri
păianjen divin umbrind cu umbra sa universul
(moartea e singurul pămînt dintre universuri)
P[illegible] goale, cupele sparte, bronz și ruină
arhanghel de aur, arhanghel la cină
Ochii închiși, degete oarbe vinuri la masă
închină
arhanghel de aur, arhanghel la cină
Ceasul oprit, clopot de lut, fum în fîntînă
arhanghel de aur, arhanghel la cină!

senin

Cu ochii goi și privirea stinsă
mă voi pierde încet în patria mea.
Sfîșiat de nostalgia unui cîmp alb,
descult voi păși prin zăpadă.

Orb la hotarele ei, mult timp
fără un cuvînt voi privi în afară.
Însoțit de un stol negru,
povara unei tristeți fără margini,

cu capul în piept voi traversa încet cîmpul
nins, cum pe cerul gol se tînguie vidul.
Cerșetor pe drumurile ei,
mă voi pierde umil și tăcut.
Prin tîrguri străvechi,
prin sate pustii
voi merge cu ochii în lacrimi.

Cer albastru, cer roșu ca lacrima,
încet, încet te întuneci!

senin

Pentru fericiții lumii acesteia
și pentru nefericiții lumii acesteia
pentru toți cei singuri
și pentru toți cei umili
pentru toți cei drepți
și pentru toți cei puternici
un cer verde ca iarba

deasupra unui cer pururea verde!

Pentru toți cei slabi
și pentru toți regii pămîntului
pentru cei liniștiți
și pentru cei ce nu-și găsesc sub
steaua lor locul
pentru toți cei ce umblă străini
și pentru toți cei logodiți cu
moartea
pentru toți cei ce stau și veghează
noaptea fără de somn
și pentru cei ce-și dorm somnul
de veci
un cer verde ca iarba
deasupra unui cer pururea verde
și fericirea lumii acesteia!

Numele Casei tale

Numele îl port deasupra mea cum o casă
acoperișul
(zid înalt acoperit de iederă)!
De ploi nu mă apără.
de frig nu mă ocrotește.

Noaptea îmi las mîinile în gol
să atîrne prin pereții de sticlă ai casei
și picioarele îngreuiate de lună mi le scot
ca pe niște cornițe de melc prin lucarnă.

Cu urechea lipită de burlanul
de dinspre partea de răsărit a casei,
în singurătatea mea ascult

Manechinele despuiate de pe străzi
și oamenii cu fața răvășită de somn
mă întreabă: Cîți bani ai îngropat
la temelia Casei Tale?

La temelia Casei Mele
am îngropat patru zaruri.
Unul la răsărit, unul la apus,
unul la miazăzi, altul la miazănoapte.

Noaptea, prin somn, aud cum le rostogolește
Vîntul...

Seară

Valuri stau în cuibul mării!
marea își strînge sub ea valurile
cum o pasăre sub ea puii cînd umbre palide
se întind la orizont
la apropierea serii teama de moarte
bîntuie oceanul întreg...

Peisaj lăuntric

Lac de grîu în apus
peste care plutesc
galbene pălării de orez:
ciudate păsări de seară.

Urnă

Acesta-s eu și chipul meu monedă
căzută pe ploapa-nchisă-a unui zeu:
al lumii joc de zaruri curcubeu,
răsfrînt din urna bolții centripetă...

Al lumii joc de zaruri curcubeu!

Mi-s tălpile ferestre-n noapte — hău:
doi îngeri orbi cu fața goală.
Și inima tăcut palpită aureolă;
din răsărit pînă-n apus, mereu același eu.

Doi îngeri stau la geam cu fața goală!

Nu dispera, apleacă-te spre tine iar...
Balanța nopții urcă din beznă îl lumină
și chipuri poleite de-o tainică ruină
tînjesc din umbră să-nvie în zadar...
Nu dispera apleacă-te spre moarte iar?

Nicolae IONEL

*

Simt cum mă fac
scrum și-ntuneric
cum devin
pustiirea cu care
beatitudini din
ultima nuntă
se roagă pe ape —
candela unui
salcîm înflorit
se-ndură de totul

*

Toată sfințința
lumii s-a făcut
mireasmă de sălcii
mireasma lor a ajuns
pînă-n afundul de ceruri
al singelui singur
mă întorc în
abur și aur și aură
fericirea
pulberii mele
bete de moarte
e duhul pe ape
al lui Dumnezeu

*

Ce mă ajunge-acum
a stat beție
în proorociile dintîi
devin substanța
charismei înseși
nu-mi mai sunt
nici drumul
pînă la rugă —
vine o mireasmă
de sălcii-n floare
care-neacă totul

*

Cum poate Domnul
să ia chip și grai
și de blîndețe
să adoarmă-n ape
de nu-i acuma
însăși floarea albă
care de sus
se varsă peste noi

*

Din depărtări de grai
nu de ramuri
o frunză căzu
De toată moartea e singur
și blînd sufletul
Și se face lumire
tot ce-n tărîmuri
s-a spus
O floare ține tot cerul
și-i ca o boare Isus.

Maria Magdalena

Tu ești blînd
eu sunt țărînă
flori plutesc peste noi
pustietate de lumi se adună
ne murmură pe amîndoi.
Unde te duci
pe drumuri apuse
de ce nu rămîi
nențelegînd
Cu care durere
te rogi Isuse
cînd nimeni
nu-i pe pămînt

*

Nici o teamă
Nici o speranță
Nici un abur
de dor sau de chin.
Transparente celulele
pînă la pacea
aurei cristice
Mă dizolv în senin.

*

Singur în
har și pustie
De vestiri
de-ndurări
sunt răpus
Sunt numai
ruga din
ultima-n lamuri
sfințire
ce aburește-n
Isus.

*

Suflare din lamuri
Pustiire desăvîrșită
Meri înfloriți
se ridică acum
în înaltul
inimii ultimei
mele-ntrupări
Simt cum
atomii-mi se-ating
în primordii
singuri cu
aura cristică
Sunt izvor
însuși celui
de ceruri izvoritor.

*

Sunt neatins de ursită
Tăcere de gînduri
pînă la har
Sufletu-și caută
alt nehotar
luntrea lumii-i oprită
Și floare caldă mă ninge
din tărîmul de sus
E întunericul
tuturor apelor
e mîntuirea
ultimei pulberi
de care s-atinge
singur Isus.

Alexandru GEORGE

O TRISTĂ ȘI SEMNIFICATIVĂ ÎNTÎLNIRE

L-am întîlnit destul de frecvent în ultimii săi zece ani de viață pe Marin Preda; am schimbat mai multe cuvinte cu el, l-am auzit vorbind în cîteva împrejurări, în cercuri mai intime, dar de vorbă n-am stat cu el niciodată. M-a reținut o rezervă categorică față de situațiile lui administrative în cadrul Uniunii Scriitorilor care conferă tuturor beneficiarilor un fals prestigiu, de care el poate că nu a abuzat, dar de care eu mă feresc din principiu sau, dacă vreți, instinctiv: cred însă că și altminteri, la acea discuție sinceră, deschisă, singura rodnică ori semnificativă, n-aș fi ajuns cu el niciodată. În perioada în care l-aș fi putut cunoaște mai bine, Marin Preda, fără a fi un om inabordabil, după cîte mi-am dat eu seama, ca și Caragiale în generația sa, ori ca Minulescu în cea intermediară, devenise, după cîte mi-am dat seama, un personaj al propriei sale literaturi, se morometizase și își juca prea conștient acest rol — ceea ce desigur că, sub unele aspecte, nu-l făcea mai puțin interesant. Dar acel Marin Preda al intimității sale, la care eu desigur că nu puteam și nici nu ambiționam să ajung, urmează să se descifreze din cărțile lui de destăinuiri sau eventual din ceea ce au scris despre el alții.

Mi-au apărut la editura pe care el o conducea mai multe cărți, în vremea cînd s-a aflat în viață și contactele mele cu el au fost sporadice, mai degrabă neplăcute, deși sînt primul care recunosc marele merit pe care autorul **Moromeților** îl are în promovarea și sprijinirea activă a criticii. Totuși cred că sunt primul om care am izbutit acest tur de forță de a publica un număr de cinci cărți de critică despre literatura contemporană și care totuși nu conțin nici un rînd despre un om care cînd un critic venea cu o carte îl întreba:

— Dar despre mine ce ai scris?

Fraza era rostită cu o anumită candoare, cu un aer franc, dezarmant. În ciuda unor critici de editură care băteau tam-tamul în jurul lui, Preda a și influențat pozitiv prin generozitate și înțelegere evoluția criticii românești din ultimii zece ani dîndu-i putința să se afirme într-un fel care ar fi de neconceput fără sprijinul pe care i l-a dat acest scriitor care nu înțelegea prin critică decît lauda și care în tot cazul cred că era impenetrabil la orice sfat sau la orice observație. Poate că la această atitudine Preda a ajuns datorită constatării desigur reale că deși a fost înconjurat de oameni foarte lucizi și inteligenți, aceștia nu-i puteau fi de folos decît într-un stadiu mult ulterior al creației, în timp ce literatura lui, prin ceea ce are mai valabil, e rodul unei experiențe insesizabile, plămădită într-o epocă mai veche, într-un cadru oarecum exotic, pe care-l știa numai el și pe care-l omologa extraordinara reușită a primelor sale cărți, **Întîlnirea din Pămînturi** și **Moromeții** volumul I. În ultima vreme însă, el ținea să triumfe pe alt teren, acela al unei literaturi intelectualiste și urbane, în care firește că nu putea avea în mine totdeauna un admirator.

Dar nu rezerva de acest ordin m-a ținut departe de el, ci incompatibilități de alt ordin; firea lui Preda părea, după cîte îmi dau seama, a unui om deschis, dar această impresie se datora felului lui sincer de a se exprima, de a divulga multe, de a da forma de mărturisire unei ficțiuni, eventual se datora chiar și durităților sale de limbaj, care-i scăpau cînd și cînd, deși dincolo de toate acestea rămînea ceea ce era în el mai interesant și mai necomunicabil și cred că personalitatea lui refuza în fond să se lase surprinsă în adevăratul înțeles al cuvîntului, adică acela profund omenesc.

Din cele cîteva fraze schimbate cu el în decursul anilor nu pot pretinde că am pătruns în secretul personalității sale; între noi nu a avut loc niciodată o adevărată discuție și nici nu știu cum s-ar fi putut închega așa ceva cu un spirit atît de nedialectic ca el. Și totuși de la el mi-au venit cîteva vorbe pe care le pot numi dintre cele mai semnificative asupra activității mele literare și care constituie, dacă mă gîndesc bine, și cele mai mari elogii pe care modesta dar nu și nestăruitoarea mea trudă în cîmpul literelor le-a suscitat.

Era anume la numai doi ani de la înființarea editurii Cartea Românească și a înscăunării lui Marin Preda în funcție de director. Îmi apăruse volumul de critică **Semne și repere** și, la cîtăva vreme, s-a iscat o campanie împotriva acestei cărți pentru pretinsul ei „negativism", o campanie condusă de cîteva pene dintre cele mai virulente ale publicisticii de atunci, de la un Eugen Barbu la G. Gibescu și de la Al. Piru la Gh. Gheorghiță (acesta din urmă o anexă pe atunci în diminutiv a precedentului, operînd la Craiova și acum continuîndu-și activitatea în străinătate în sfere care poate plătesc mai bine).

Consternarea mea de a mă vedea atacat cu mijloace cărora nu le puteam răspunde și, în mod aberant, atacîndu-mi-se nu judecățile, ci dreptul la opinie, a fost cu atît mai mare cu cît am văzut foarte curînd că Marin Preda s-a desolidarizat în mod public de o carte apărută sub egida editurii ce o conducea, și deși în partea ei cea mai incriminată nu făcea decît să se întîlnească cu propriile sale judecăți critice exprimate în varii ocazii, dar îndeosebi într-un articol foarte vechi dar mereu citat pentru partea sa de „curaj". Autorul **Moromeților** a declarat la ședința de bilanț anual al editurii că apariția cărții mele **Semne și repere** este singurul punct negativ al editurii, pentru ca în anul următor, cînd instituția respectivă a înaintat lista obișnuită de „recomandări" ce se fac pentru eventuala premiere (și care cuprinde în fapt, îl asigur pe cititor, **absolut toate** cărțile pe care o editură le face să apară) singurul titlu care nu a figurat acolo a fost **Semne și repere**. În mod surprinzător pentru mulți, cartea a obținut premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică în anul 1971, deoarece a fost introdusă peste capul binevoitorilor mei de către unul din membrii juriului; văzîndu-l pe Preda în zilele următoare, acesta nici nu a catadicsit să mă felicite, iar eu nu am avut atîta umor încît să felicit editura pentru succesul înregistrat, la care directorul proaspăt în activitate era destul de sensibil.

Dar, din nefericire, lucrurile nu s-au oprit aici; peste vreun an a reizbucnit în presă o campanie împotriva mea pentru aceleași motive iluzorii, cu indignări aranjate și denunțuri vehemente, în care îndeosebi editura era chemată la răspundere pentru că a publicat asemenea cărți, uneori aluziile la directorul ei fiind mai mult decît străvezii. Eram destul de amărît de cele întîmplate și cred că într-o zi mi-am exprimat aceste sentimente într-un grup în care se afla Marin Preda sau vorbele mele au ajuns la el pe altă cale. Fapt e că autorul **Moromeților** a comentat întîmplarea dîndu-i o replică ce m-a impresionat la momentul respectiv neplăcut, dar pe care astăzi mi-o amintesc cu totul altfel:

— Domnule, știi ce e cu dumneata? Dumneata nu ai pe nimeni...

M-am gîndit de multe ori la explicația, care poate fi judicioasă, a lui Marin Preda: oare de ce trebuia să am pe cineva, să fiu al cuiva, să țin de cineva — și anume de cine? Probabil că indiferent de cine; dar, fără nici o modestie socot eu astăzi că pentru ceea ce a fost destinul meu literar e mai bine că nu am avut și să nu am pe nimeni.

Evident, temperatura mea sufletească a scăzut întrucîtva de pe urma acestui incident, cu atît mai grav cu cît Preda a rămas cu impresia pe care o împărtășea oricui că eu aș fi un „demolator" al valorilor literare, onoare de care nu m-ar fi făcut decît mîndru dacă nu aș fi recunoscut-o doar absurdă. Fapt e că destul de curînd mai apoi, am încercat să public o carte despre E. Lovinescu, un studiu nu mai mult decît analitic, căutînd să duc exegeza operei acestui critic ceva mai departe, prin punerea în cauză a clișeelor pe care trecerea timpului le adusese și pe care chiar critica mai recentă le reluase aproape integral, cum o dovedea, de pildă, marea monografie a lui Eugen Simion apărută puțin mai înainte: Ce putea fi inconvenabil în această carte mai puțin de judecăți sau verdicte și mai mult de pătrundere și risipire de prejudecăți, cu concluzii care angajau în modul cel mai direct situația actuală a criticii?

Spre marea mea stupoare, într-un moment în care credeam că studiul meu se afla la tipar și așteptam prima corectură, am aflat că directorul editurii refuzase să semneze actele necesare, oprise apariția cărții și îl însărcinase cu un „referat" pe M. Ungheanu, una din luminile sale în materie de critică în acei ani. Rezultatul a fost mai multe pagini în care nu numai se recomanda respingerea cărții mele, dar ea era prezentată drept un adevărat pericol public pentru motive pe care chiar eu care scrisesem cartea nu mi le puteam măcar închipui. Concluziile acestui referat m-au surprins și m-au afectat cu atît mai profund cu cît era vorba de un critic care arătase o specială simpatie nu numai cărților mele de pînă atunci, dar și propriei mele persoane. Nu-mi dădeam seama că această reacție neașteptată a lui Ungheanu reprezenta o primă manifestare a fixației sale antilovinesciene de mai tîrziu, care constituie unul dintre cele mai curioase și mai deplorabile spectacole în critica literară actuală. Mai grav încă, Preda încrezîndu-se integral în judecățile consilierului său, ori din alte cauze mai obscure, a adoptat fără discuție propunerile acestuia și a amînat sine die apariția cărții mele.

Abia ceva mai tîrziu și față de nedreptatea scandaloasă ce mi se făcuse, m-am plîns de aceasta lui Eugen Jebeleanu, rugîndu-l ca, în numele minimei justiții și a vechii sale prietenii față de E. Lovinescu, să intervină pentru ca studiul meu să-și găsească drumul spre publicare. Ceea ce s-a întîmplat în cele din urmă pentru că el a fost luat la lectură de M. Gafița care după mai puțin de o săptămînă l-a adus și, fără să facă vreo schimbare, ci aducîndu-mi unele observații de istorie literară, dealtminteri imediat acceptate de mine pentru că erau pe deplin justificate, a trimis cartea mai departe să-și urmeze cursul normal, ceea ce s-a făcut fără nici o dificultate. E inutil să mai adaug că a fost singura mea carte care a fost primită unanim favorabil de critică; nimeni dintre numeroșii recenzenți nu a remarcat infamiile periculoase pe care le semnalase Ungheanu...

Au trecut ani de atunci și relațiile mele cu Marin Preda au rămas aici... Eu nu scriam despre el; el mă ignora; de cîteva ori, mi s-a întîmplat să observ că poate din distracție, poate din alte motive, nu-mi răspunsese la salut, ceea ce deosebit de mult trebuie să spun că nu m-a afectat. Îl vedeam arareori, îl întîlneam și mai puțin. Unul dintre prilejuri era prezența noastră comună la Casa scriitorilor unde el își avea masa lui rezervată. Îl vedeam de la oarecare distanță și din cînd în cînd îl auzeam cînd ridica glasul, dominînd rumoarea accentuată a sălii: era cînd înjura și cînd rîdea. În primul caz, trebuie să mărturisesc decepția mea: înjura stereotip, fără nici o fantezie de parcă n-ar fi fost nici scriitor, nici țăran. Cînd rîdea, se producea un lucru extraordinar. Preda rîdea behăit, pueril, cuceritor, nu numai cu cordialitate sau bonomie, ci cu o adevărată candoare care izbucnea din ceea ce poate avea mai bun în suflet. Nu rețin aceste mici observații, dar această expresie în doi timpi a sufletului lui este în cel mai înalt grad caracteristică pentru un om totuși chinuit și obscur și pe care mă bucur că le pot consemna **în favoarea sa**, deoarece le-am văzut menționate și la alți evocatori ai săi, mai intimi, care au dat și paginile din volumul colectiv de regrete **Timpul nu a vrut să aștepte** destule povești mai mult sau mai puțin adevărate, cu multe amănunte uneori prea crud sau complezent etalate.

Dar nu mult înainte de a muri în felul lamentabil știut, Preda mi-a oferit prilejul unei neașteptate revanșe. Anume începusem să fac și eu referate pentru editura pe care o conducea, după cum făcusem și la altele: E o treabă meschină, lipsită de glorie, să citești în genere cărți presupuse proaste pentru care erau necesare editorului analize și verdicte spre o primă orientare sau uneori pentru respingerea cărții încă din această fază. La un moment dat, mi s-a dat să refer despre un roman al lui Nicolae Moraru, ideologul de pe vremuri în care se trezise în ultima vreme o vocație de scriitor de imaginație destul de neașteptată. Afacerea mi s-a părut cu totul neplăcută; dar pe colțul dosarului Preda pusese această apostilă categorică „Referat lui Alexandru George". Am luat cu destulă neplăcere, la stăruințele secretarei, acest dosar cu prețiosul text. Ce putea fi? Cînd am ajuns în hol, am dat chiar peste Marin Preda care tocmai venise la slujbă și se întreținea cu cineva în fața biroului directorial. M-am apropiat de el și l-am întrebat:

— Domnule Preda, de ce ați mai dat la referat un roman de Nicolae Moraru? O să trebuiască să-l publicați, oricît ar fi de prost...

Preda mi-a replicat liniștit:

— Dumneata citește-l și scrie ce crezi. Vreau așa, să știu de la dumneata, cît e de prost...

Am luat textul și, după vreo săptămînă, am adus referatul. Romanul era jalnic, așa cum mă așteptam, dar într-un mod totuși neprevăzut. Era o carte plină de „curaj", care demasca abuzurile unor oameni cu funcții de răspundere în decursul „obsedantului deceniu". Totul era simplist, convențional, schematic, dar, firește, pe o schemă inversată: eroul era un tînăr regizor care descoperă o samavolnicie comisă nu de niște chiaburi sau foști moșieri, ci de un primar, un președinte de gospodărie colectivă și un secretar de partid din comună, ba chiar, dacă nu mă înșeală memoria, și șeful postului de miliție.

Am lăsat referatul la editură, fără a da ochii cu Marin Preda, despre care nu știu cum a reacționat. În textul scris de mine argumentasem mai ales reproducînd ceva din sumedenia de fraze inepte pe care le putusem întîlni în carte. Socotisem că asemenea „probe" sunt mai convingătoare pentru un om de meserie decît o discuție asupra fondului cărții. Cred că pînă în clipa de față romanul nu a apărut nici la „Cartea românească", nici la vreo altă editură; după cît se pare, autorul nu s-a gîndit să-l mai refacă.

La nu mult timp după toate acestea, Marin Preda a încetat din viață. A sfîrșit într-un mod regretabil pentru toți cei ce l-au cunoscut, dar și groaznic, ceea ce a fost pentru mine încă o dată semnificativ. Cînd a murit Émile Zola, contemporanul și adversarul său Léon Bloy a consemnat evenimentul în cea mai feroce frază pe care cred că a inspirat-o vreodată un deces: — On m'apporte la nouvelle de la mort d'Émile Zola, qui a succombé hier soir asphyxié par ses propres excréments! (citat din memorie). Într-adevăr, romancierul, asfixiat de gazele ieșite dintr-o sobă de cărbuni, căzuse cu capul pe propriile sale manuscrise, în timp ce scria. Preda a izbutit să sfîrșească într-un mod mai îngrozitor; eu mă feresc să-l numesc, dar istoria l-a consemnat. Și totuși, cum ziceam, felul în care a părăsit lumea a fost pentru mine un grav avertisment: nimeni nu e vinovat de felul în care se naște, dar e răspunzător de felul în care trăiește și moare. Pentru mine, imaginea insului prematur ruinat, cu o figură chinuită, dar totuși deschisă spre zîmbetul larg și ironia bonomă, e încă vie, fără să pot spune că acum, dacă el ar mai fi în viață, aș face ceva ca să-l cunosc mai bine. Zic că totuși acest om, în felul său, indirect și desigur fără să vrea, mi-a adus cel mai mare și neprevăzut elogiu pentru ceea ce încercasem să fie ținta mea în critică și publicistică, pentru faptul de a nu avea pe nimeni, de a nu depinde de nimeni, de a nu aparține nimănui, decît poate, ceea ce mi-ar face o imensă bucurie fiecărui autor despre care scriu.

■ Cultul și cîntarea dictaturii sunt fapte de robi : în ele fierbe răzbunarea plebeului înveninat, cu minte strîmtată prin teroare, cu voința pervertită de umilinți ■ Lăcomia de putere, adorația primitivă pentru pumn, ciomag și perfecționările lor diverse — nu sînt ele mai degrabă revărsări din resentimentul unor sclavi abia scăpați din lanț și de sub gîrbaci ? ■

IERI ȘI AZI

PAUL ZARIFOPOL

MOMENTUL SCLAVILOR

Gîndirea populară nu-și schimbă ușor procedările și astăzi ea personalizează cauzele și forțele tot cu vechea simplicitate din vremile cînd s-au născut mitologiile cînd s-a format metafizica primitivă și întreaga știință preistorică pe care o dezgroapă folcloriștii și antropologii. Și metodele gîndirii populare nu sunt cumva monopolul unei sau unor clase, ci în toate clasele există majorități a căror gîndire e primitvă. Domni, dar mai ales doamne din lumea ce mai bună îți explică imperativ că valuta italiană e stabilă fiindcă ducele fascist a poruncit să nu mai speculeze asupra ei. Credința în oameni providențiali cari, cu de la sine și misterioasă putere, biruie toate relele și fac să curgă pe pamînt lapte și miere, stă încă neclintită în capetele mulțimilor. Iar astăzi, ᵐnd gospodăria lumii merge atît de prost, încă mai credincios așteaptă norodul Feți-Frumoși cari au să aducă, dintr-un ceas în altul, mîntuire și viață dulce.

E banală vorba că mulțimile își doresc stăpîn care, cred ele, le va fi apărător și binefăcător asigurat. Acei cari din dorurile naive și închipuirile confuze ale mulțimilor caută să scoată teorii, imaginează forme încîntătoare de stăpînire absolută, dictaturi ale unei elite nobile și generoase, „monarhii ale geniului", — icoane trandafirii pentru consolarea necăjiților și potolirea nerăbdătorilor. Domnul Mitică zice curent : nu avem oameni.. nu avem **un om** ; **Unul**, ajunge... Domnul Mitică a fost, de cînd se pomenește, totdeauna dispus pentru cezarism.

Gîndirea populară își închipuie că **un om**, unul singur a născocit și făcut cîndva și dintr-o dată, cuțitul, ciocanul, casa, foarfeca, automobilul, legea, statul, berea, teatrul, cartea, lumina electrică, muzica — așa cum se văd ele și cum se întrebuințează în viața zilnică actuală. Nu se poate altfel, își zice omul : trebuie să fi fost odată unul căruia i-a dat prin cap, lui cel dintîi, una din aceste folositoare lucruri sau rînduieli. Pentru orice fapt sau efect, mulțimea caută origine și responsabilitate individuală și unică. Cine-i acela care ? — este întrebarea primă și cea mai naturală a omului comun... Această structură a gîndirii comune, în care se perpetuează preistorica închipuire plăsmuitoare de mitologii întreține aluatul intelectual pe care-l frămîntă și din care trăiesc dictaturile. Pe de altă parte se zice obișnuit că mulțimea o formează acei ce sunt sclavi din născare.

De la Nietzsche, filosoful aristocratismului patetic, a rămas printre literați moda de a explica ideologiile prin originea și prin caracterul social al oamenilor sau claselor cari le reprezintă. Să aplicăm zilelor noastre metoda aceasta.

Întotdeauna scalvii din născare sunt mulți și gata să slujească ; în privința mulțimilor, prin urmare, lucrul se arată simplu și clar. Dar acei lacomi de a stăpîni, sunt ei tot așa de sigur și autentic stăpîni din născare cum sunt ceilalți sclavi prin natură ? Reprezintă simplii profitori de putere, prin excelență, noblețea rasei umane ? Îndrazneala și setea de a porunci, sunt ele semne sigure sau, poate, unice ale naturii aristocratice ? E obișnuit astăzi să se răspundă sigur și afirmativ la întrebarea aceasta. Prin sofisme grosolane și vulgare, filosofi de cafenea sugerează că prin obrăznicie și lipsă de scrupule se manifestă naturile tari, aristocratice; și atunci duzini de plebei își succesc ochii hămesiți după toate bunurile grase și pompoase ale vieții și se simt umflați de vocație pentru dictatură.

În domeniul psihologic și istoric, explicațiile simple sunt suspecte de la sine.

Neastîmpărul patetic, sau simplu gălăgios, al celor cari țipă după dictatură, nu-i numaidecît simptom hotărîtor al reînvierii sau întăririi unui spirit care s-ar putea numi aristocratic. Această țipăcioasă și simplistă agitație o putem înțelege și altfel. Dacă apetitul de a stăpîni, a străluci în ochii mulțimii și a o speria, sunt semnele naturii aristocratice, atunci orice mahala mișună de oameni „tari" și „nobili", oricărui cîrciumar vanitos i se cuvine diploma de supraom.

Lăcomia de putere, adorația primitivă pentru pumn, ciomag și perfecționările lor diverse — nu sunt ele mai degrabă revărsări din resentimentul unor sclavi abia scăpați din lanț și de sub gîrbaci ? Biciului se închină, la bici rîvnește acel care a tremurat, sau (ca să adoptăm jocul astăzi la modă al ereditații sociale) acel al cărui părinți ori străbuni foarte apropiați au tremurat de frica biciului Cultul și cîntarea dictaturii sunt fapte de robi ; în ele fierbe răzbunarea plebeului înveninat, cu mintea strîmtată prin teroare, cu voința pervertită de umilinți.

Crizele sociale silesc clasele conducătoare să adopte adeseori ca instrumente oamenii în cari se zbat cele mai servile și mai vanitoase suflete de plebei. E frivol să dăm etichetă aristocratică unui așa numit radicalism conservator cu care paradează acest soi de pseudocetățeni. Radicalismul lor nu-i aristocratic, ci esențial plebeu — e foame nebună de răzbunare.

Este, din contra, frumos, este demn și potrivit cu gîndirea europeană, așa cum din vechi s-a dezvoltat ea în capetele „celor buni", să numim, aristocratic acel spirit care vrea oameni liberi și răspunzători în jurul lui, care nu se închină violenței ca atare și nu rîvnește frenetic puterea pentru putere.

E semn de noblețe să ții cuvîntul dat ; și forma cea mai deplină a cuvîntului dat este legea. Este aristocratic să vrei răspunderea faptelor tale, fiindcă acesta-i semnul cel mai sigur de putere reală, profundă și rodnică a persoanei tale ; și aristocratic să fii dificil cu tine și scrupulos în alegerea mijloacelor. Sclavul nu înțelege nici legea, nici răspunderea și n-are simțul deosebirii ierarhice a mijloacelor. Estetica motivelor nu există pentru dînsul, nici stilul faptelor : e lipsit de bun gust moral. Oricare ar fi purtarea lui în afară el are un singur țel natural : viața ușoară. Sufletul plebeu gîfîie după confort cu orice preț, intelectual și moral. Toate, silințele și îndrăznelile lui și acea grabă lacomă care-l distinge, nu sunt decît porniri ale unui animal care a fost obosit de frică, moleșit de umilinți, și vrea, cu ultimele puteri și fără cruțare, să ajungă la odihna sătulă, împănată doar cu mirodeniile răzbunării.

Nu e vorba să detractăm tipuri sociale. În complexul vieții istorice nimic, poate, nu rămîne cu totul steril. Dar e bine să luăm seama la confuziile cari, în vremi de criză socială, se strecoară în explicarea psihologică a claselor, a tipurilor, — deci negreșit și a indivizilor în cari ele se grupează.

Adevărul, XXXIX, nr. 13033, 15 iunie 1926, p.I.

MENTALITĂȚI

Constantin PRICOP

SCRIITORUL, SOCIALUL ȘI POLITICUL

Îndelungata suspendare a relațiilor sociale firești, interdicțiile absurde care au urmărit aproape jumătate de veac activitatea politică reală, desființarea, efectivă, a dreptului de opțiune politică au creat iluzia că renașterea în care speră (mai speră...) mare parte din oamenii acestei țări va avea loc imediat ce va exista dreptul la inițiativă politică. După trei luni de la răsturnarea vechiului regim se văd altfel. E drept, forțe încă bine organizate, bine antrenate, mai mizează pe destabilizare, pe descurajare, pe lehamitea în care eșuează de atîtea ori la noi acțiunile ce pretind răbdare, eforturi prelungite. Totuși, o viață politică de neconceput în urmă cu cîteva luni s-a înfiripat, chiar dacă interdicția totală de altădată a fost înlocuită cu mai mult sau mai puțin abile diversiuni, menite să abată atenția mulțimilor. Intelectualii — și nu numai, dar ei în primul rînd — nu s-au grăbit să înghită nada. Astăzi au început să se îndrepte și spre ei plasele tot mai dese și tot mai fine ale diversiunii. Cam tîrziu. Cei care au început vor merge pînă la capăt. Sacrificiul martirilor a făcut ca multora să nu le mai fie frică. Straturile binevoitoare ar putea crea însă confuzie în mințile oamenilor de rînd. Se recomandă de către acești binevoitori ca inginerii, să luăm un exemplu, să se ocupe de ingineria lor și să nu se mai amestece în politică , juriștii să treacă și ei la procesele lor, medicii și arhitecții la lucrul lor ș.a.m.d. și să nu mai scrie în gazete ; fiecare să-și facă... meseria, să nu se mai amestece în politică. Pentru politică sînt oameni de meserie, „specialiști" — au mai făcut politică, adică au făcut politica dinainte... Asta e valabil și pentru (și poate mai ales pentru) scriitori, dintre care o parte, Doamne păzește !, s-au apucat să scrie altceva decît poezii, romane sau foiletoane critice ! Și ei să se întoarcă neîntîrziat la uneltele lor de lucru, să lase treburile care nu-i privesc, să cultive în spațiul lor securizat artele — că doar și înainte, pe vremea genialului, a epocii lui de aur, am avut noi o mare literatură, iar acum ar fi păcat să nu ne ocupăm de ea, astupîndu-ne urechile la „accidentalul", la „extraesteticul" ce se întîmplă în jur... Să ne vedem noi de scările noastre de valori — estetice, fără îndoială — înfipte în umărul epocii de aur, căci, vezi bine, arta e veșnică... Toți cei care au început să facă zile amare unor oameni bine intenționați, care se autoproclamă emanații, unicii capabili să rezolve problemele țării etc. să facă bine să-și vadă de treabă și să nu mai tulbure liniștea. Cine sînt ei, în numele cui vorbesc ei ? Etc. etc. — cunoașteți refrenul.

E adevărat că inițiativele politice au dinamizat, într-un prim moment cel puțin, energiile națiunii. Oamenii au început să înțeleagă că numai o viață politică viguroasă poate îngrădi concentrarea puterii în mîinile unui singur om sau ale unui singur partid. Dar cei care s-au așteptat ca o dată cu apariția pluripartitismului să se rezolve problemele acumulate în jumătate de secol au început să fie dezamăgiți. Politica a deschis cîmpul luptelor pentru putere, fără a fi acționat în vreun fel, deocamdată, asupra socialului. Între social și politic există determinări directe, dar cele două sfere nu se suprapun. Dacă între social și politic nu există coordonare nu e posibilă stabilizarea situației. Iar la noi, în momentul de față, există o mare discrepanță între social și politic. Din punct de vedere politic ne apropiem, poate, de democrație — structura socială și cea economică aparțin însă, în continuare, vechiului model de societate. Schimbarea politică e numai de suprafață atîta vreme cît nu e însoțită de schimbări sociale și economice corespunzătoare. Doar schimbarea politică nu aduce automat tipul de relații sociale corespunzător poziției politice. Lupta politică, luptă pentru putere, nu a modificat spectrul social. S-au înființat noi partide, ne sînt propuse programe care nu mai au nimic în comun cu acela al vechiului partid comunist dar, chiar dacă politicienii apăruți între timp pe scena vieții publice vor fi reușit să elimine din conștiința lor tot ce ținea de spiritul comunismului, în masa alegătorilor nu s-au produs peste noapte mutații radicale de conștiință. Participă la viața politică aceiași oameni care au participat la o cu totul alta viață... politică. Nici la capătul lunilor care se vor scurge între decembrie și mai oamenii nu vor fi alții. Aceiași oameni, în aceleași structuri sociale. Cu, în majoritatea cazurilor, aceleași mentalități, cu aceleași sisteme de valori.

Să arate toate acestea imposibilitatea (reclamată cu insistență, știți de către cine) trecerii la democrație ?

Atenția excepțională de care s-a bucurat în vechea orînduire „compoziția socială" nu trebuie să ne apară ca o simplă demagogie. Preocuparea fanatică pentru crearea „omului nou" urmărea să facă imposibilă revenirea la un alt tip de societate. Era vorba de o inginerie socială care ar fi trebuit, în cele din urmă, să schimbe tendințele firești ale colectivității. Împotriva legilor firii, încercarea de a deforma ligamentele societății românești, după proiectele bolnave ale unei gîndiri asiatice, n-a reușit întru totul. Dar au fost grav afectate structurile care se orînduiseră de-a lungul timpului, iar o parte dintre aceste structuri au fost treptat distruse. Astăzi nu ne mai călăuzesc valorile tradițiilor noastre decît în prea mică măsură. Intr-o societate „normală" are loc un proces de autoreglare, de selecție mereu amendată de principiile care se nasc din însăși natura societății respective. Se consolidează astfel, în timp, un număr de valori care vor orienta creșterea colectivității, principiile de selecție, stabilirea prestigiului personalităților ș.a.m.d. Evoluția societății e amendată, în felul acesta, de propriile ei criterii.

Aveau întrutotul dreptate cei care au socotit, chiar din primele zile de după decembrie, că dacă va fi vorba de o revoluție, aceasta trebuie să înceapă cu propria noastră conștiință. Și nu e vorba numai de ceea ce trebuie să ispășim fiecare. E vorba de mecanismele unor procese adînc înrădăcinate în conștiințe, care trebuiesc demontate pentru a scoate la lumină răul ascuns în inima lor. Un rol imens în dezvăluirea, și poate și în înlăturarea răului acesta revine în acest moment mijloacelor de modelare a individualităților. Acelorași mijloace care altădată au inoculat răul, conștient sau inconștient, din calcul rece sau din obediență sau nepricepere : școlii, mass mediei, literaturii, filosofiei, sociologiei. Pînă la reforma substanțială a învățămîntului, pînă la ivirea roadelor acestei reforme, pînă la stabilirea unor relații sociale noi, greutatea în demontarea miturilor pe care se sprijină totalitarismului revine publiciștilor, scriitorilor, sociologilor. Cel mai mare rău pe care l-ar putea face ei astăzi e perpetuarea a ceea ce a fost. Ei sînt aceia care trebuie să arate de ce anumite mentalități, anumite structuri valorice „conveneau" și, ca atare, au fost acceptate de vechiul regim. Pentru că aceste mentalități și sisteme de valori lucrează astăzi la perpetuarea, în substanță, a acestui regim. Denunțarea aspectelor particulare, a „cazurilor", sarcină care revine ziariștilor, poate incrimina un guvern, un „conducător". Pentru demontarea unui sistem, a unei stări de fapt care a afectat structurile sociale, a anulat tradițiile unui popor, a instaurat alte coordonate axiologice este însă nevoie de un exercițiu analitic, de luciditatea filosofului și de finețea scriitorului. Mai trebuie să căutăm argumente pentru a arăta de ce scriitorul **nu poate** sta astăzi în afara confruntărilor care hotărăsc ce se va întîmpla cu patria literaturii în care se înscrie ?

■ INTRODUCERE III

Hannah ARENDT

SISTEMUL TOTALITAR (3)

Am menționat deja procesul de liberalizare care a urmat morții lui Stalin. În 1958 nu eram încă sigur că „dezghețul" nu era altceva decît o destindere provizorie, un fel de expedient datorat crizei de succesiune și destul de asemănător cu atenuarea considerabilă a controlului totalitar în timpul celui de-al doilea război mondial. Azi chiar nu putem ști dacă acest proces este definitiv și ireversibil, dar cu siguranță nu mai poate fi calificat drept provizoriu. Căci, oricum am citi linia în zig-zag, deseori derutantă, a politicii sovietice după 1953, este evident că imensul imperiu polițienesc a fost lichidat, că cea mai mare parte a lagărelor de concentrare au fost închise, că nu au mai fost declanșate epurări împotriva „dușmanilor obiectivi" și că astăzi conflictele dintre membrii noii „direcții colegiale" sînt rezolvate mai curînd prin retrogradări și exil decît prin procese fabricate, confesiuni și asasinate. Fără îndoială, metodele utilizate de noii conducători, în anii care au urmat morții lui Stalin, rămîn foarte apropiate de modelul instituit de acesta după moartea lui Lenin: pentru a doua oară a ieșit la suprafață un triumvirat calificat drept „direcție colegială", termen forjat de Stalin în 1925, iar după patru ani de intrigi și de luptă pentru putere am asistat la o repetare a loviturii de stat a lui Stalin, din 1929, respectiv luarea puterii de către Hrușciov în 1957. Din punct de vedere tehnic, lovitura de stat a lui Hrușciov urmează îndeaproape metodele defunctului său maestru discreditat. Și acesta a avut nevoie de o forță dinafară pentru a obține puterea în ierarhia Partidului, utilizînd susținerea mareșalului Jukov și a armatei exact cum Stalin folosise relațiile sale cu poliția secretă în prima luptă pentru succesiune, cu treizeci de ani înainte. În cazul lui Stalin, Partidul, nu poliția, a continuat să dețină puterea supremă; în cazul lui Hrușciov de asemenea, „la sfîrșitul lui 1957, partidul comunist al Uniunii Sovietice ajunsese să ocupe o poziție de supremație absolută în toate aspectele vieții sovietice"; căci, așa cum Stalin nu a ezitat niciodată să epureze cadrele poliției și să-l lichideze pe șeful acesteia, la fel și Hrușciov i-a urmat manevrele retrăgîndu-l pe Jukov din Prezidiumul Comitetului central al Partidului, unde fusese ales după lovitura de stat, înlăturîndu-l din funcția de comandant suprem al armatei.

Fără îndoială, atunci cînd Hrușciov i-a cerut lui Jukov să-l sprijine, supremația armatei asupra poliției în Uniunea Sovietică era un fapt împlinit. Aceasta fusese una dintre consecințele automate ale dislocării imperiului polițienesc, a cărui jurisdicție asupra unei enorme părți a industriei, a minelor și a terenurilor sovietice a fost transferată grupului administratorilor, care s-au văzut brusc debarasați de rivalul economic cel mai serios. Promovarea automată a armatei a fost încă mai decisivă: aceasta avea acum monopolul evident al instrumentelor violenței, cu care să tranșeze conflictele interne ale partidului. Dovada vicleniei lui Hrușciov este faptul că și-a dat seama de consecințele celor săvîrșite împreună cu colegii săi, mai rapid decît aceștia. Dar oricare ar fi mobilul lui Hrușciov, consecințele transferului puterii din mîna poliției în aceea a militarilor au fost considerabile. Sigur, supremația poliției secrete asupra aparatului militar este caracteristică multor tiranii, nu doar regimului totalitar; în acest ultim caz, totuși, preponderența poliției nu răspunde numai nevoii de a suprima populația națională, dar se acordă cu pretenția ideologică la dominație planetară. Căci este evident că cei ce consideră pămîntul întreg ca fiind viitorul lor teritoriu vor pune accentul pe organele violenței interne și își vor guverna teritoriile cucerite cu metode și personal polițienesc mai curînd decît cu armata. Astfel naziștii și-au folosit trupele SS, care erau în primul rînd o forță polițienească, pentru a administra și chiar pentru a cuceri teritorii străine, avînd ca obiectiv ultim amalgamarea armatei și a poliției sub conducerea SS-ului.

De altfel, semnificația acestui nou tip de echilibru al puterii devenise evidentă în momentul înăbușirii prin forță a revoluției ungare. Strivirea sîngeroasă a revoluției, pe cît de teribilă și de eficace a fost ea, fusese săvîrșită de unități ale armatei regulate și nu de forțe polițienești, astfel încît nu a reprezentat deloc o soluție stalinistă. Chiar dacă operațiunea militară a fost urmată de executarea capilor și de mii de arestări, nu au existat deportări masive; în fond nu s-a încercat o depopulare a țării. Și cum era vorba de o operațiune militară și nu de una polițienească, sovieticii au putut să-și permită să trimită în țara învinsă un ajutor suficient pentru a preveni foametea și pentru a împiedica o prăbușire completă a economiei în anii ce au urmat revoluției. Nimic nu ar fi fost mai străin preocupărilor lui Stalin în circumstanțe comparabile.

Semnul cel mai clar că Uniunea Sovietică nu mai poate fi calificată drept totalitară în sensul cel mai strict al cuvîntului este, fără îndoială, renașterea uimitor de rapidă și de bogată a artelor în cursul ultimului deceniu. Fără îndoială, eforturile făcute pentru reabilitarea lui Stalin și pentru a face să tacă aspirația spre libertatea cuvîntului și a gîndirii, din ce în ce mai declarate printre studenți, artiști și scriitori, au reapărut din timp în timp, dar fără să fi avut sau să mai poată avea vreun succes fără restaurarea integrală a terorii regimului polițienesc. Desigur, le este refuzată sovieticilor orice formă de libertate politică, nu numai libertatea de asociere dar și libertatea gîndirii, a opiniei și a expresiei. Se pare că nimic nu s-a schimbat, cînd de fapt totul s-a schimbat. La moartea lui Stalin, sertarele scriitorilor și ale artiștilor erau goale; astăzi, există o întreagă literatură care circulă în manuscris și o gamă largă de picturi moderne sînt experimentate în studiourile pictorilor și se răspîndesc, chiar dacă ele nu sînt expuse. Nu este vorba aici de a minimaliza diferența dintre o cenzură tiranică și libertatea culturii, ci pur și simplu de a sublinia că diferența dintre o literatură clandestină și lipsa unei literaturi echivalează cu diferența dintre unitate și zero.

În plus, însuși faptul că membri ai opoziției intelectuale au putut fi judecați (chiar dacă în secret), au putut să se facă auziți într-un tribunal și au putut să conteze pe o susținere exterioară, să nu mărturisească nimic și dimpotrivă să pledeze în favoarea nevinovăției lor, arată că nu mai avem a face cu dominația totală. Ceea ce s-a întîmplat cu Siniavski și Daniel, cei doi scriitori care, în ianuarie 1966, au fost judecați pentru a fi publicat în străinătate opere pe care nu ar fi trebuit să le publice în Uniunea Sovietică și faptul că au fost condamnați la șapte și respectiv cinci ani de muncă silnică, este fără îndoială scandalos pentru un regim constituțional; dar ceea ce a fost de spus a fost auzit de lumea întreagă și nu va fi atît de repede uitat. Ei nu au dispărut în acea prăpastie a uitării pe care conducătorii totalitari le-o rezervă opozanților lor. Fapt mai puțin cunoscut dar poate mai convingător, tentativa personală a lui Hrușciov, foarte ambițioasă, de a răsturna procesul de liberalizare, s-a soldat cu un eșec total. În 1957 el a introdus o nouă „lege împotriva paraziților sociali", care i-ar fi permis regimului să reintroducă deportările masive, să restabilească un fel de sclavie la scară mare și — ceea ce este capital pentru dominarea totală — să facă posibil un nou val de denunțuri masive; căci „paraziții" trebuiau să fie aleși de către însuși poporul în timpul reuniunilor în masă. Cu toate acestea „legea" a întîlnit opoziția juriștilor sovietici și a fost abandonată înainte chiar de a începe să fie aplicată. Cu alte cuvinte, poporul Uniunii Sovietice a ieșit din coșmarul regimului totalitar pentru a cunoaște rigorile, pericolele și injustițiile multiple ale dictaturii unui partid unic; și dacă este întrutotul adevărat că această formă modernă a tiraniei nu oferă nici una din garanțiile unui regim constituțional, că „acceptînd chiar prezumțiile ideologiei comuniste, orice putere în URSS este nelegitimă în ultimă analiză" și că de la o zi la alta țara poate să recadă în totalitarism fără răsturnări majore, este la fel de adevărat că cel mai oribil dintre noile tipuri de regim, ale cărui elemente și origine istorică am pornit a le studia, și-a cunoscut sfîrșitul în Rusia odată cu moartea lui Stalin, iar în Germania odată cu moartea lui Hitler.

Această carte se limitează la totalitarism, la originile și elementele sale, în timp ce urmările sale în Germania și Rusia nu ne interesează decît în măsura în care aruncă o lumină asupra celor ce le-au precedat. De asemenea, nu perioada care a urmat morții lui Stalin, ci mai curînd domnia sa postbelică ne interesează în acest context. Iar acești opt ani, din 1945 pînă în 1953, confirmă și dezvoltă, fără a contrazice ori a modifica ceea ce s-a manifestat începînd cu anii '35. Măsurile care au urmat victoriei, cele care au fost luate pentru a reafirma dominația totală după destinderea provizorie din perioada războiului, în Uniunea Sovietică, precum și cele ce au introdus regimul totalitar în țările satelit, erau toate în acord cu regulile jocului așa cum le-am cunoscut noi. Introducerea bolșevismului în țările satelit a început printr-o tactică de front popular și o fațadă de sistem parlamentar și a trecut rapid la instaurarea declarată a dictaturii partidului unic ce a lichidat conducătorii și membrii partidelor tolerate înainte. Ultima fază a văzut conducătorii comuniști naționali, de care Moscova se temea, cu sau fără dreptate, brutal învinuiți, umiliți în procese fabricate, torturați și uciși, sub dominația elementelor celor mai corupte și mai demne de dispreț din partid, respectiv acelor care erau nu atît comuniști cît agenți ai Moscovei. S-ar fi zis că Moscova reitera în mare grabă toate etapele revoluției din octombrie, pînă la nașterea dictaturii totalitare. Totul fiind nespus de oribil, această istorie nu comportă un prea mare interes în sine și nu variază deloc: ceea ce s-a întîmplat într-o țara satelit s-a întîmplat aproape în același moment în toate celelalte, de la Marea Baltică la Marea Adriatică. Cursul evenimentelor a fost diferit în regiunile care nu făceau parte din sistemul sateliților. Statele baltice au fost direct incorporate în Uniunea Sovietică și soarta lor a fost cu mult mai rea decît a sateliților: mai bine de 500000 de persoane au fost deportate din aceste trei mici țări și un „enorm aflux de coloni ruși" a început să amenințe populațiile naționale să devină minoritate în propria lor țară. Pe de altă parte doar astăzi știm, după ridicarea zidului Berlinului, că s-a început incorporarea lentă a Germaniei de Est în sistemul sateliților: pînă în prezent o tratam mai curînd ca pe un teritoriu ocupat cu o conducere de tip Quisling.

În contextul nostru, cursul evenimentelor interne ale Uniunii Sovietice, în special după 1948 — anul morții misterioase a lui Jdanov și a „afacerii Leningrad" — are mai mare impotranță. Pentru prima oară după marea epurare, Stalin a ordonat executarea unui mare număr de funcționari, sus și chiar foarte sus plasați, și noi știm cu certitudine că aceste execuții trebuiau să dea semnalul unei noi epurări la scară națională. Aceasta ar fi fost declanșată de „Complotul doctorilor", dacă nu ar fi intervenit moartea lui Stalin. Un grup de medici, majoritatea evrei, era acuzat de a fi complotat în vederea „suprimării cadrelor superioare ale URSS". Tot ceea ce s-a întîmplat în Rusia între 1948 și ianuarie 1953, cînd a fost „descoperit" „Complotul doctorilor", semăna în mod frapant și sinistru cu pregătirile marii epurări din anii '30: morții lui Jdanov și epurării din Leningrad le corespunde moartea nu mai puțin misterioasă a lui Kirov în 1934, care a fost imediat urmată de un fel de epurare preparatorie „a tot ce mai rămăsese din vechii opozanți în Partid". În plus, conținutul însuși al absurdei acuzații formulate împotriva medicilor, că ar fi dorit să-i asasineze pe toți conducătorii unei țări, a dat probabil naștere unor funeste presentimente la toți cei ce cunoșteau metodele lui Stalin: acuzarea unui dușman fictiv de o crimă pe care el însuși era pe punctul de a o comite. (Exemplu celebru, Tukașevski a fost acuzat de a conspira cu Germania chiar în momentul în care Stalin se gîndea la o alianță cu naziștii). Este evident că în 1952 anturajul lui Stalin este mai la curent cu sensul real al cuvintelor sale decît putuse fi în anii '30, iar libelul acuzării trebuie să fi răspîndit panica printre toți înalții funcționari ai regimului. Poate că însăși panica aceasta este explicația cea mai plauzibilă a morții lui Stalin, a circumstanțelor ei și a rapidității cu care au fost strînse rîndurile în eșaloanele cele mai înalte ale unui partid în mod notoriu paralizat de intrigi și lupte, în primele luni ale crizei pentru succesiune. Cît de puțin am ști despre detaliile acestei istorii, știm totuși mai mult decît suficient pentru a susține convingerea mea primă că „operațiunile de sabordare", cum ar fi marile epurări, nu au fost fenomene izolate și nici excese provocate de circumstanțe extraordinare, dar că ele constituiau o instituție a terorii și trebuiau să reapară la intervale regulate — dacă bineînțeles nu se schimba natura regimului.

Elementul cel mai dramatic al acestei ultime epurări, proiectată de Stalin la sfîrșitul vieții sale, a constituit o cotitură ideologică decisivă: introducerea unei conspirații evreiești mondiale. De mulți ani terenul fusese cu grijă pregătit prin diferite procese în țările satelit: procesul Rajk în Ungaria, afacerea Ana Pauker în România și, în 1952, procesul Slansky în Cehoslovacia. Aceste măsuri preparatorii au scos în evidentă înalți funcționari ai Partidului în funcție de „originea lor evreiască și burgheză", acuzați fiind de a fi sioniști; acuzația s-a transformat progresiv pînă la a implica organisme care nu aveau nimic în comun cu sionismul (în special Comitetul unit de distribuire evreiesc american), aceasta pentru a indica faptul că toți evreii erau sioniști și că toate grupurile sioniste se aflau „în solda imperialismului american". „Crima" sionistă nu era nouă dar, cum atacurile începuseră să se concentreze împotriva evreilor din Uniunea Sovietică, o altă schimbare semnificativă a avut loc: evreii se vedeau acum acuzați de „cosmopolitism" mai curînd decît de sionism, iar acuzațiile care au apărut începînd cu acest slogan au urmat încă mai îndeaproape schema nazistă a unei conspirații evreiești mondiale, în sensul Înțelepților din Sion. S-a văzut atunci cu o surprinzătoare claritate ce impresie profundă lăsase această dogmă ideologică nazistă asupra lui Stalin — primele indicii ale acestei influente apărînd după pactul dintre Stalin și Hitler. Aceasta se explică în primul rînd prin valoarea evidentă a unei astfel de propagande în Rusia ca și în toate țările satelit, unde sentimentele antievreiești erau larg răspîndite și unde propaganda antievreiască se bucurase întotdeauna de o mare popularitate. În plus acest tip de conspirație mondială fictivă conferea ambițiilor totalitare un fundal mai apropiat ideologic decît Wall Street, capitalismul și imperialismul. Adoptarea deschisă și fără rușine a ceea ce devenise în ochii lumii întregi semnul cel mai evident al nazismului a fost ultimul omagiu adus de Stalin defunctului său coleg și rival într-ale dominației totale, cu care, spre profundul său regret, nu ajunsese la un acord durabil.

Stalin, ca și Hitler, a murit în mijlocul unei oribile sarcini neduse pînă la capăt. Iar cînd a survenit această moarte, istoria pe care cartea de față o povestește, evenimentele pe care încearcă să le înțeleagă și să le explice dinăuntru, și-au găsit o concluzie, cel puțin provizorie.

Iunie 1966—noiembrie 1971

În românește de Radu ANDRIESCU

Alexandr ZINOVIEV

GORBACIOVISMUL (6)

■ Zdrobirea mişcării de opoziţie ■

Conducătorii partidului sovietic şi secunzii lor ideologici au început a vorbi ca nişte dizidenţi. Dintr-o dată, occidentalii au început şi ei să vorbească despre o nouă „liberalizare" a societăţii sovietice, prima fiind, după părerea lor, cea din perioada hrusciovianǎ. Aşa fiind, ei au uitat, într-un mod uimitor, că însăşi prima liberalizare a creat mişcarea dizidentă şi că a doua „liberalizare" a început după zdrobirea chiar a acelei mişcări dizidente. Cineva a spus că după ce toţi duşmanii sînt impuşcaţi se poate aboli pedeapsa cu moartea. După anentizarea mişcării dizidente, autorităţile sovietice pot să-şi permită să se joace pentru cîtva timp de-a „liberalizarea" şi să-şi însuşească ideile dizidenţilor semănînd astfel confuzie în opinia occidentală, şi aşa tulbure.

Gorbaciovişti au venit la putere atunci cînd mişcarea dizidentă era deja distrusă.

Au dat a înţelege că nu au ajuns acolo de florile mărului, ci în calitate de eliberatori după o pretinsă teroare brejnevistă. Dar ce era, în realitate ? Nu existau două partide în Uniunea Sovietică, ca de exemplu „şoimii" contra „porumbeilor", dintre care primul să fie la putere şi celălalt în opoziţie. Uniunea sovietică ignoră partidele în sensul occidental al termenului. În U.R.S.S. „partidul" este coloana vertebrală a unui sistem de putere şi admiraţie unic.

Înainte de a accede la puterea supremă, gorbaciovişti s-au infiltrat pe treptele inferioare şi luau parte la putere la toate nivelele şi sub toate formele ; în plus, făceau proba, unui mult mai mare zel în comparaţie cu ceilalţi, fără de care n-ar fi putut urca. Şi-au servit cu fidelitate şefii. Înăbuşirea mişcării dizidente este înainte de toate opera lor. Faptul a constituit un atu esenţial în cariera lor, atu care le-a permis să demonstreze şefilor că erau capabili să lichideze opoziţia şi să mai şi profite din aceasta. Distrugerea mişcării dizidente este rezultatul eforturilor K.G.B.-ului, condus timp de 15 ani de „liberalul" Andropov, dar şi ale unor nenumăraţi functionari de partid, de la celulele de bază pînă la Biroul politic, fără a uita toate organele de stat şi de partid, întregul aparat ideologic şi propagandistic. Această „înăbuşire" n-a constat numai în lichidarea „renegaţilor" izolaţi ai societăţii sovietice, „căzuţi sub influenţa coruptă a Occidentului" (după expresia consacrată) ; ea a fost, înainte de toate, o distrugere a bazei sociale care i-a creat pe aceşti „renegaţi", i-a hrănit cu ideile sale şi le-a oferit sprijin moral şi material. În această operă de distrugere, un rol imens revine de drept carieriştilor din partid şi din administraţie, „tineri", „instruiţi", „dinamici" şi „pragmatici" (pentru a înşira virtuţile şi cu care i-a înzestrat mediile occidentale), cei care constituie nucleul şi suportul actualei conduceri gorbacioviste. Surîsul, aerul mucalit, şi cele cîteva fraze în engleza stîlcită a lui Mihail Gorbaciov, care i-au sedus atîta pe naivii entuziaţi occidentali, ascundeau de fapt un rictus de ură, ordine brutală şi un val dezgustător de demagogie comunistă, revărsat prin sute de mii de şefi şi de şefuleţi lacomi şi vanitoşi, gata să distrugă orice tentativă de opoziţie de masă în Uniunea Sovietică. În opera de înăbuşire a mişcării dizidente şi a bazei sale sociale, conducătorii sovietici au fost ajutaţi din răsputeri de poporul sovietic care, cu serviabilitatea sa, o lua de multe ori înaintea organelor de represiune înclinînd către măsuri represive mai radicale, la o aşa manieră că susamintitele organe trebuiau adesea să ţină cont de iniţiativele venite de jos.

În opera sa distructivă, lungă şi făcută cu răbdare, conducerea sovietică a folosit un arsenal de tehnici foarte variate, cuprinzînd provocarea, calomnia, tratamentul psihiatric, şantajul, înşelăciunea, „liberalismul" de faţadă etc. Îşi jucară de asemeni rolul în această afacere şi „opozanţii" de operetă (ca poetul Evtuşenko), „pragmaticii — plini de — bun simţ" (ca Iuri Arbatov, funcţionar de partid specializat în ştiinţă), „criticii (autorizaţi) ai regimului" (de la scriitori de tipul lui C. Aitmatov pînă la un şef ca Eltsyn, secretar al regiunii Moscova). Guvernul sovietic a pătat şi tulburat într-atît atmosfera intelectuală şi morală din jurul opoziţiei sovietice, mai ales în rîndurile emigranţilor sovietici din Occident şi în mediile occidentale, încît chiar experienţelor le este azi greu să distingă o opoziţie, faţă de sistemul sovietic de operaţiile K.G.B.-iste, care au drept scop înăbuşirea în faşă a acestei opoziţii şi privarea ei de orice sprijin în Occident, în cazul în care îi mai rămîne, totuşi, o şansă de supravieţuire. Noua conducere sovietică care a generat atîtea speranţe în Occident, a decis ferm eradicarea oricărei posibilităţi a mişcării de opoziţie de a se transforma într-o tradiţie oricît de puţin stabilă. Pentru aceasta, ea a mobilizat o parte a inteligheţei sovietice care făcuse înainte o opoziţie aparentă şi superficială „regimului" sovietic, care simulase opoziţia fără a se expune la prea mari riscuri, ba chiar extrăgînd un oarecare profit din situaţie (Roy Medredev este un reprezentant tipic al acestui tip de „opozanţi"). Numita intelighenţie s-a angajat în colaborarea cu noii şefi, uitînd rolul pe care cadrele în ascensiune l-au jucat în crearea unei zone „de dizidentizate" în regiunile şi instituţiile pe care le-au administrat. Intelighenţia frondistă s-a angajat în fapt pe calea trădării a tot ceea ce a germinat sub Hrusciov şi a crescut (atît de puţin) sub Brejnev.

Sub Hruşciov şi Brejnev, critica istoriei Uniunii şi a modului de viaţă sovietic devenise treaba opoziţiei. Conducerea, ideologia şi propaganda sovietică erau în defensivă şi nu mai deţineau nici iniţiativa, nici controlul criticii. După ce a distrus opoziţia şi baza ei socială, puterea sovietică şi-a recîştigat dreptul de a critica societatea şi a face din aceasta prerogativa sa. Pentru prima dată, conducătorii au mers aşa departe în această direcţie, încît mulţi sovietici şi occidentali au crezut că întrevăd nu ştiu ce nouă epocă în istoria U.R.S.S. În fapt, discursuri ca acelea care au fost ţinute de şefi, înaintea Congresului al XXVII-lea al partidului, le-ar fi adus autorilor, cu zece ani în urmă, o condamnare penală pentru calomnierea societăţii sovietice. Or nu e vorba de un viraj către democraţie. Şefii şi-au putut permite autocritica pentru că ea nu semnifica o opoziţie politică faţă de „regim". O asemenea critică a încetat să mai fie primejdioasă. Ea le-a adus autorilor reputaţia de neînfricaţi campioni ai progresului. Recîştigîndu-şi dreptul la critică şi la autocritică, conducătorii sovietici le-au circumscris unui cadru ideologic bine precizat, care le diferenţia de o critică de opoziţie. Dar o asemenea diferenţiere poate fi greu de constatat, dacă nu se întreprinde o analiză sociologică serioasă. Pentru zdrobitoarea majoritate a populaţiei sovietice, această distincţie trece neobservată. De exemplu, şefii sovietici recunosc faptul că planul cincinal n-a fost realizat, că disciplina muncii s-a degradat, că s-a extins corupţia etc. Cum să vezi, în aceste mărturisiri, demagogie ideologică, răspunzînd unor necesităţi de circumstanţă ? Critica efectivă de opoziţie, şi-a pierdut din acuitate, concurată fiind de cea oficială. Trebuie să procedezi la o analiză sociologică serioasă pentru a dezvălui natura ideologică şi demagogică a acestei critici oficiale şi pentru a-i opune o formă de critică diferită calitativ, fondată ştiinţific. Analiza ştiinţifică a societăţii sovietice arată că, sub un anumit raport, planurile sovietice sînt întotdeauna realizate, dar niciodată sub un alt raport, că ele joacă un rol în societate, dar foarte diferit de acela pe care li-l destină ideologia, că nerealizarea planurilor sub un anume raport este întotdeauna compensată de ceea ce se face în afara planului şi nu intră în nici un plan. Analiza ştiinţifică a societăţii sovietice arată că toate defectele evocate de conducător sînt roadele inevitabile ale sistemului comunist şi că această societate este condamnată pentru totdeauna la asemenea neajunsuri.

O critică a societăţii sovietice din partea opoziţiei nu are ca ţel colaborarea cu puterea în lupta împotriva acestor defecte, ci să explice populaţiei cauzele lor, să dezvăluie neajunsuri despre care şefilor nu le place să vorbească, să explice poziţia unora şi a altora în societate, perspectivele lor, să elaboreze idei capabile să organizeze anumite straturi ale populaţiei în vederea apărării intereselor lor. Această critică trebuie să ajute păturile sociale, pe care condiţiile de viaţă le-a obligat la atitudini mentale sau chiar la acte opoziţionale, să-şi creeze o ideologie de opoziţie şi, mai tîrziu, forme de organizare politică, care corespund intereselor ideologiei şi posibilităţilor lor reale. Dacă direcţia gorbaciovistă şi-a permis să critice anumite fenomene sovietice, a făcut-o în mare parte pentru a înăbuşi influenţa unei adevărate critici opoziţioniste. Ea a dat o lovitură teribilă acesteia : şi-a însuşit ideile opozanţilor surdinizîndu-le întreaga acuitate, făcîndu-le insipide şi contringîndu-le să lucreze pentru ea.

Reinstaurînd monopolul statului asupra criticii, slabit sub Hruşciov şi Brejnev, gorbaciovişti şi-au putut permite un lucru ca iniţiativa critică privată. Se poate face o paralelă cu mica iniţiativă privată din economie. Dacă în economie se vorbeşte de „noul N.E.P.", aici se poate vorbi de o „nouă politică". Această iniţiativă privată nu atinge decît unele aspecte ale societăţii sovietice şi deloc bazele sale sau sistemul puterii şi ideologia. Iniţiativa politică privată va cunoaşte aceeaşi soartă ca şi iniţiativa privată din economie. Eliberarea lui Andrei Saharov din exil şi intenţia guvernului de a organiza la Moscova o conferinţă pe tema apărării drepturilor omului sînt exemple caracteristice ale politicii gorbacioviste

Punerea în libertate a lui Saharov i-a adus lui Gorbaciov în Occident reputaţia de „eliberator". Mai mult, se crede că e vorba de o victorie a forţelor democratice mondiale. În fapt, totul nu este decît o aparenţă. Gestul gorbaciovistilor este dovada victoriei lor asupra opoziţiei. În prezent, Saharov nu mai este primejdios. De acum înainte autorităţile sovietice se pot servi de numele lui pentru a stîrpi într-o manieră şi mai decisă, mai consecventă, orice veleitate de opoziţie reală, mai profundă şi mai radicală decît a fost mişcarea dizidentă. Saharov poate fi autorizat să spună ce vrea. Problema este de a şti de ce este capabil el să vrea a spune şi dacă aceasta va înspăimînta autorităţile sovietice. Mediile occidentale au găsit astfel hrană pentru ştirile lor senzaţionale care deturnează intenţia lectorilor sau ascultătorilor isprăvilor, deloc senzaţionale, cărora se consacră conducători sovietici, pentru a întări ceea ce ei numesc unitatea morală şi politică a societăţii sovietice.

■ TRANSPARENŢA ■

Conducerea gorbaciovistă încearcă să-şi cîştige popularitatea în Occident, folosind procedeele cele mai variate pentru a păcăli opinia publică. Din acest punct de vedere, poate fi calificată încă de pe acum ca fiind cea mai ipocrită, cea mai vicleană, cea mai lipsită de principiu din toată istoria sovietică. Emisarii lui Gorbaciov glorifică politica gorbaciovistă pentru pretinsa „transparenţă" **(glasnost)**, garantînd că vorba rusească **glasnost** va fi în curînd la fel de mult folosită în limbile occidentale ca altădată **sputnik**. Asemenea pretenţii sînt tare comice. Cuvîntul „sputnik" a devenit pe drept cuvînt internaţional : U.R.S.S. a creat prima un satelit (sputnik) artificial. Dar transparenţa ? !... Uniunea Sovietică, al cărei principiu fundamental este tocmai opacitatea şi secretul total apare ca un fenomen pur şi simplu antediluvian în ochii ţărilor occidentale, unde o transparenţă excesivă aduce chiar prejudicii intereselor statelor.

Oricum ar fi, în Uniunea sovietică s-a început a se vorbi şi a se făli cu transparenţa. Care este deci, în realitate, fenomenul pe care propaganda sovietică îl califică în mod ipocrit drept „transparenţă" şi cît din această „transparenţă" se găseşte în societate ?

Prin însăşi natura sa, societatea comunistă este profund ostilă transparenţei în sensul dat acestui cuvînt în ţările occidentale, adică într-o societate democratică şi un stat de drept. Sistemul secretului (opacităţii), reuniunile cu uşile închise, instructajele confidenţiale, permisele de trecere, sistemele de acces, serviciile secrete, secţiile speciale... Ce nu s-a inventat în acest domeniu ! Puternicul sistem al secretului are drept sarcină să disimuleze realitatea ţării de ochii sovieticilor şi de ai celor străini, să limiteze informarea cetăţenilor. Oamenii prost informaţi sînt mult mai uşor manipulabili. În plus, secretul face demagogia ideologică, dezinformarea, minciunile propagandei mai puţin vulnerabile. El conferă autorităţilor mai multă importanţă în ochii unei mase dezinformate. Deciziile secrete acţionează mai bine asupra maselor cînd rumoarea lor le parvine sub o formă sau alta. Sistemul secret permite uşor pedepsirea oamenilor pentru „divulgarea secretului de stat" sau pentru „calomnierea sistemului social". Secretul nu îndeplineşte decît pe ultimul plan funcţiuni „tehnice", adică de apărare împotriva duşmanilor, a spionilor şi a hoţilor. Este, înainte de toate, un mijloc de tulburare a atmosferei sociale şi a conştiinţei oamenilor, un mijloc de a organiza societatea şi puterea. Sistemul şi-a dovedit valabilitatea de-a lungul istoriei U.R.S.S. şi va rămîne neschimbat : va fi însoţitorul inalienabil al societăţilor comuniste cît timp ele vor exista.

Ce semnifică deci politica gorbaciovistă de transparenţă ? Este o campanie propagandistică în plus, care are drept scop să influenţeze opinia occidentală în direcţia dorită de conducătorii Uniunii Sovietice. Problema nu este de a afla ce este calificat drept transparenţă ci de a şti ce este cu adevărat făcut transparent, de ce, în ce scop şi sub ce ecleraj. Să luăm de exemplu catastrofa de la Cernobîl. Pentru ce a fost făcută publică ? Pur şi simplu pentru că nu putea fi ascunsă. Dacă ar fi fost posibil să fie acoperită, nici sovieticii, nici occidentul n-ar fi ştiut a suta parte din adevăr. De asemenea, n-a fost posibil să se disimuleze incendiul care s-a declanşat pe submarinul atomic în Oceanul Atlantic. S-au găsit oameni în Occident care să se mire de promptitudinea cu care sovieticii au dat informatii cu privire la subiectul incendiului.

Traducere şi prelucrare de M.C.

REDACŢIA : IAŞI, Casa cu absidă, Centrul civic : telefon (981) 16242,

Administraţia : Bucureşti, Calea Victoriei 115, tel. (90) 506618
PREŢUL UNUI EXEMPLAR : LEI 5

Pentru străinătate abonamentele prin I. L. EXIM — departamentul export-import presă. Bucureşti, str. 13 Decembrie nr. 3. P. O. Box 136—137, telex 23226